Coperta : *M. Teodorescu*

ANTILE

MIHAI RALEA

În EXTREMUL OCCIDENT

NOTE DE DRUM DIN ANTILE, CALIFORNIA, CANADA

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

S-a spus, cu drept cuvînt, că o călătorie e o eliberare. Eliberare de mecanica cotidiană, un mic salt calitativ în șiragul monoton al zilelor. Dar dacă această constatare are partea ei de adevăr în general, ea e cu atît mai valabilă pentru eliberarea temporară din tipicul înăbușitor al standardizării americane. În presa și propaganda yankee se face un caz cu atît mai exagerat cu cît nu e fundat pe nimic, despre încurajarea la spontaneitate și originalitate pe care ar susține-o modul de viață american. Oricine a stat măcar cîteva săptămîni în S.U.A. își dă seama imediat de imensa tristețe a uniformității existenței. Acolo omul a pierit: el s-a transformat într-un sclav docil și blînd al mașinii; acolo natura nu e transformată și stăpînită ca să îmbunătățească condiția umană, ea devine producătoare de venituri pentru unii, exploatatoare pentru cei mulți. Mașina coboară adînc în intimitatea vieții omului. Gusturile, distracțiile, nevoile sînt distribuite

în serii absolut regulate, în șabloane definitiv trasate, în canoane care apasă zvîcnirile personalității, ca o armură de fier. De la Atlantic la Pacific aceeași bucătărie, același costum lansat în primăvară sau în toamnă, același film, același slogan. Gîndirea se fărîmițează în două-trei ticuri verbale care răsună în ecouri mereu și identic repetate. Aceeași înfățișare la porția de înghețată și la stilul naiv și grotesc al „*comics*"-urilor, la uniforma chelnerițelor și la forma ghetelor, la exclamarea rîsului și la scîncetul lacrimilor. Ilya Ehrenburg a spus-o pregnant: „Dacă mă pot împăca cu uniformitatea pantalonilor, mi-e mult mai greu să suport pe aceea a gîndirii." Din cînd în cînd cîte o manifestare de căutată ori organizată originalitate (căci aici și „originalitatea" se organizează): o expoziție de chinuită demență în expunerea unor deliruri plastice, o grămădire de zgomote cacofonice care vrea să fie o simfonie, o carte în care versurile sînt prezentate sub formă de „rebus"-uri. Dar tocmai aceste izbucniri neașteptate seamănă a accese de desperare. Ele se prezintă ca delirul isteric al unui deținut. Ele întrec în bizarerie și absurd orice urmă de logică umană. De pildă, adesea tablourile unei expoziții de artă „contemporană" reprezintă o scîndură negeluită pe care e bătut un cui, de care e atîrnată o sfoară, la capătul căreia atîrnă un portativ muzical. Alteori căutarea ciudățeniei se exprimă în îmbrăcăminte: atunci oamenii poartă cravate pe care sînt tipărite un articol de ziar sau note muzicale ale unui cîntec la modă. Alteori, delirul se exprimă în limbaj de bucătărie: atunci restaurantele oferă lapte cu castraveți acri, sos cu

parfum de levănțică și usturoi, carne crudă de berbec cu dulceață de cuișoare ori cu sos de ismă: *mutton chop with mint jelly*[1] devine mîncarea silită și abjectă a orcărui snob. Banalitatea rîncedă a vieții mecanizate este mascată de aceste ieșiri de ospiciu, ca dorința nestăpînită de a țipa a unui om care se plictisește mortal.

Fabricația standard a oamenilor, în care nu mijește cel mai mic semn de sinceră personalitate, a obținut o serie de oameni „fantoșă", trași de invizibile sfori, cu mișcările identice și puține ale unui arlechin de tinichea. Intr-o zguduitoare nuvelă, inspirat desigur de monotonia tipică a vieții americane, Edgar Poe povestește despre un om care trăiește această îngrozitoare situație: oriunde se duce, în orice împrejurare, el întîlnește propria sa copie: un om cu același costum, cu același surîs, cu același timbru al vocii, cu aceleași gusturi, cu aceleași semne particulare. Un alt el însuși, perfect identic, îl urmărește peste tot. Chinuit de această sinistră autoimitație, crezînd că-și poate distruge tizul, el încearcă să-l străpungă: dar atunci se sinucide în oglindă. Aceasta trebuie să fie starea de spirit a multor americani: urmăriți de milioane de „ei înșiși", ei se exasperează de propria lor imagine, difuzată în nenumărate exemplare.

Așadar, într-o mohorîtă zi cu ploaie, în decembrie, am voit să evadez. Chemarea sudului cu soare și azur e o înclinare veșnic trează în om. Am plecat către sunetul de sirenă al mărilor calde.

---

[1] Tocătură de oaie cu dulceață de mentă.

Trenul zboară, îmbătat, de viteză, peste cîmpii, peste coline dezolate de giulgiul brumei. Peisaj cenuşiu şi adormitor. Rare aşezări omeneşti. Şi mai rară încă, prezenţa istoriei. Nicăieri monumente, biserici vechi, castele. Tablou de natură — neînfiorată parcă de trudă omenească. Pitorescul şi frumuseţea naturii se accentuează cînd e tatuată de-a lungul veacurilor de zbucium uman. Un scriitor francez vorbeşte de farmecul special al unui peisaj „lucrat de istorie". De la frontiera Mexicului şi pînă la Quebec în Canada, istoria n-a lăsat urme pe întinsul fără sfîrşit al şesurilor americane. Ni se spune însă că sudul, în apropierea Mexicului, ar prezenta această fuziune între natură şi istorie. În special oraşul New-Orléans, capitala unei provincii trecută, în secole de frămîntare, prin mîinile spaniolilor şi ale francezilor, s-ar deosebi de modelul stereotip al oraşelor care imită New-Yorkul. Aici e partea mai veche a Statelor Unite. Aici au descins primii colonizatori englezi, jumătate politicieni, jumătate piraţi de tipul Walter Raleigh. Virginia, Carolinele, Maryland, Charlestone, poartă nume proprii de regi şi regine, care-şi trimiteau bucanierii să cucerească noi pămînturi şi să extermine alte neamuri. Pe aceste locuri s-au desfăşurat peripeţiile crude ale războaielor de Secesiune, atunci cînd faza feudală a muncii negrilor, pînă atunci integraţi patriarhal în familii, s-a transformat în faza muncă-marfă speculată pe pieţele capitaliste. Nordul, mai înaintat economiceşte, cu o industrie care cerea braţe de muncă ce trebuiau angajate oriunde se găseau pe tot întinsul ţării, a pornit lupta pentru eliberarea sclavilor

negri, ca să-i poată angaja într-o exploatare ipocrită şi aparent mai blîndă. Libertatea muncii, afişată formal, trebuia să alimenteze nevoia de braţe a nordului industrial. Bineînţeles, lupta s-a dat la umbra unor mari și generoase principii politice. Nu e mai puţin adevărat că războiul civil, care a durat mai mulţi ani, a zguduit viaţa intimă a familiilor. Margaret Mitchell a descris-o într-un roman stufos şi patetic purtînd un titlu de filozofie fatalistă : *Aşa ne poartă vîntul.*

Trenul trece peste şosele corect aliniate şi printre vile rustice, toate construite la fel, din lemn vopsit cu alb. Case de ţară fără farmec şi fără mister, toate cu aspect de hambar, construite de-a dreptul în inima pădurii sau pe cîmp, fără garduri şi deci fără curţi. Un călător de lîngă mine îmi atrage atenţia că acest popor, aşa de obsedat de proprietatea individuală, arată, în faptul că nu înconjură casele cu garduri, o tendinţă colectivistă. Cred că faptul n-are nimic comun cu simţul colectiv şi că totul e o măsură de economie.

Ceea ce izbeşte la toate aceste locuinţe monotipe e lipsa de flori. Ferestrele nu sînt împodobite vara cu muşcate sau petunii, ca în atîtea ţări ale Europei, iar în faţa casei ochiul nu e alintat de partere pătate pitoresc de culorile vii ale garoafelor ori begoniilor, aceste zîmbete suave ale pămîntului. Americanii nu iubesc decorativul numai pentru plăcerea de a-l privi. Ceea ce nu rentează nu poate fi plăcut. Apoi, aceste case sînt locuite numai în week-end-uri, de sîmbătă pînă luni. Proprietarul vine cu maşina, cu familia şi cu cutiile de conserve. Stă o zi şi jumătate şi pe urmă pleacă la afaceri ori la serviciu. Casa se în-

chide, pustie, și nu rămîne nimeni ca să stropească ori să sape florile.

Mlaștini stufoase, pe întinderi fără capăt, anunță apropierea mării. Păsări de vaste dimensiuni zboară lent și buimac peste împărăția stufurilor. Peisaje de deltă care sugerează timpuri arhaice de geneză, junglă de mocirlă cu viață pur animală, fără oameni, fără zbuciumul lor, fără istorie.

New-Orléans

Orașul e așezat într-o cîmpie fertilă, la șaptezeci de kilometri de la revărsarea fluviului Mississippi în golful Mexicului. Atmosferă stătută de șes mlăștinos. Așezarea, martoră a unei frămîntate istorii, e mai evocatoare de imagini ale trecutului, mai stimulentă pentru peregrinările imaginației decît restul Americii. Orașul a trecut din mîna spaniolilor în aceea a francezilor, care i-au lăsat o pecete mai puțin ștearsă, apoi în aceea a englezilor, în fine, a fost cumpărat de americani. Portul acesta molcom și indolent, ca un trup gol răsfățat pe o plajă de nisip caldă, conține în viața lui o bună parte din povestea pirateriei spaniole și anglo-saxone, continuată apoi de colonialismul rasial sălbatic, din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea. Aici a fost punctul de pătrundere al conchistadorilor iberici și francezi, care au înaintat spre nord, prin albia fluviului, ajungînd pînă la Saint-Louis, pe mii de kilometri, masacrînd din sadism sau din beția tiraniei, populațiile indiene mirate, înfricoșate, în fața acestui flagel de oameni albi și cruzi, neașteptat și nevestit de mitologiile lor. A urmat apoi jefuirea pînă la sleire a tuturor bogățiilor care se colectau prin sînge și se vindeau

prin aur, umplînd calcele pîntecoase și pungile armatorilor din Barcelona, Sevilla ori Liverpool. Aventurieri, înnebuniți de mitul aurului și al condimentelor, soseau cu miile. Au urmat apoi negustorii de carne neagră. Aici poposeau corăbiile cu negri cumpărați pe coasta Africii la Dakar sau la Conakry. Oamenii înlocuiau animalele de muncă încă rare, iar fetele lor, mizerabile și triste, desfrîul sinistru al vieții de port. Mai mult ca oriunde, așezările de piatră au crescut din lacrimi și gemete înăbușite de frica harapnicului. Cine-și poate da frîu liber imaginației, ca să-și închipuie azi muzica infernală de vaiete ale victimelor, de plesniturile de bici ale vătafilor, care au răsunat într-un sabat fără sfîrșit, netulburate, secole de-a rîndul, pe aceste cheiuri ale fluviului lutos, care ducea către marea caldă în ecouri stinse, atîta suferință omenească ?

Astăzi, pe kilometri întregi, societățile maritime și agențiile lor etalează liniștite și mîndre, firme care s-au clădit pe cel mai pervers carnaj al urii rasiale și al poftei neistovite de bani.

În fine, New-Orléans are o istorie mai feroce decît chinurile Inchiziției sau decît sfîșierile circurilor romane, dar are o istorie. Aceasta înseamnă că orașul are două părți : una modernă, banală pînă la șablonizare, alta plină de fiorul ororii și îmblînzită de patina ceardacurilor de fier ruginit pe care atîrnă leneș imense ramuri de glicină. N-or fi lipsit, în tineretul clasei celor sătui de băutură și cruzime, nici serenadele nevinovate, acordurile lascive de chitară sub balcoane romantice în care apăreau, sfioase, fiicele căpitanilor de industrie, chemate de fiorul dragostei. Desigur, poeții și romancierii contemporani, zeloși de a nu tulbura digestia stăpînilor de

azi, nu vor nota în acest oraş al iadului sclavagist decît aceste acorduri inocente de chitară. Dar coşmarul e aici prezent: el nu se poate transforma aşa de uşor în idilă.

15 decembrie

Oraşul e tăiat drept în jumătate de un imens şi searbăd bulevard, plin de nenumărate magazine cu mărfuri mediocre şi ieftine. Acelaşi gen ca şi cartierul comercial din F-Street, la Washington, sau capătul estic din Broadway, la New-York. Din cînd în cînd, restaurante populare în serie. Aerul e încărcat cu miros greţos de *gravy* (sos de carne cu ceapă), de untdelemn, de alune americane şi, ce e mai teribil, de cuişoare. Dacă la această compoziţie olfactivă mai adăugaţi vaporii de benzină, aveţi mirosul obişnuit al tuturor oraşelor americane.

Alături de această parte „modernă", oraşul păstrează destul de autentic atmosfera veche franceză, contemporană cu fundarea lui. Aşezarea a fost întocmită la începuturile veacului al XVIII-lea de francezi. Ea a devenit în scurtă vreme capitala unui ţinut larg care cuprinde gurile fluviului Mississippi, trece peste golful Mexicului într-o serie de insule ca Haiti, Martinica şi Guadelupa. Militari de ai regenţei şi ai lui Ludovic al XV-lea, comercianţi veroşi, evadaţi din închisori, piraţi, misionari catolici şi călugăriţe aşezate aici din dor de cîştig, din frica de persecuţie religioasă ori urmărire judiciară, s-au amestecat cu populaţia indiană şi neagră şi au dat naştere la acea cunoscută lume creolă, cu femei frumoase şi provocatoare, de culoarea ciocolatei, cu o muzică populară senzuală şi ritmată, cu o bucătărie

plină de ardei roşii şi crustacei, cu o arhitectură colonială neoclasică, amestecînd nostalgia Parisului cu gustul de libertate al savanelor, al mărilor calde şi al romantismului exotic. Piraţii, bandiţi fioroşi de drept comun, recrutaţi din deportaţi evadaţi sau, dimpotrivă, caractere justiţiare de revoltaţi sociali contra asupririi feudale a guvernatorilor, tirani ai poporului după modelul „viceregilor" spanioli, mişunau în aceste regiuni, unii prădînd, ceilalţi împărţind dreptate celor împilaţi şi constituind singura speranţă de justiţie a cohortelor de sclavi torturaţi. În palatul „Cabildo" din Jackson Square, fosta reşedinţă a guvernatorului spaniol, construită pe la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, se poate vedea tunelul săpat de faimosul pirat francez Pierre Lafitte care, ca şi *Monte Cristo* al lui Dumas-*père* (inspiraţia e evidentă, dat fiind faptul că şi Al. Dumas-*père* era creol) a evadat prin el din închisoare.

Alături de negustorii de mirodenii, de plantatorii de trestie de zahăr, îmbogăţiţi într-o singură generaţie, s-au aşezat aici, îndată după fundare, contingente masive de cler catolic sub toate formele. Iezuiţii s-au bucurat de privilegii pînă la 1762, cînd, izgoniţi din Franţa, au fost deposedaţi şi aici de imensele plantaţii pe care le acaparaseră. La început, femeile „de treabă" erau rare. Ele nu voiau să stea prea mult într-o climă umedă şi caldă. Cînd Bienville a părăsit colonia în 1724, plecînd în Franţa, el a făgăduit că va trimite repede un transport de femei albe. În adevăr, în 1727, un transport numeros de fete a sosit în Louisiana sub numele de *Filles à la Cassette (Casket girls)* şi au fundat mai pe urmă ordinul ursulinelor. Capucini, dominicani şi alte ordine călugăreşti au invadat noile provincii. De aici caracte-

rul care se poate remarca și azi al promiscuității între fețele clericale, foștii deținuți, agenții viciului și fetele, care oferă dragoste pentru o noapte marinarilor debarcați din toate punctele lumii.

La început, cartierul franco-spaniol, Vieux Carré, era doar un sat cu case de lemn despărțite de șanțuri adînci cu noroi, în care mișunau, după cum ne spun cronicile timpului, reptile scîrboase. Au început pe urmă construcțiile caselor de piatră și pavarea străzilor. Acestea sînt înguste și umbroase ca în vechile orășele de provincie din Franța și Spania. Gratii ruginite apără ferestrele. Balcoane de fier sînt suspendate deasupra străzii. Pe ele atîrnă grele tufele bogate ale florii albastre tropicale care poartă, impropriu pentru suavitatea lor, numele unui navigator: bougainvilléa. Etajele de jos sînt pitite și întunecoase. Ca să păstreze pentru uzul „turistic" al acestei așa de rare atmosfere arhaice în S.U.A., caracterul timpului, municipalitatea, în timpul sezonului, mai trimite cîte un cîntăreț din chitară care rătăcește nopțile plictisit, mimînd un repertoriu repetat pînă la saturație, pe ulițele înguste unde altădată se înjghebau spontan serenadele. De asemeni orașul păstrează obiceiurile franceze și iberice ale carnavalului. De la sfîrșitul lui ianuarie pînă la mijlocul lui martie, ca și pe Coasta de Azur în Franța, se organizează sărbători, *fiesta*; care împodobite cu fete semidezbrăcate, procesiuni cu torțe și costume istorice. Apogeul e atins la *Mardi gras,* ca și în Franța, cînd sărbătoarea ajunge la un fel de sabat de baluri în aer liber ori în săli strîmte, unde răsună în tot cursul nopții ritmurile primitive și îmbătătoare ale acordeoanelor.

Dar şi în cursul anului, viaţa desfrînată de port sudic în ţară imperialistă, unde viciul ţine loc de principiu, se desfăşoară nesupărată de nimeni, în localurile de noapte, triste în falsa lor exuberanţă. Nicăieri, nici la Marsilia, nici la Alexandria, nici la Hamburg, viaţa de noapte nu prezintă un etalaj mai comercial, mai lipsit de chef spontan ca în New-Orléans. Trei străzi lungi, paralele, adăpostesc cîteva sute de localuri de petrecere. Cu începere de la zece seara pînă la ziuă, fiecare din ele dă un spectacol din jumătate în jumătate de oră, unde programul e sărac, lipsit de orice imaginaţie, constînd în a asista invariabil, contra unei cosumaţii destul de scump plătită, la dezbrăcarea completă, pe o mică scenă, a cîtorva fete frumoase. Ele îndeplinesc acest ritual cu o plictiseală şi lipsă de avînt, care nu poate să nu fie contagioasă, dacă trupul spectatorilor n-ar fi aţîţat de alcooluri contrafăcute. Alcoolul curge în valuri, oameni bestializaţi urlă dement, femeile invită rece şi practic la plăceri veştede, altercaţiile şi bătăile grupează o clipă, cînd într-un loc, cînd în altul, călătorii veniţi aci ca să guste „orgia" vestită a sudului. Totul e organizat şi dominat de un spirit comercial simplist, cinic, obscen. Într-un colţ, un marinar iankeu vrea să vîndă cui o da mai mult, o pereche de papagali de un verde strălucitor. Ofertele se ciocnesc. Păsările sînt cedate la urmă celui care oferă o sticlă de whisky în plus. Cel care a achiziţionat papagalii e patronul unuia din localurile de noapte de alături. El anunţă că la viitorul spectacol cei doi papagali vor fi situaţi, pentru maximum de efect, pe umerii unei dansatoare goale. O sumedenie de gură-cască se îmbulzesc de pe acum să-şi procure biletele necesare. Tumultul străzii se potoleşte abia

către zori. Atunci coboară în strada desfătărilor cumpărate dezgustul trist al oboselii și acel gust rînced de neant pe care îl lasă deșertăciunea acestor petreceri fără viață.

16 decembrie

Americanii sînt foarte mîndri de restaurantele și bucătăria din New-Orléans. Aici se găsesc cîteva restaurante francezo-creole, fundate acum o sută de ani. Se pare că bogătașii din Wall-Street, cu pălătușul paralizat de gustul sălciu și invariabil al bucătăriei new-yorkeze, își plătesc un drum special la New-Orléans ca să mănînce la „Antoine" ori la „Arnaud". Aici se servește o parodie de bucătărie franceză, lipsită total de nuanțele și finețea acesteia, în care s-a introdus însă mult ardei roș și tot felul de mirodenii care îi dau o savoare extrem de picantă, dar care istovește repede orice poftă. Prețurile însă, ca pentru orice lucru la modă în America, cu cît sînt mai ridicate, cu atît mai numeros e publicul pe care îl provoacă. Pentru a ajunge să ai un loc la masă, care pare a-ți fi acordat cu o grație simțitor plătită, trebuie să faci coadă, și, apoi, odată instalat, să te bucuri de un serviciu în același timp febril și neglijent, care te ține pironit ore întregi. Împrejur, negustori și bancheri grași, congestionați, apoplectici, care mănîncă hulpav și înghit după fiecare fel alcooluri tari. Figura lor cianozată, vînătă, cu vinele tîmplelor umflate, sugerează mereu frica unor congestii cerebrale posibile. Această imagine mă urmărește încă după o jumătate de oră, cînd, pe unul din cheiurile portului, un vas de lături zvîrlite de la fe-

reastra unui cargobot e disputat aprig de cîţiva negri înfometaţi, în luptă cu cîinii cartierului pentru bucăţile de carne rămase printre deşeuri.

17 decembrie

Iarăşi în tren, de-a lungul coastei sudice a golfului Mexic, prin împărăţia papurii, în drum spre Florida. Peisaj care aminteşte delta Dunării. Din cînd în cînd, ferme de crocodili. Reptilele vorace ale apelor sînt oarecum domesticite şi înmulţite ca cîrdurile de oi sau de curcani. Pui mici visează leneş în stufurile calde, lîngă exemplare bătrîne, impunătoare prin dimensiunile lor. Cînd au ajuns la o anumită mărime şi vîrstă, ei sînt sacrificaţi, iar pielea lor e tăbăcită pentru poşetele elegante procurate femeilor în magazinele de lux din Strada a cincea. Mi se spune că unele din aceste ferme posedă cîteva mii de crocodili. Proprietarii, subvenţionaţi de bănci importante, investesc în aceste afaceri milioane de dolari, ca, în alte părţi, în turme de oi sau de cai.

Jacksonville, 18 decembrie

Jacksonville e portul cel mai important al Floridei. Oraşul e banal şi fără nici un caracter. Aceeaşi grădină zoologică şi aceeaşi grădină botanică. Hoteluri uriaşe şi inconfortabile, de o curăţenie dubioasă, fără serviciu (poţi suna cît vrei, nimeni nu va veni niciodată !), pline de comis-voiajori. După cum în Spania, călătorul e torturat mereu de ofertele „ciceronilor“ care-ţi oferă pentru o plată modestă explica-

ții fantastice și inexacte despre operele de artă ale muzeelor, aici, cea mai mică ezitare ori timiditate în holul hotelului îți precipită de îndată un comis-voiajor care-ți oferă stilouri, ciorapi nylon, ori cutii de conserve. E adevărat că sînt mai puțin insistenți și-i poți îndepărta mai ușor.

Miami

Excursie pînă la Miami, celebra plajă popularizată de filmele americane și jinduită cu oftări nostalgice de fetele europene, care visează o viață ca acolo, făcută, cred ele, din tineri miliardari care își oferă repede viața și onoarea pentru o fată frumoasă; lux neîntrecut și opulență paradisiacă. În fond, localitatea e compusă dintr-un oraș comercial, în apropierea căruia s-au construit o serie de hoteluri uriașe pe marginea unei plaje de nisip de cîteva zeci de kilometri. Climatul sudic, cu palmieri, portocali și curmali, grămădește iarna, în special la sărbătorile Crăciunului, cîteva zeci de mii de vizitatori. În decembrie se pot face băi de mare. Plaja adăpostește iarna, în permanență, zeci de mii de negustori din Brooklyn (cartier din New-York) cu familiile lor. Bărbații sînt grași și îmbrăcați cu costume excentrice, în care domină mari pătrate colorate. Femeile, cu o tendință agresivă de parvenitism, sînt împopoțonate dis-de-dimineață cu pene de struț, blăni scumpe, bijuterii ostentative și farduri costisitoare de la „Elisabeth Arden". Preocuparea principală e de a-și etala bogăția, apartenența la clasa avută, în care banul joacă caracterul distinctiv. Pentru această lume, omul simplu, sărac, sobru, e un ticălos, unul din cei care n-a putut reuși. Intelectualul ori artistul sînt

cîntăriţi tot în bani. Dacă buzunarele lor nu sînt pline, ei sînt consideraţi, în cel mai bun caz, ca nişte bufoni amuzanţi, făcuţi să distreze „spleenul“ şi plictiseala femeilor, ai căror bărbaţi cîştigă frumos din varii afaceri, dar n-au timpul să se ocupe de soţiile lor.

Plaja e plină de zgomot asurzitor, de jovialitate grasă şi indiscretă. Printre grupuri, se adună în movile coji de ou, schelete de pui, cutii de sardele. Totul e gălăgios, fără pudoare, agitat, murdar. La cîţiva kilometri mai la nord, într-un fermecător orăşel spaniol, cu resturi de case şi grădini vechi, s-a instalat plaja „şic“ a marilor burghezi, distanţi, tăcuţi şi duri; Palm-Beach. Aici nu mai e Brooklyn, e Wall-Street în plin. Populaţia e aproape exclusiv feminină. Bărbaţii, obsedaţi de afaceri, nu-şi vizitează familia decît în week-end. Femeile, fără nici o treabă, fără nici o preocupare, rătăcesc pe străzi, imbecile şi absente, îmbrăcate în „toalete“ care echivalează cu bugetul pe un an al unei familii de muncitori, sau se adună către seară la şedinţe de spiritism, de freudism sau la partide de bridge. După o lună, ele se vor întoarce la New-York (protocolul cere obligator iarna o călătorie de o lună la Palm-Beach), tot aşa de inutile şi dezafectate, povestind ce frumos s-au distrat pe coasta caldă a Floridei.

*

Florida e o provincie joasă, mlăştinoasă. Solul e adesea sub nivelul mării. Vegetaţia e însă superbă. Pădurile tropicale, cu plante rare, bizare, florile de mărime neobişnuită se înşirue una după alta. Caracterul spaniol adaugă un pitoresc care n-a putut fi înăbuşit de mecanizarea stereotipă a „modului de

viață american". Lipsește însă diferența de nivel, perspectivele de munte și mare, cu golfurile azurii, bordate de coline, ale Coastei de Azur în Franța sau a golfului Neapoli în Italia. Aici solul și marea se continuă fără surpriză, la același nivel.

Preocuparea „științifică" ia proporții de pură naivitate într-o serie de manifestări ale vieții americane. În unele restaurante, în dreptul fiecărei mîncări, se scrie în paranteză și formula compoziției chimice a felului; atîta carbon, atîta azot, atîta vitamine A, B, C etc. Apoi se indică și numărul caloriilor conținute. Anatole France vorbește undeva de perspectiva transformării bucătăriei noastre actuale, într-o alimentație cu pilule care ar conține toate materiile necesare metabolismului, în proporții chimice exacte. Dar mîncarea nu e numai nutriție, ea e și o plăcere. Gustul nostru s-a adaptat la anumite excitații, la anumite deprinderi. Funcțiunea fiziologică a digestiei s-a ajustat la anumite alimente naturale și nu chimice. Mecanicismul american voiește să răpească omului și această plăcere pentru a putea îmbogăți cîteva fabrici de hapuri nutritive, chimice.

Această preocupare e de aceeași natură cu procrearea artificială prin *test-tube*, care va realiza parteno-geneza, adică fecundarea artificială. Natura are însă drepturile ei și cu dînsa nu se poate trișa.

19 decembrie

Vaporul pe care ne îmbarcăm la Jacksonville pentru Antile e un modest vas canadian, fără confortul transatlanticelor, dar curat și vesel. Călătorii

sînt grupați toți într-o *clasă unică*, fără ierarhii sociale și fără deosebiri de tratament. Vom sta cîte doi sau trei în cabină, în paturi suprapuse. Spre deosebire de englezii distanți, americanii în călătorie sînt joviali și sociabili. Conform obiceiului, căpitanul vasului ne-a convocat pe covertă, a citit un fel de apel și a salutat pe fiecare anunțîndu-i numele, naționalitatea și profesia. Americanii admiră titlurile oficiale, mai ales pe cele diplomatice. Acest lucru a provocat un adevărat exod de oameni care s-au prezentat și au intrat în vorbă. Oameni din locurile cele mai diverse: Texas, Jowa, Minnesotta, Colorado etc., și din cele mai variate profesii: procuriști de bancă, actuari de la asigurări, profesori de liceu sau institutori etc. Obiectul conversației lunecă imediat asupra situației din țările de democrație populară. Urmează întrebările cele mai neașteptate: dacă copiii sărută mîna părinților, dacă preoții poartă coadă ca chinezii, dacă femeile își înșală bărbații, dacă se mănîncă iepuri etc., etc. Dar sub toate aceste copilării, concluziile fiecăruia sînt aceleași ca ale celorlalți: „Noi știm că ceea ce se scrie în ziarele noastre despre voi e propagandă mincinoasă: că lucrurile nu pot să fie așa." Dar mai ales, ca un refren unanim: „Conducătorii noștri vor să ne împingă la război. Dar noi nu voim acest lucru. Noi nu credem că putem fi atacați peste cele două oceane care ne izolează de restul lumii. Nu avem ce căuta în altă parte." Concluzii instinctiv pașnice, ca ale tuturor popoarelor cînd nu sînt ațîțate de conducători — și chiar cînd sînt, cum se întîmplă cu poporul american de azi.[1] Din o sută de călători, am vorbit cu

---

[1] Notele sînt luate în 1948 (n. a.).

aproximativ șaptezeci. Toți aveau aceeași concepție. Iată o consultare de tipul celor organizate de Institutul Gallup pentru sondarea opiniei publice! Și poate mult mai sinceră.

Insulele Bahamas

Bahamas constituie un lanț de douăzeci și nouă insule și insulițe, împrăștiate în lungul peninsulei Florida. Formal și oarecum administrativ, ele formează o colonie engleză. În fond, viața economică și culturală e invadată de americani. Coborîm pentru o zi în capitala provinciei: Nassau. Clima e încîntătoare: temperatura atinge iarna 25 grade, o briză ușoară, răcoritoare, adie mereu, marea e de un albastru-indigo, vegetația tropicală abundentă, de un verde clar și strălucitor. Nu e de mirare astfel că magnații finanțelor din New-York sau bogătașii din Canada descind iarna aici, ca englezii pe Coasta de Azur a Franței. Orașul e un șirag de vile și grădini de-a lungul malului. Populația e veselă și amabilă. Ca în toate climele dulci, o lene voluptuoasă reține mișcările devenite astfel domoale și grațioase.

Zarea de uscat pe care a văzut-o întîi, după trei luni de navigare, Christofor Columb, a fost acest grup de insule. Prin această poartă a intrat în lumea nouă în octombrie 1492, debarcînd la San Salvador, care se chema atunci în limba indiană Guanahani. Frumusețea locurilor l-a încîntat, deoarece el scrie despre aceste insule: „Ținutul întrece pe departe pe toate celelalte și zilele întrec nopțile în splendoare. Indigenii își iubesc vecinii ca pe ei înșiși; convorbirea cu ei e cea mai dulce posibilă; fețele lor sînt mereu zîmbitoare, afectuoase și ama-

bile. Juri că nu există popor mai bun în lume." Ceea ce n-a împiedicat însă evident pe stăpînitorii spanioli să extermine iute populația autohtonă, transportînd-o să muncească pînă la istovire în mine sau în morile de zahăr din Hispaniola (San Domingo). Din secolul al XVII-lea înainte, posesiunea engleză a adus cu ea și flagelul pirateriei : faimosul Edward Teach, zis și Barbă-Neagră, care a înspăimîntat toată marea Caraibă, a fost împușcat aici în 1718. Atunci țărmurile mișunau de gazde complice, care țineau hanuri fioroase, ca în romanele lui Stevenson, unde tulburătoare creole își dovedeau dragostea lor piraților, ascunzîndu-i de strășnicia poterelor. Literatura exotică romantică din Anglia, la începutul secolului trecut, a povestit aceste furtunoase povești de dragoste și frică. Pentru o bucată de vreme, bucanierii stăpîneau coastele jefuind și cîteodată, împărțind dreptate celor săraci. Guvernatorii englezi nu erau siguri nici în palatele lor de reședință ; ei își umpleau camerele de dormit cu puști și cu servitori armați. Astăzi, orașul, liniștit și plat, e locul de desfătare al bancherilor la pensie. Pe străzile vecine mării se pot vedea cărucioare cu două roate trase de negri asudați, în care se lăfăiește un domn gras cu țigară de foi în gură. Există desigur și un „Country Club" cu terase splendide deasupra coastei. Aerul, dulce și răcoritor ca un lichid, ne alintă frunțile. Dulceața de a trăi e irezistibilă. Calmul voluptuos al valurilor, lumina irizată în refracții infinite, ne ține într-o blîndă legănare. Doar cîțiva privilegiați ai soartei, răspîndiți pe terase, au voie să guste minunea naturii, căci și aceasta a fost de mult cumpărată, monopolizată și revîndută în fracțiuni bine retribuite.

Mările europene au istoria lor. Ele sînt populate de mitologie greacă, de duhul eroilor lui Homer, de expedițiile cruciade. Ele au fost bătute în lung și larg de omul istoriei pe care o învățăm. Aici marea e splendidă și străină, frumoasă și inexpresivă, astrală, geografică. Ea n-are povești de sugerat. Pe punțile vaporului, călătorii au început să se plictisească. Unii din ei citesc. Mă uit indiscret la coperțile cărților. Sînt romane polițiste în broșuri cu tartaje violent și ordinar colorate, reprezentînd o femeie despletită țipînd de teroare, umbra unei mîini negre, profilată pe un perete alb, un uriaș păianjen... O tînără femeie, frumușică și vădit amețită de alcool, îmi spune că e franceză de origine, deși și-a uitat limba ancestrală, și că iubește lectura și literatura. Îmi vorbește de o traducere engleză a lui *Nana* de Țola, apoi de o carte minunată care s-ar chema Folter și al cărui autor e Candys (care înseamnă bomboane pe englezește). După povestirea conținutului, mă dumiresc că e vorba de *Candide* de Voltaire.

Un german american, cu ochi metalici de hipnotizator, ghicește în palmă femeilor de pe bord și, sadic, le prevestește mari nenorociri iminente. Cineva lămurește că neamțul se răzbună de înfrîngerea lui Hitler. Cum prevestește tuturor o catastrofă apropiată, se răspîndește fără îndoială pe promenadă zvonul că vom naufragia în curînd. Fiicei mele îi prevestește că în cîteva zile îi va muri părintele (adică eu). Am observat deja că magul păros nu mă iubește. Această prorocire îndeamnă însă pe fata mea la mai multă solicitudine filială față de mine. În ziua fixată pentru împlinirea prorocirii, fata e nervoasă

și gînditoare. Abia la douăsprezece noaptea, cînd trecem în ziua următoare, ea își recapătă veselia. Dar, o călătoare îi atrage atenția, cu candoarea americană, că, dat fiind faptul că e romîncă, poate să fie vorba de stilul vechi și că mai are deci de așteptat îndeplinirea prevestirii încă treisprezece zile.

Nopțile sînt calde și parfumate cu sucuri de alge aromate. Constelațiile strălucesc pe un cer limpede, sticlos, de un albastru violet. Caut pe cer constelațiile cerului patriei mele: carul mare, carul mic, Cassiopeea. Nu le găsesc pe harta siderală. Ele nu se văd aici în această lună. Mă simt străin și rătăcit între oameni, moravuri și stele de la care n-am nici o amintire.

Haiti

Sosirea unui vapor la Port-au-Prince, capitala republicii negre Haiti, e un eveniment. Încă de la o distanță de un kilometru înainte de acostare, o puzderie de ambarcațiuni de tot felul: pirogi, bărci late, altele cu pînze mici cît un prosop, întîmpină și apoi însoțesc vasul. Negrii din bărci, majoritatea copii, fac un zgomot asurzitor: unii țipă și cer alimente, alții cîntă singuri sau în cor, alții, acompaniați de chitare și banjouri, intonează o muzică melancolică. Toți se agită frenetic într-un paroxism de mișcări ale corpului întreg. Mîinile, picioarele, trunchiul, capul, se zbat ca într-un acces delirant. In port, marea, fără o cută, e de o limpezime perfectă: fundul se vede clar la o adîncime de cincizeci de metri. Copiii și tinerii sar din bărci și cer, în dialectul lor franco-negru, să le zvîrli o mică monedă de argint, pe care — așa e ritualul — o scot cu gura din adîn-

cimea apei. După această operaţie, moneda le aparţine. Cei mai bătrîni, din bărci, îi încurajează, îi stimulează la acest meci, bătînd din palme şi repetînd ritmic anumite strigăte. Vaporul acostează într-un vacarm asurzitor.

Ni s-a spus maliţios înainte de a ajunge, că vom fi întîmpinaţi de funcţionari negri de la vamă ori poliţie, în cămaşă, cu picioarele goale şi cu un joben pe cap. În fond, agenţii care ne ies înainte sînt negri corect îmbrăcaţi, în uniforme, politicoşi, binevoitori. Formalităţile odată făcute, sîntem acostaţi de o liotă de gazetari care cu toţii în cor, simultan, în toate limbile pămîntului, schimbîndu-le repede una după alta, asurzindu-ne total, ne cer interviuri asupra felului cum am călătorit, asupra ceea ce aşteptăm să vedem în Haiti, asupra ţării de unde sîntem. Se pare că Port-au-Prince, oraşul reşedinţă, e un potolit tîrg de provincie, unde evenimentele cele mai importante sînt sosirea vaselor de turişti, iar materialul cel mai senzaţional al gazetelor constă din declaraţiile pasagerilor.

Haiti e una din puţinele republici „autonome" negre din lume şi singura din America. Ocupaţia franceză a fost cea mai lungă. De aceea, limba naţională e un *patois*[1] francez, vorbit de negri. Insula întreagă cuprinde două ţări : Haiti şi San Domingo (Hispanolia), despărţite de o frontieră artificială şi în permanentă rivalitate. Descoperită de Columb, populaţia indiană a insulei a fost repede nimicită. Încă din 1512, s-a început importul de negri din Africa pentru plantaţiile de ananas, trestie de zahăr, cafea. Ocupată o bucată de vreme (pînă la tratatul de la Ryswick 1697) în condominiu de englezi şi

---
[1] Dialect.

francezi, a fost cedată, de la acest tratat, Franței. Unii mulatri și negri au reușit să se elibereze în decursul secolului al XVIII-lea și să formeze un embrion de populație liberă. In 1789 li s-au acordat oarecare drepturi politice. Un general și om politic negru, devenit apoi celebru, Toussaint l'Ouverture, a apărat țara contra spaniolilor și englezilor. Dar Napoleon l-a destituit și înlocuit cu un general francez. Condusă de Toussaint l'Ouverture, devenit erou național, populația neagră a luptat brav cu armatele franceze. La urmă, prin diferite șiretlicuri, conducătorul negru a fost prins și dus în Franța, unde a murit în închisoare. De atunci el încarnează simbolul eroismului indigen și e privit ca un fel de Jeanne d'Arc negru. Și astăzi poporul haitian îl consideră ca pe un rival temut al lui Napoleon. In orice caz, revoluția anticolonialistă din Haiti e prima manifestare de suveranitate națională la o populație neagră. In secolul al XIX-lea Haiti a cunoscut istoria frămîntată a Americii Centrale și de Sud : *pronunciamento* de generali, răsturnat de conspirația altor generali. In 1843, San Domingo s-a declarat independent și a format un alt stat. Intre timp, imperialismul american s-a infiltrat în plantațiile de bumbac, indigo, zahăr și cafea. In 1915, o nouă revoluție a voit să alunge pe albi din insulă. Represiunea Statelor Unite a fost înfiorătoare. Pentru o mînă de răsculați s-au utilizat gaze asfixiante, bombardamente de aviație și de tunuri marine de mare calibru. Populația capitalei a fost pur și simplu masacrată. De atunci, Haiti are un președinte de republică și un guvern, pretins suveran, controlat de aproape de consulatele americane și de reprezentanții trusturilor cointeresate în producția țării. La cea mai mică ve-

leitate de independenţă, guvernele sînt schimbate prin telefon de la Washington. De altfel nici nu e nevoie de astfel de măsuri. Partidul guvernant, compus din cele cîteva familii negre mai bogate, e asociat cu firmele americane la exploatarea economică a insulei. El e mulţumit sau, în orice caz, resemnat. Preşedintele are puteri discreţionare; el n-a convocat Parlamentul de ani de zile şi guvernează cu un Consiliu de Stat care înlocuieşte Parlamentul, votează şi ratifică legile, se constituie în Adunare Constituantă, alege pe preşedinte. Acesta la rîndul său numeşte pe care vrea în Consiliul de Stat. Opoziţia, slabă şi înfricoşată, primeşte închisori, amenzi şi expulzări; astfel totul merge de minune la sugestiile ferme ale Washingtonului. Şi totuşi republica se făleşte a fi independentă! Haiti oferă, fără surpriză, votul său de stat „suveran“ la hotărîrile O.N.U. totdeauna în sensul S.U.A.

Insula e muntoasă. Imediat, din mahalalele oraşului, şoseaua urcă la mari înălţimi. Aerul e răcoros şi cald în acelaşi timp, tonic şi viu. Coastele sînt pline de flori. De departe ele apar ca un perete uriaş de care s-au agăţat covoare de flori tropicale: „pointsetter“ mari cît floarea soarelui, de un roş crud; „hybiscus“ de un roz potolit şi suav; „bougainvilléa“ violete, cu flori isteţe ca nişte ochi inteligenţi, larg deschişi. Balsamul florilor şi puritatea aerului formează o atmosferă paradisiacă. Te întrebi cum e posibilă în această lume de rai, ura, lăcomia şi exploatarea. Şi totuşi la marginea şoselelor, cu sape în mînă, schelete bătrîne de negri trudesc din greu. Ca în toată lumea colonială sălăşluiesc alături, asigu-

rate de o putere ascunsă în culise, luxul arogant şi mizeria resemnată cu ajutorul terorii și a narcozei fetişiste. Aceste populaţii prăpădite sînt cotropite de superstiţii fioroase, de credinţa într-o forţă magică răutăcioasă şi răzbunătoare, care simbolizează probabil asprimea stăpînilor. Şcoala şi cultura laică lipsesc, ca nu cumva să deştepte pe aceşti sărmani somnambuli care practică riturile magiei negre, groaza de strigoi *(zombi)*, credinţa *vaudou.* Figurile poartă mereu, în acest climat de paradis, spaima de forţe malefice supranaturale, care ajută de minune supunerea oarbă la porunca tiranilor. Dar din loc în loc, conştiinţa se iveşte uneori firavă şi instabilă, de cele mai multe ori însă de o violenţă reţinută, gata să izbucnească.

Sus în vîrf de munte, un hotel curat și confortabil e ţinut de un patron francez. Figură dură, aspră, corp uscat şi sănătos de muntean, privire oţelită de om care ştie ce vrea. Ne explică că a venit în insulă acum treizeci de ani, cînd era copil, şi că de atunci n-a mai fost niciodată în Franţa. Nu citeşte ziare străine şi abia dacă ştie că între anii 1914-18 a fost un război mondial. Trăieşte din veniturile hotelului singuratic, cocoţat pe o stîncă, din vînătoare prin pădurile virgine. Soţia lui e o indigenă cu urme de mare frumuseţe. Iubeşte natura și afişează un dispreţ cinic faţă de aşezările urbane şi de progresele industriei. Trăieşte într-o stare naturală, nu recurge la poliţie şi la legi, făcîndu-şi, cînd trebuie, singur dreptate. Casa e plină de arme albe şi de puşti. Porunceşte scurt şi tăios servitorilor negri, care-l ascultă aiuriţi și supuşi. Are şi o mică bibliotecă unde zărim pe Voltaire, Stendhal şi Anatole France ală-

turi de multe volume de Jules Verne și Fenimore Cooper. Tipul colonialistului de vreme veche, de acum o sută de ani, egoist, împietrit, cu o morală și filozofie proprie, insociabil, taciturn și ursuz. Doar alcoolul — coniac francez — dacă mai face să-i rătăcească pe față flacăra, repede stinsă, a unui surîs. Mizantrop, trăiește numai între flori, cîini și sclavi de culoare. Rarii clienți sînt tratați corect și rece, așteptîndu-se parcă nerăbdător plecarea lor. Tip din ce în ce mai rar, între comis-voiajorii și agenții colonialismului imperialist, care sosesc joviali și mieroși, protejați de armate ascunse, utilizînd prestigiul lor ca să-și vîndă mărfurile cu maximum de cîștig.

Limba republicii e oficial cea franceză, un dialect negro-francez. Prin unele sate mai mari prin care trecem apar pe străzile principale librării unde se vînd ultimele numere (întîrziate cu două-trei luni) din *Nouvelle revue française* sau din *Mercure de France*. In unele vitrine am zărit și volume de Valéry și Paul Morand. Franța apare ca un fost stăpîn patriarhal detronat. Cercurile de intelectuali sînt de cultură franceză : copiii lor și ai oamenilor bogați își perfecționează studiile la Paris. Ei se întorc cu nostalgia Cartierului latin sau a cafenelelor din Montparnasse. Prestigiul cultural francez e foarte puternic. O revistă literară, *Revue indigène,* în limba franceză, e larg citită. In schimb, și populația, și intelectualii întrețin o ură surdă dar tenace contra americanilor. Ei simt direct pe pielea lor exploatarea economică fără milă și imixtiunea directă în viața politică a acestora. Pedepsele sînt clemente atunci cînd nu insultă ori lezează vreun interes iankeu —

în care caz, acei ce cer libertate ispăşesc cu greu acest păcat grav.

Preşedintele partidului comunist din Haiti, mort de curînd, purta numele de Jacques Roumain. Am încercat să aflu dacă numele său nu reprezintă vreo legătură cu ţara noastră. N-am putut afla nimic clar. El a fost un scriitor de talent, ale cărui romane sînt publicate în majoritate de edituri pariziene, în limba franceză. O parte din viaţă şi-a petrecut-o ca funcţionar administrativ, întretăiată de dese arestări. Partidul, simpatizat de mase, cu mulţi aderenţi ascunşi, e cînd legalizat, cînd interzis. Influenţa sa e însă mare, chiar în formă clandestină, asupra maselor exploatate. Apropierea Cubei, care are un partid puternic organizat, îi oferă ajutor şi încurajare.

Noaptea cade lină ca o apă, unind uscatul cu oceanul, într-o pînză luminoasă, punctată ici-colo de focuri, de lumini pe bărci, de muzica blîndă a greierilor, care pretutindeni pe pămînt umplu nopţile de melopeea lor guralivă şi uşuratică. Tăcere aproape completă către miezul nopţii. Oraşul n-are nimic din atmosfera marilor centre coloniale: Havana, San Francisco. El pare un orăşel de provincie francez cu viaţă de familie, cu cancanuri între grupuri, cu bîrfeală între femei, cu culcat devreme şi cu serate demodate. Din cînd în cînd, undeva într-o stradă depărtată se aud canţonete spaniole sau italiene de mult uitate în Europa, de tipul *Palomei* sau *O sole mio*. Haiti n-a fost încă revoluţionat de o mare industrie. Insula e mică, o grădină de fructe şi zarzavat, sub egida capitalului străin, cu viaţă patriarhală şi învechită.

Muzica populară haitiană, care se pare că e remarcabilă, a fost înregistrată pe discuri modificat ori fals, în genul „beguinelor“ ori „rumbelor“ la modă în dancingurile din New-York. şi retrimisă în Haiti. Dar indigenii nu-şi recunosc aceşti bastarzi, care răsună zi şi noapte prin localuri.

Sub atmosfera politică ipocrit liberală care voieşte să predomine, se ascunde înăbuşită ura contra colonialiştilor americani. Gîndul răfuielii e mereu prezent. Amintirea torturilor din trecut se păstrează intactă într-o tradiţie istorică veşnic vie. Un scriitor francez contemporan relatează că amintirea colonelului Rochambeau, unul din ultimii guvernatori francezi, e încă vie. Acest despot a invitat o serie de femei haitiene la un bal funebru, într-o sală decorată cu draperii negre, în dosul cărora erau aşezate cadavrele bărbaţilor lor, împuşcaţi în timpul cînd ele dansau.

O serie de activişti progresişti zac în închisori de decenii. Bătaia şi tortura fizică fac parte din procedura normală a anchetelor. Aceasta nu împiedică gazetele guvernamentale să proslăvească libertatea politică, garanţia drepturilor individuale după modelul constituţiei americane.

Visul populaţiei negre e împăcarea cu albii într-o adevărată fraternitate. Magia neagră (în special ritul vaudou care numără mii de aderenţi) e fundată pe ideea uniunii mistice între albi şi negri.

Cum la aceste ceremonii secrete, albii nu participă (deşi nimic nu le-ar interzice-o), ei sînt prefiguraţi în simbol prin negri unşi pe faţă cu făină şi înfăşuraţi în lungi giulgiuri albe.

Intr-o dimineaţă radioasă, orbitoare de lumină, ne îmbarcăm iarăşi în drum spre insula Jamaica. Trecem prin strîmtoarea caraibă între Haiti şi Cuba. Spuma albă încalecă molcom răsturnarea valurilor. Din cînd în cînd peştii zburători descriu o traectorie curbă şi se cufundă iarăşi în adîncimi. E regiunea cea mai populată de rechini. Ni se povestesc istorii marinăreşti, care egalează în fantezie pe acelea ale vînătorilor. Anul trecut, ne spune un ofiţer de pe bord, un rechin a sărit într-o corabie de pescari și a furat un om, ducîndu-l în abisul apei. In fund, la orizont, lanţuri de vulcani vestesc apropierea de Jamaica. In golful din ce în ce mai liniștit, apar pescari în bărci cu pînze aşteptînd zile întregi prada. Aproape de ţărm, pe o insulă, se conturează o citadelă-castel, mărturie fantastică, ameninţătoare, a unui trecut neuitat încă. De aici plecau poterile contra piraţilor. In sus, la mal, se zăreşte capitala insulei Jamaica, Kingstown.

Jamaica, 25 decembrie

Azi dimineaţă, marea Caraibă își dezvăluie toate tainele: o întindere strălucitoare, de o claritate elenă, fără confuzie, fără opacitate, fără mister. Totul înfăţişat pînă la evidenţă. Soarele, în mii de reverberaţii, lămureşte orice umbră, dizolvă toate veleităţile întunericului. Lumină universală, implacabilă, care nu iartă nici o obscuritate. Lumina

oară culoarea. Marea Caraibă e mai puțin dulceagă ca Mediterana, dar mult mai incandescentă. Abia către amiază, încep să se reveleze culorile: mai întîi un albastru azuriu, apoi un verde deschis ca frunzele proaspăt ieșite din muguri primăvara. In fund, la poalele unui lanț de munți care se desenează la orizont, începe să se zărească o așezare omenească. In față, pe o mică insulă stîncoasă, ruinele unei citadele, martor întîrziat al supremației spaniole. Vaporul abordează ușor, lent, visător, în capitala insulei Jamaica, Kingstown. La prima vedere, mai puțină culoare locală ca în Haiti. Nici pirogi cu copii negri, nici banjouri, nici alaiul acela de oameni care cer, strigă, cîntă la sosirea străinilor. La debarcare, numai, femei negre tinere oferă produsele etnografice ale insulei: cutii împletite din rafie, păpuși de idoli răutăcioși și încruntați, pumnale cu mîner de lemn dur și rar, vase de aramă care n-au nimic comun cu arta neagră, fabricate fără îndoială în serii standardizate la Pittsburgh ori la Detroit; *„made in U.S.A."*, pentru a comercializa ultimele pîlpîiri autentice ale folclorului caraib.

Kingstown, dărîmat de numeroase cutremure, a fost reclădit după uniforma tipică a orașelor americane. Reclamele uriașe de coca-cola, de țigarete „Camel", de automobile „Studebaker", astupă necuviincios și trivial cerul încîntător al locului. Același miros de *gravy*, de ulei de alune americane, de cuișoare, ca și în S.U.A. Insula e o colonie a coroanei britanice. Dar pecetea engleză dispare aproape complet. Profitînd de criza economică engleză, după cel de al doilea război mondial, Statele Unite au expulzat aproape complet comerțul englez.

Dovadă clară a contradicţiilor economice anglo-americane, mărfurile engleze nu se văd nicăieri. De la pasta de dinţi „Kolynos" pînă la stămburile colorate sau la ţigaretele „Lucky Strike", de la vitrina aranjată ca în F. Street la Washington pînă la barurile automate, în genul „cafeterias" din New-York, totul înfăţişează fără nici o jenă modul de viaţă american.

Nu se găsesc nicăieri nici măcar mărfurile prin excelenţă ale exportului englez: stofe de lînă sau briciuri „Shefields". Totul e înlocuit cu o imitaţie americană. Numai hotelul de la marginea mării mai păstrează un stil vechi colonial englez. Ca în toate coloniile, englezii au clădit, pentru uzul metropolitanilor şi a comis-voiajorilor lor, un loc de adăpostire confortabil, lăsînd restul oraşului în mizeria lui nativă. Pe terasele hotelului oameni cu priviri absente, leneşe, sorb din băutura tradiţională: rom slab (ca ţuica noastră) cu gheaţă. În fundul grădinii o piscină separată de mare cu ziduri înalte. Întreb de ce nu s-a amenajat o plajă deschisă în locul îngrădirii ferecate care serveşte drept loc de scăldat. Mi se spune că baia pe ţărm deschis e foarte periculoasă din cauza rechinilor care se avîntă chiar pe plajă şi atacă oamenii. O dată, un rechin a sărit chiar peste înaltele ziduri pînă în mijlocul bazinului.

Pe străzile oraşului furnică o mulţime febrilă. Negresele sînt mult mai urîte aici ca în Bahamas sau Haiti. Pe lîngă trupurile armonioase din celelalte insule, cele de aici apar ca nişte schelete rahitice cu braţe lungi, slabe, cu picioare subţiri ca de păianjen. Insula fiind mai bogată, s-a exercitat o exploatare cu mult mai nemiloasă; corpurile de-

formate şi firave sînt rezultatul muncilor supraomeneşti la care erau supuşi strămoşii. Insula a trecut din mîini în mîini, de la spanioli la englezi, şi fiecare stăpîn a căutat să întreacă pe predecesori în asprime şi cruzime. Ca şi în celelalte oraşe coloniale, Kingstown are trei părţi : una comercială, o alta de locuinţe mizerabile a populaţiei de băştinaşi şi în fine alta cu vile superbe, cu grădini tropicale de un nestăpînit elan de vegetaţie, pline de flori imense şi de arbori seculari. Umezeala şi căldura exasperează izbucnirea de viaţă a plantelor. Mi se spune că aici omul, în anumite părţi mai înapoiate ale insulei, n-are de luptat numai cu animalele junglei, dar şi cu îndărătnicia vegetalului. Dacă nu stă în fiecare zi cu sapa ori cu securea ca să stîrpească năzuinţa de creştere a plantei, o cabană dispare sub ramurile lacome ale lianelor şi ale bălăriilor în cîteva săptămîni. Viteza de creştere a vegetaţiei e de cîţiva centimetri pe zi. Fără o grijă cotidiană, omul se pomeneşte cu un arbore sub pat ori cu o agăţătoare care a apărut în cadrul uşii.

Jamaica, 27 decembrie

Povestea Jamaicii seamănă cu aceea a tuturor Antilelor. Descoperită de Columb, insula trece apoi în mîna conchistadorilor spanioli în solda regelui sau a feudalilor, pentru ca o dată cu decadenţa spaniolă să intre încă din secolul al XVII-lea în mîna englezilor. Traficul cu sclavi negri s-a practicat aici mai mult ca oriunde. Secole de-a rîndul a fost cea mai mare bursă a sclavajului negru. Azi populaţia neagră numără 70 la sută negri de origină afri-

cană. Clasa dominantă, în afară de funcționarii englezi și de agenții trusturilor americano-engleze, e aceea a corciturilor hispano-indiene, care formează patriciatul insulei. Pînă în secolul al XIX-lea, Jamaica a fost cel mai important centru de exploatare sclavagistă. La începutul secolului trecut se găseau aici 320.000 de sclavi. Mișcarea antisclavagistă a reușit să obție la începutul secolului trecut, eliberarea sclavilor. Dar dacă liberarea formală, juridică, era atinsă, foștii robi, îndatorați la cămătari, exploatați în angajamente grele, au schimbat o sclavie pe alta.

Insula produce pînă la secătuire indigo, zahăr de trestie, rom, cafea, cacao, piper etc. Majoritatea exploatărilor aparțin unor societăți engleze, dar cea mai mare firmă este faimoasa „United Fruit Company", societate americană, care are monopolul culturii și exploatării bananelor, portocalelor, lămîilor etc. Ca și în Guatemala, Cuba, Nicaragua, firma e un stat în stat, cu puteri și privilegii nediscutate. Guvernele sau guvernatorii sînt timizi și prudenți în fața acestei puteri imense a banului, care dictează legi, moravuri și guverne.

Vegetația din Jamaica nu e tropicală, cu toată situația ei pe hartă, ci ecuatorială. Orgia de sevă, puterea și varietatea esențelor e imperioasă, implacabilă. De la lianele împletite în savante stofe, la plantele agățătoare care se cațără pînă la patruzeci metri înălțime, la florile uriașe de infinite culori, la măreții arbori de pîine, cocotieri cu imense nuci, coprah, bărbile spaniole, convolvus, totul formează un miraculos haos vegetal, o dezordine așa

de bogată încît viziunea pare astronomică, supraplanetară, în desfrîul ei copleşitor. Vigoarea exploziei de verdeaţă şi sevă atinge pe aceea din Congo ori Brazilia. Orhideele, paraziţi graţioşi ai arborilor, cresc pe coaja copacului sau printre crengi, ca vîscul la noi.

Pădurea miroase a suc de floare, de vanilie, de mirodenii. Prin acest paroxism de vegetaţie curg vertiginos printre stînci roşii ca sîngele închegat, rîuri albastre de culoarea peruzelei. E greu de închipuit ceva mai grandios, mai sublim în desfătarea nestăpînită a forţelor firii. Cînd pădurea încetează o clipă, apar cîmpurile simetric desenate de truda omului: cacao, ceai, cafea, trestie de zahăr, cola, vanilie.

Din cînd în cînd ferme cu mici distilerii de rom din trestie. Cele mai multe au la şosea un debit care vinde trecătorilor rom proaspăt, puţin tulbure, dar foarte aromat, care se bea în pahare mari, îmblînzit cu sifon. În dosul tejghelelor, oameni cu faţa ca a ciocolatei, cu pălării mari pe cap, cu fular colorat la gît, cu priviri aprige, fără omenie, ori atunci blazate şi indiferente, ca în filmele americane.

Pe ţărm jos, sălăşluieşte o altă populaţie decît sus în munte. Pe înălţimi s-au refugiat, la repetatele invazii, autohtonii. Trăiesc în ferme închise, bănuitori, avari şi duri. Chiaburii locului. Jos la ţărm, domină spiritul anglo-saxon. Cîteodată scoţian. Peisajul e presărat cu capele şi biserici anglicane, sobre, aspre, cu pastorii lor austeri şi cu cimitirul înflorit alăturea. Sub scuza şi adăpostul acestor locaşuri s-au efectuat, în compromisuri de

conştiinţă, împilările coloniale. Faptul de a ţine legătura cu un pastor şi de a dota o capelă oarecare, cu o zecime din averea dobîndită prin sudoarea şi sîngele iloţilor de culoare, era presupus a răscumpăra cruzimile şi crimele.

La malul mării, cîteva plaje luxoase pentru odihna familiilor din Wall-Street, care o dată cu luna decembrie, încep să sosească în cîrduri către căldura din sud. Cîţiva englezi veniţi pentru încheierea unor noi contracte, cîţiva potentaţi creoli din Mexic ori Cuba. Majoritatea însă preşedinţi şi vicepreşedinţi de trusturi, cu fetele lor frumoase şi anoste. Pe promenadele care se întind de-a lungul mării, profuziune de blăni de vizon, de castor, purtate de fermecătoare manechine mute, făcute parcă din ceară colorată, inexpresive şi insensibile la farmecul naturii şi la legea umană. Trecînd prin viaţă, rătăcind cu nişte suflete postume în toate locurile elegante, fără ecouri sufleteşti, fără frămîntări şi fără problematică. Viaţa lor vegetativă şi goală se scurge monoton şi inutil între croitor, coafor şi bar.

Magia joacă un rol important în viaţa insulelor vest-indice. Societăţile de cult secret numără zeci de mii de membri. Simboluri, embleme, amulete se văd sculptate pe case, prin grădini. In timpul zguduirilor geologice, uragane, cutremure, erupţii vulcanice destul de frecvente, populaţia în masă recurge la servicii publice de incantaţii, practici vrăjitoreşti, procesiuni bizare, în care mulţimea se încadrează înfiorată de o isterie colectivă. Nenumăraţi oameni, unii cu roluri publice importante, cu cultură ştiinţifică : medici, ingineri, exercită în as-

cuns practica de vraci, oficiind în adunări secrete noaptea, rituri fioroase cu descîntece, cu mumii şi măşti, cu figuri de morţi şi adesea, zice-se, cu cadavre autentice. Baza acestor credinţe, pe care ştiinţa nu le-a putut încă împrăştia, e fetişistă: adoraţia unor idoli, în general răutăcioşi şi înfricoşători şi amestecul lor la anumite acţiuni implorate de credincioşi. Ori atunci baza magică este ideea unui determinism ascuns şi revelat numai iniţiaţilor, formule verbale sau practici stranii cu efect asupra forţelor naturii sau conduitei oamenilor. Apoi, ca în toate riturile magice, se crede în influenţa miraculoasă a băuturilor preparate, în filtruri, otrăvuri, narcotice cataleptice, asceze fachirice, costume complicate cu mimici şi grimase înfiorătoare. Baza comună a tuturor acestor credinţe e aceea într-o jumătate de supravieţuire a fiinţelor după moarte, un fel de strigoi (zombi) maligni şi nepotoliţi, cadavre care, în anumite condiţii, continuă să trăiască cu o porţiune de viaţă şi să satisfacă anumite blesteme la care sînt condamnaţi ei şi familiile lor. În riturile nocturne, un vraci, costumat, imită comportarea cadavrului: faţa vopsită cu cenuşă, ochii ieşiţi din orbite, mişcările mecanizate etc. Aceste semifiinţe rătăcitoare ies la miez de noapte din cimitire şi se dedau la o serie de acţiuni, bîntuind în anumite locuri, case blestemate, cimitire, grote etc., scoţînd gemete îngrozitoare şi prezentînd o gesticulaţie epileptoidă, în timp ce corul adepţilor pronunţă formule de vrajă, ciocnind asurzitor din diferite metale. Bineînţeles totul se petrece pe clar de lună, acest astru avînd, după cum se ştie, în diferite credinţe populare, anumite influenţe somnambulice.

Pe vapor toată lumea nu vorbeşte de altceva decît de misterele magiei negre. Se pare că bogătaşii americani vin pe insulă, cheltuiesc sume considerabile, spre a putea să fie introduşi noaptea ca spectatori la aceste fantastice rituri. Secta principală a magiei negre de aici e aceea numită *Voodoo (Vaudou),* a cărui sediu e în Haiti. In Jamaica se găseşte un fel de filială practicînd o variantă puţin deosebită. Credinţa e, zice-se, foarte veche, adusă din Africa, din Dahomey, o dată cu sclavii negri. Ea e acceptată în ascuns de mulţi care pe faţă s-au convertit la creştinism.

Cultul principal e acela al şarpelui, animal fioros, care trebuie îmblînzit printr-o serie de ceremonii şi sacrificii. Animalul sacrificat e de obicei capra.

Ceremonia e grandioasă. Ea se desfăşoară cu mase mari de iniţiaţi, de obicei într-o pădure, la miezul nopţii, condusă de preoţi superiori. Preotul se numeşte *papaloi* sau *hugan* cînd e bărbat şi mamaloi cînd e femeie. După uciderea victimei, sîngele e băut de cei care oficiază. O muzică de trompete şi de tobe agită ritmuri stranii, fetele tinere dansează goale, după care mulţimea, ajunsă la paroxism, se dedă la orgii sexuale în tot cursul nopţii, strigînd incantaţii în versuri după dialectul creol. Această formă primitivă de religie a îmbogăţit folclorul şi chiar literatura cultă cu versuri, muzici şi scene dramatice. Ea tinde totuşi să scadă sau să se transforme. Articolul 249 din Codul Penal haitian pedepseşte atentatele magice la viaţa omului, fie prin administrare de băuturi cataleptice, fie prin alte practici magice, asimilîndu-le cu asasinatul.

Magia a fost importată o dată cu sclavii cumpăraţi din Africa. Dar fără îndoială, ea are o semnificaţie socială. Clasa exploatatoare are o deosebită toleranţă pentru aceste practici : totdeauna oprimaţilor li s-a permis să clădească o lume supranaturală în care să-şi compenseze suferinţele palpabile ale existenţei lor reale. Cum religia oficială, întreţinută de misionari creştini, e religia clasei dominante, masele arată un spirit de rezistenţă — singurul permis în condiţia socială a Antilelor — opunînd vechiul fond popular al magiei, dogmelor creştine. Magia în Antile e o formă de rezistenţă socială la injoncţiunile colonizatorilor. Ceremoniile cuprind de obicei şi apelul la rezistenţă şi luptă contra stăpînilor albi. Numai aşa se explică de ce aceste practici absurde sînt acceptate şi efectuate chiar de oameni cultivaţi. Magia oferă o vastă reţea de societăţi secrete, conspirative, unica formă de opoziţie posibilă la absolutismul colonial. E adevărat că unele culte propovăduiesc pacific unirea totală a omului alb cu omul de culoare. Dar această concepţie pare subversivă stăpînilor care doresc să întreţie segregaţia, izolarea şi chiar prigoana rasială.

Căpitanul vaporului ne-a recomandat să asistăm în seara aceea, la Kingstown, la un teatru negru de periferie. E o trupă populară care vine de la ţară şi care joacă un fel de „mister“ (în sensul teatrului medieval) plin de teme folcloristice de nuanţă magică. E vorba de o tînără fată posedată de un demon. Ea e adusă pe scenă într-un sicriu, în stare de catalepsie, de un grup de fete tinere între cincisprezece şi optsprezece ani, prietenele şi tovarăşele ei de generaţie. Ele vin acoperite de flori, cu dansuri şi cîntece, care reprezintă incantaţiile ne-

cesare spre a alunga demonul din faţă. Vin apoi, costumaţi în culori pitoreşti, băieţi, apoi bătrîni şi bătrîne. Cu toţii cîntă formulele care trebuie să trezească corpul din sicriu. Fetele au corpuri perfecte, de o mare frumuseţe plastică. Rareori am putut vedea un mai desăvîrşit simţ coregrafic. Dansuri populare de o dinamică şi graţie remarcabilă sînt efectuate în jurul catafalcului. Muzica ritmică intonată din banjouri, chitare, tam-tamuri şi fluiere e tulburătoare. Amestec de dans, cor, melopei cîntate ca refrene individuale, formează un spectacol de o profundă sinceritate şi spontaneitate, autentic ca tot ce e popular. În ansamblu, o reprezentaţie originală de o stranie frumuseţe.

Cu toată bogăţia ei, Jamaica se găseşte într-o situaţie materială şi culturală destul de grea. Concurenţa mondială a regimului capitalist o face să vîndă ieftin produsele. Cafeaua e concurată de Brazilia şi Cuba, trestia de zahăr de toate ţările ecuatoriale, dar mai ales de cele din Africa şi Oceania. Industria zahărului, altădată aşa de prosperă, e azi în decădere pe tot cuprinsul insulei. Romul, pe vremuri în regim aproape de monopol, e azi în rivalitate cu cel din Martinica, Haiti, Cuba şi Brazilia. Ţăranii autohtoni cultivatori de fructe sînt ruinaţi de concesiile pe care le au trusturile americane şi engleze. Proprietatea rurală ţărănească e ipotecată pînă la un coeficient destul de ridicat din valoarea ei. Salariatul agricol e speculat pînă la limita extremă. Şomajul bîntuie în plin, iar organizaţiile sindicale, slab organizate, nu sînt în măsură să or-

ganizeze un ajutor de şomaj. În domeniul sanitar, bolile sociale fac ravagii : malaria dezolează populaţia ţărmurilor joase, sifilisul mulţumindu-se cu oamenii de pe înălţimi. Frigurile galbene apar din cînd în cînd, plus o serie de boli tropicale caracteristice regiunii. Spitalele sînt rare iar medicii, unul la 500.000 de oameni. Mortalitatea infantilă e îngrozitoare. Ea seceră mai mult de jumătate din noii născuţi.

Situaţia culturală nu e mai bună. Cifra analfabeţilor atinge încă 40—50 la sută. Dorinţa fierbinte a Jamaicii de a avea o universitate n-a putut fi încă îndeplinită. Atîţia tineri negri ori mulatri, plini de talent şi de năzuinţa de a învăţa, rămîn la ocupaţii manuale ori, în cel mai bun caz, la un autodidactism haotic, lipsit de metodă pedagogică. Numai fiii înalţilor funcţionari ori ai bogătaşilor îşi pot permite luxul de a merge la universităţile europene ori americane.

Astfel, cuceritorii metropolitani, ca pretutindeni în regimurile coloniale, n-au fost preocupaţi decît să culeagă roadele bogate ale Jamaicii, fără a se gîndi să întoarcă măcar ceva înapoi din beneficiile realizate. Mulţi dintre oamenii de afaceri anglo-saxoni rămîn în insulă doar cîţiva ani, atît cît le trebuie ca să se îmbogăţească. După aceea ei pleacă în metropolă practicînd regula „după mine potopul". Chiar cei care rămîn pe loc trăiesc cu gîndul de a părăsi într-o zi colonia. Prosperitatea insulei le e perfect indiferentă, de vreme ce gîndul plecării nu-i părăseşte o clipă. La aceste condiţii speciale, se adaugă desigur şi condiţiile generale ale exploatării capitaliste, în care profitul individual şi nu progresul colectiv e singurul ţel.

Havana, 30 decembrie

Intrarea în portul Havana e grandioasă, festivă. Deasupra gurii de apă care se strîmtează între stînci, domină cu zidurile sale neclintite, citadela spaniolă Morro Castle. Clădită acolo în vremea cînd intrarea corăbiilor cu pînze într-un port putea să fie stînjenită de cîteva tunuri de lemn, fortul a rămas glorios şi dezafectat, mărturie a unei tehnici militare de mult dispărută.

Vameşii cubani nu sînt prea harnici. Sub climatul tropical, mişcările sînt lente, proiectele amînate, grijile risipite. Nimeni nu se prăpădeşte pentru treburile publice, nici chiar pentru cele personale. Astfel, după două ore de aşteptare, funcţionarii vămii apar indiferenţi şi plictisiţi.

La prima vedere oraşul arată măreţ: bulevarde somptuoase, largi, de o perfectă acurateţe, brăzdate monumental de clădiri impunătoare. Aspectul modern al Havanei întrece toate oraşele spaniole: Madrid ori Barcelona. Acolo unde clasa stăpînilor îşi are locuinţele sau birourile de afaceri, oraşul e împodobit şi somptuos. Palatele, magazinele, cluburile, laudă ostentativ puterea clasei dominante. De jumătate de veac, capitalul yankeu s-a plasat abundent în economia insulei, prefăcînd-o într-o provincie niţel exotică, dar plină de imense resurse pentru banii investiţi. Miliardele de dolari s-au abătut asupra Cubei, transformînd-o la suprafaţă, într-o prosperă Elveţie. Nicăieri luxul potentaţilor americani şi al cozilor lor de topor din burghezia spaniolă, creolă ori metisă, nu se desfăşoară mai insolent, într-o naivă deşertăciune, care provoacă dezgustul sau în cel mai bun caz, surîsul. Cele mai

scumpe mărci de automobile, în care dormitează neveste obeze de bancheri ori de negustori, sau se agită neastîmpărat frumoase fete indigene, urîţite de un lux de prost gust, se perindă toată ziua, în monom, la pas, mulţimea lor împiedicîndu-le orice viteză. Totul e construit cu un vizibil parvenitism, din materii scumpe: marmură, esenţe rare de lemn, metale preţioase, evidenţiate ostentativ, vizibile, ca nu cumva să scape atenţiei.

Adevărul e, că atrase de fertilitatea locului, capitalurile americane au acaparat, lăsînd cîteva fărîmituri şi indigenilor, tutunul, cafeaua şi trestia de zahăr, care fac bogăţia insulei. Dar pentru cine vrea să aibă imaginea exactă, a „prosperităţii" cubane, n-are decît, atunci cînd iese din port, să nu meargă direct înainte spre luminile orbitoare ale oraşului, ci să se întoarcă în mahalalele de dincolo de port. Acolo, deodată, pavajul cu lespezi de marmură încetează, vitrinile strălucitoare se transformă în dughene mizere cu marfă ieftină, automobilele sînt înlocuite cu tărăboanţe în care schelete negre ori cafenii transportă gîfîind, cîţiva cartofi ori un sac cu cărbuni. Praful străzii, niciodată stropit, acoperă cu o pulbere cenuşie o slabă vegetaţie asfixiată. În faţa colibelor care amintesc şatrele de ţigani, copii sordizi şi palizi, aproape goi, împart cu gîştele sau cu porcii răcoarea unui smîrc de glod. Acesta e preţul luxului de dincolo.

Cuba a rezistat oarecum mai mult decît celelalte Antile la curba de nimicire a unei istorii autohtone aproape identice. Şi aici au poposit mai întîi Columb, apoi, hidalgii spanioli, atraşi de faima auru-

lui, dar mulţumindu-se şi cu plantaţiile de zahăr şi banane, furate de la indienii striviţi şi completate cu importul de sclavi negri. Populaţia albă spaniolă, sau aceea uşor colorată în tonul ciocolatei prin amestecul cu resturile indiene, e în număr mult mai mare ca în Martinica, Haiti ori Jamaica. Sînt aici, la o populaţie de peste două milioane, şapte sute de mii de albi, adică o treime. Ea formează aristocraţia insulei, cumpărată şi asociată apoi cu afaceriştii americani. Astfel, în masa poporului tradiţia spaniolă se menţine încă vie şi viabilă. Americanii şi englezii sînt detestaţi. Dacă te adresezi în limba engleză unui om pe stradă ori chiar unui agent de poliţie, îţi va spune invariabil în limba spaniolă ori în argoul spaniol al insulei, că nu cunoaşte limba engleză, deşi relaţiile de serviciu ori de afaceri îl cresc de mic în cunoaşterea limbii engleze. Limba reală, oficială, a locului rămîne cea spaniolă. Oamenii de aici ţin îndărătnic la mitul spaniol. În afara tradiţiei, călcată în picioare de invazia capitalistă, după războiul hispano-american, mitul iberic serveşte ca armă de rezistenţă, ca o opoziţie dîrză la acapararea năvălitorilor.

E evident că, în sine, spiritul latin n-are nimic comun cu populaţia mulatră, care, ca şi în Mexic, e mai aproape de Montezuma decît de Fernando Cortez. Totuşi, utilizat ca spirit de rezistenţă, el îşi are valoarea lui.

Capitalismul înaintat aduce cu el fatal, conştiinţa de clasă a muncitorimii. În mahalale, din zece case, şapte şi-au pictat pe zidurile albe secerea şi ciocanul. Adevărul e că din toate ţările Americii Centrale şi de Sud (ceea ce se cheamă America La-

tină), Cuba are mişcarea sindicală cea mai bine organizată. Convorbirile cu cîţiva oameni ai muncii sînt edificatoare. Oamenii vorbesc răspicat şi clar cu admiraţie de Ţara Socialismului, de întocmirea politică din U.R.S.S. şi de persoana lui Stalin. Pentru orice jignire adusă unui salariat, el se adresează imediat Confederaţiei Muncii, care are dreptul de a convoca în faţa sa pe agresor şi a întreprinde o anchetă. La hotelul nostru, un membru al legaţiei egiptene a acuzat pe un chelner că i-a furat o sumă de bani. A doua zi, după cum ne-a povestit el, a fost chemat la Confederaţie şi obligat să probeze acuzaţia adusă. Abia calitatea sa diplomatică a contribuit să-l scoată din încurcătură.

Havana nu oferă numai aspectul unui oraş modern şi prosper. Lîngă cartierele ridicate sub semnul urbanismului contemporan, vestigii ale trecutului se înfăţişează în toată autenticitatea lor. In jurul catedralei, o piaţă înconjurată de vechi palate sprijinite pe galerii de coloane, sub care se adăpostesc *cafeterias* şi restaurante, transportă deodată călătorul în atmosfera veacului al XVI-lea.

Multe edificii, palate ale guvernatorilor, închizînd splendide grădini tropicale sau măcar curţi interioare, *patios,* pavate cu dalaj de lespezi colorate, răcoroase, îmbuibate cu poveşti romantice de amor eroic ori măcar aventuros, au rămas neclintite, de la data clădirii lor. Ele sînt pline de amintiri şi excitante pentru imaginaţie, prin parfumul romanelor de dragoste creolă, violentă şi absurdă pe care-l răspîndesc şi acum. Stilul arhitectural al bisericilor e acela al Renaşterii spaniole, amestecat cu acel

rococo iberic care se numeşte „curiguresc". Ca şi în Spania, dar poate mai exasperat de exotismul colonial, acelaşi mod de viaţă totodată auster şi senzual, aceeaşi ardoare mistică în care dragostea şi moartea, sîngele şi voluptatea, îşi amestecă chemările. Mentalitate feudală, sterilă şi vanitoasă a „hidalgilor" leneşi, care se odihnesc douăzeci de ore pentru cîteva exhibiţii de spectaculos cavalerism. Viaţă dezordonată şi infecundă de bogaţi a căror viaţă goală de preocupări adînc omeneşti se refugiază în aventuri căutate şi în bravade inutile.

Ce avea de făcut altceva un nobil spaniol, cînd vătafii vînau uşor aurul prin sclavi negri şi-l ofereau pe tavă acestor nemernici decorativi! Evident, dueluri şi *tournois*-uri pentru mrejele grandomaniei ori pentru graţia înadins ridicată la preţ, ca la o licitaţie de moarte, a unei femei? Lenea şi desfrîul, favorizate de aurul furat prin asasinarea indigenilor, au adus repede descompunerea acestor aprigi „conchistadori", a acestor nesăturaţi vînători de aur. Fascinaţia acestui metal umplea de mirare pe naivii indigeni. Montezuma, împăratul aztecilor din Mexic, consternat de lăcomia nesăturată a spaniolilor pentru aur, l-a întrebat pe Fernando Cortez de ce soldaţii săi întreţin o asemenea pasiune pentru un simplu metal. La care cuceritorul spaniol, ruşinat, a răspuns printr-o minciună: spaniolii sufăr de o ciudată boală, al cărei unic remediu e numai aurul. Şi Montezuma, de bună credinţă, a comunicat îndată vracilor săi acest preţios secret medical.

Dacă în cartierele vechi se păstrează încă atmosfera feudală a vechiului colonialism, în cartierele

de lîngă mare se întind suburbiile luxului indecent al lumii capitaliste. Aici se răsfață abundența directorilor de bancă, a cultivatorilor de cafea, a fabricanților de țigări de foi, în vile de toate stilurile, inundate de glicine imense, de tufe incandescente de „point setter". In grădini, peste tot, jocuri de ape, fîntîni arteziene, chioșcuri japoneze, tot ce poate oferi o consolare pentru plictisul iremediabil al proprietarilor satisfăcuți în toate, sătui pînă la blazare. Singurul accent de contrast în acest paradis fără întrebuințare sînt cerșetorii, care prin gratiile grilajului, privesc cu jind către toate aceste bogății de care nu se bucură nimeni.

In tendința de a o transforma în marfă, capitalismul a creat prostituția elegantă sau mizeră, la tarifuri ierarhice, după vîrstă, frumusețe sau notorietate. Dintr-o conduită biologică și psihică, cochetăria feminină s-a transformat într-o aptitudine economică. Intre lux și sărăcie, Havana, „orașul dragostei" exotice, a așezat pentru toate gusturile și pungile, o scară de valorificare erotică a celor cîteva mii de fete care, în orele de promenadă, parcurg în sus și în jos bulevarde elegante: creole de culoarea pămîntului roș al insulei și formînd un ton cu el, spaniole brune și albe, enigmatice ori expansive figuri mongoloide cu farmec minuscul și delicat, de origine pur indiană sau importate din China și Japonia, malaeze cu sprîncene arcuite și ochi cîrpiți, cu mișcări muzicale pe trupuri leneșe și lascive, toate își prezintă seara, între șase și opt, făgăduielile de fericire unei clientele de bogătași care le privesc de pe terasele cluburilor sau unor

tineri şi arătoşi samsari de femei, cu care împart banii şi plăcerile. Vine apoi plaga prostituţiei, oroarea mercenatului feminin în regim capitalist, unde demnitatea şi condiţia umană au rupt orice contact cu vreo licărire de conştiinţă etică. Acestea apar către ora unsprezece seara, cerşind mai mult decît invitînd parteneri săraci sau bătrîni, pentru o bucată de pîine ori pentru o cafea la bistroul din colţ, din mizerie materială, din frică de singurătate, din nevoia de a ajuta un copil bolnav ori o mamă bătrînă...

Ca şi la Madrid, cluburile de *afficionados* (şic) sînt situate la parter, cu ieşire la stradă, pe terase late, unde exemplare putrede de lene, josnicie şi animalitate, care n-au muncit în viaţa lor o singură oră, stau răsturnate pe confortabile foteluri de rafie, cu imense ţigări în gură, profanînd cu priviri abjecte omenirea necăjită care se perindă în valurile străzii dinaintea lor. Fete ahtiate de cîteva perechi de ciorapi nylon sau de un elegant evantaliu (acolo se mai poartă aşa ceva), zîmbesc complice acestor hoituri sătule, invitîndu-le la plăceri ce vor să pară necunoscute, inedite. De sub pleoape grase, cu greu ridicate ca să descopere un ochi aton şi opac, porneşte drept răspuns o privire obosită, cinică ori ofensatoare. Şi acest dialog infam se repetă, după un orar fix, în fiecare seară a anului, cu un ritual de bursă în care trupuri omeneşti se oferă umilite pentru sume meschin tîrguite, cîştigate prin traficuri sinistre, din care nu lipsesc nici furtul, nici viciul, nici crima. Acesta e peisajul imediat vizibil al modului de viaţă colonial, la latitudinea tropicelor. E acelaşi şi la Rio de Janeiro şi la Saigon sau altădată la Şanhai. Nevoia de puritate, de austeritate

principială, de profilaxie morală, devine brusc o sete organică. In călătorul încă necorupt, se înfiripă deodată dorinţi aprige de răzvrătire, de antisepsie, de dezinfectare severă, fără cruţare.

Localurile de noapte aştern peste această putreziciune un văl de voluptate mai subtilă. Havana e oraşul dansului, moştenit de la două popoare cunoscute prin marele lor talent coregrafic: indienii şi spaniolii. Dancingurile cu numere, *show*-uri, se aliniază îndată după amurg, una după alta. Folclorul muzical cu instrumente bizare şi tulburătoare, stîrneşte frenezia dansului. Fete splendid făcute mimează în pantomime ritmate pînă la beţie şi spasm, dansuri populare, aranjate modern după legea jazului. Accente de melopee jalnică, malaieză sau indiană. se întretaie cu iureşul nestăpînit al cadenţei negre. Deasupra, furişate printre crengile bananierilor, în aceste grădini impregnate de copleşitoare voluptate, stelele cerului sticlesc rece, clar şi neîndurător ca o remuşcare. Alcoolul se revarsă abundent peste aceste accese de ebrietate musculară, care nu se istovesc decît în zori. Sabatul întreţinut pentru desfătarea oricui plăteşte, din cîştiguri abjecte, se lăfăieşte fără nici o limită. Către miezul nopţii, de pe cheiurile pustii, oraşul întreg răsună de o petrecere parcă silită de stimulenţi artificiali, ca un ultim chef improvizat pentru un bolnav condamnat. Intorşi tîrziu la luxosul hotel „Naţional“, superb căţărat pe o stîncă deasupra mării, găsim în diferite baruri luminate în clarobscur, aceleaşi gemete de de banjo, aceleaşi figuri congestionate de rom, aceeaşi negură groasă a fumului de ţigări de foi, plutind apăsătoare peste creiere încîlcite de somn şi băutură.

Ca şi altădată religia, diversiunea muzicalo-sexuală abundent stropită cu alcool formează narcoticul care abate atenţia de la preocuparea esenţială: aceea a inegalităţii sociale. Toate regimurile exploatatoare au întreţinut cu toată perfecţiunea, arta diversiunii. Unii: extazul religios; alţii: *panem et circenses;* în zilele imperialismului: jazul, tangoul şi cocktailul.

Ziua de azi e consacrată unor excursii în autocar, afară din oraş, de-a lungul insulei, printre *haciendas,* ferme ale produselor indigene. Şoselele sînt perfect asfaltate pentru nevoile transportului de mărfuri. Cîmpurile în care aceeaşi „Fruit-Company" a investit capitaluri imense sînt lucrate cu muncă ieftină, după ultimele reţete agronomice studiate în institutele din Middle-West. Comerţul a oprit pentru moment dezordinile sociale: totul e regulat, stăpînit de o mînă de fier invizibilă, care, fără îndoială, e aceea a banului. Mîna omului şi frumuseţea naturii dau un tablou corect, minuţios lucrat, de prosperitate aparentă. Tovarăşii mei de drum nu se lasă furaţi de vraja naturii dimprejur. Parcă fac siliţi aceste excursii. Cu toţii sînt adînciţi în lectura ultimelor ediţii ale ziarelor comerciale. Tablouri întregi arată fluctuaţiunile cursurilor zahărului, tutunului şi romului la bursa din Havana, care îmbogăţesc ori ruinează într-o noapte. Aceasta îi interesează exclusiv chiar în ceasuri de excursie şi recreaţie. Din cînd în cînd apar pe drum vile somptuoase ale conducătorilor de trusturi şi carteluri. Reclamele numeroase vestind binefacerile romului „Baccardi" sau ale ţigărilor de foi „Partagas" sau „Upmann" atrag atenţia, dacă mai e nevoie, că za-

hărul, tutunul și cafeaua cubană sînt în mîinile băncilor din Wall-Street. E adevărat, însă, că din cîștigurile imense pe care le scot americanii din produsele insulei, o parte, adevărat mică, se reîntorc în Cuba sub forma cheltuielilor de plăcere pe care acest Monte Carlo al Statelor Unite le întreține pentru petrecerile de iarnă ale bogătașilor din New-York, sosiți aici în cohorte masive înainte sau îndată după sărbătorile Crăciunului. Magnații din Hollywood, din Cleveland ori New-York, petrec aici cîteva săptămîni în tovărășia blondelor lor secretare. Aici se pregătesc divorțurile cu scandal ori ruinarea unui adversar temut. Carnavalul, mai lung ca la Nisa, durează o lună. Duminicile, baluri mascate ori costumate se răspîndesc peste străzi, localuri, inundînd cu o factice bună dispoziție acest oraș al plăcerilor cîtorva.

Astăzi clientela care plătește a hotărît să se deplaseze la țară. E o excursie tipică de prezentare a prosperității agrare din Cuba. Poposim la o fermă model, cu un restaurant așezat la marginea șoselei. Cele cîteva hectare sînt împărțite în lanuri mici, fiecare cultivînd o plantație diferită: aici un cîmp de ananași pitici ca grădinile noastre de varză, un cîmp de arbuști de cafea, alături curmali înalți de douăzeci de metri, fără crengi, cu o coroană pe vîrf ca un pămătuf. Pe trunchiul lui, contra unui sfert de dolar, un copil negru se cațără în viteză pînă sus. Vin apoi tufărișuri de ceai, lanuri de trestie de zahăr, arbori de pîine, păduri de banani cu frunze imense. Ni se culeg, sub ochii noștri, ananași proaspeți, care, presați la o mașină specială, se oferă sub formă de sucuri spumoase de o prospețime delicioasă. Putem să bem cafea culeasă atunci din fermă sau

zeamă de grepfrut şi portocale. Pentru o mică sumă putem lua cu noi pachete de cafea cubană, puternic aromată, de cîteva ori mai bogată în cafeină ca aceea din Brazilia. În jurul nostru, numeroase cuşti cu păsări tropicale: canari, papagali etc. Într-un vacarm imens, păsările cîntă sau şuieră în limbajul lor. Mai potolite le răspund alte glasuri piţigăiate ascunse în arborii dimprejur.

★

În toate ţările iberice, de formă şi civilizaţie spaniolă, calul joacă un rol eminent. Un etnograf a observat că există două tipuri de cultură primitivă: a boului şi a calului. Cea dintîi molcomă, resemnată, legată de lucrarea lentă şi răbdătoare a pămîntului. Omul împrumută acolo ceva din comportamentul animalului cu care se ajută: blînd, tăcut, oarecum inert, fără iniţiativă, fără aventuri cu deplasări mari şi lente de nomad. Popoarele iberice folosesc calul nu numai pentru lucrarea pămîntului, nu numai ca mijloc mai rapid de transport şi circulaţie: calul aici e o formă a vanităţii, un panaş, rămăşiţă militară a feudalismului trainic încă, la aceşti mari latifundiari de *pampas* ori *haciendas*; conduită de comandă mai întîi a *gaucho*-ului faţă de turmele de animale şi apoi faţă de turmele de iobagi. Viaţa neospaniolului se petrece în bună parte călare. Deplasarea, plimbarea, dragostea, comandamentul, toate se fac de pe cal. Pe bulevarde *(paseos)* unde seara mulţimea se revarsă în plimbări infinite, printre măreţe „Rolls"-uri şi „Cadillac"-uri apar călăreţi mîndri, îngîmfaţi pe şeaua lor (montura) cu scări şi pinteni de argint, cu harnaşamente şi costume scumpe. Ei se dedau, pentru efectul făcut asupra fetelor de pe trotuar, la rodomontade impresio-

nante, la acrobaţii de echitaţie, adevărate spectacole în care se arată foarte dibaci.

Un scriitor francez întors din Peru povesteşte că acolo din grandomanie şi cavalerism, cerşetorii cerşesc călare, oferind de pe şa trecătorilor o farfurie de argint (metalul e foarte ieftin acolo) pe care colectează monezile sunătoare. Aici, în Havana, se pot vedea şi preoţi călări. Calul e un fel de animal sfînt, de totem, care deserveşte megalomania feudală.

Arhitectura hispanică reflectă şi ea cei doi poli ai concepţiei de viaţă feudală: biserica şi cazarma, sabia şi crucea, cele două mari instrumente de ameninţare permanentă cu care se păstrează ordinea feudală. Stăpînii care trag sforile în culise, yankeii, au tot interesul să păstreze această orînduire. Sub pretextul de a venera pitorescul local şi istoric, ei îşi servesc prin această anacronică rămînere în urmă, interesele lor palpabile, lăsînd populaţiei iluzia că i se respectă trecutul şi folclorul.

Cuba a fost vizitată de Columb încă din prima sa călătorie. Cubanii se mîndresc cu cuvintele pe care le-ar fi pronunţat acesta despre insula lor: „E cea mai fermecătoare ţară pe care ochii omului au văzut-o vreodată". Numai că aceleaşi cuvinte au fost spuse de marele navigator şi despre insulele Bahamas şi despre Porto-Rico, ceea ce dovedeşte firea entuziastă şi grandilocventă a lui Columb.

Dar exuberanţa poetică a primului descoperitor, vizionar al ţărmurilor necunoscute, a fost repede utilizată pentru scopuri mai practice. De îndată ce Diego Velasquez, cuceritor mai realist, a colonizat repede ţărmurile între 1511 şi 1519 la Baracoa, Santiago şi

a fundat în 1515 Havana, malurile mării Caraibe din jurul Cubei s-au umplut imediat — la cincisprezece ani de la prima debarcare — cu bănci și contoare de comerț. Apoi, de îndată au apărut bisericile și misionarii, ca să dea geșeftului și traficului baza spirituală de care avea nevoie. In adevăr toată povestea colonizărilor debutează simultan, ori succesiv — cu aceste două instrumente, care aduc bietei idile primitive semnul înaltei civilizații: banca și dumnezeu. Mai întîi, lăcomia de bani și sinistra beție de putere a acestor aventurieri, care în țara lor își înfrînase ambițiile sub loviturile hidalgo-ului local, fundează un oficiu de zărăfie. Asasinatul, incendiul, tortura sînt promt alături pentru a face „educația" financiară a indigenilor, pentru a-i deprinde cu noua „libertate" a tratei, a amanetului, a ipotecii. Dar conchistadorii erau oameni mărinimoși. Cînd exterminările în masă pentru succesul traficului ajungeau un anumit nivel, care îngrozea chiar cruzimea lor sadică, ei chemau în ajutor biserica. Misionarii debarcau cu mierea pe buze și cu un nou dumnezeu în suflet. Explicau blînd și siropos, cum numai iezuiții știu s-o facă, că noul idol, cel mai puternic și mai mare dintre toate zeitățile pămîntului, iubește și ajută pe cei care acceptă pe stăpînul recent debarcat și-i primește operațiile de comerț și de bancă. In noile liturghii, printre psalmi și canoane, se formulau în predici pline de farmecul paradisului, dar și de teroarea apocaliptică a iadului, blesteme înfiorătoare alături de făgăduieli de deplină fericire. Cu biciul, cu carcera și cu cuvîntul lui dumnezeu, treburile începeau să meargă bine. Ani și secole de-a rîndul, valuri peste valuri de aventurieri, de ocnași, de sătui de mizeria lor natală, suflete nepotolite în setea lor de

aur şi tiranie, cu dorul de a răzbuna suferinţele, visurile şi umilinţele de acasă, poposeau în ţara făgăduinţei, străini unii de alţii, cu aceeaşi pesimistă ură pentru om care-i alungase de pe pămîntul copilăriei. În hanuri lugubre, unde patronul era şef de bandă, noii veniţi cunoşteau de la început dulceaţa noului climat. La un pahar de rom inimile încheiau pentru o clipă armistiţiul. Secretele ferecate în suflete stinghere, în luni de singurătate pe pustiul mărilor, se deschideau şi spovedaniile curgeau nestînjenite. Se poate ca cei mai dinainte stabiliţi, porniţi să primească pe cei proaspăt coborîţi de pe o navă plină de ciumă, cu pumnalul în buzunar, să se înduioşeze o clipă ascultînd o poveste care era şi aceea a lor, mai veche cu zece ani şi, străini cu totul unii de alţii, să se sărute, într-o omenească capitulare, cu cei ajunşi de curînd.

A doua zi însă, cei care din mărturisirile lor reieşeau că au adus cu ei un mic pecul erau găsiţi asasinaţi la poarta gazdei lor ospitaliere.

Pe ţărmurile Cubei mai există cîteva asemenea hanuri pomenite în vechi cronici spaniole şi reluate în romanele lui R. L. Stevenson. Astăzi asemenea locuri sinistre, care închid atîtea existenţe, de la început zdrobite, sînt motive comerciale pentru excursiile romantice ale unor turişti prea bine păziţi de poliţia acestor timpuri de exploatare, făţarnică şi sălbatică.

În acest ţinut de cuceritor pitoresc, zidurile clădirilor, cerul nopţii înstelate, paginile ziarelor, sînt pătate de reclame, imprimate izbitor în felurite chipuri. Reclama e una din cele mai grosolane impertinenţe ale modului de viaţă capitalist. Propaganda silnică a

produselor marilor trusturi, sigure de sine, insolente în afirmarea puterii lor, se lăfăieşte neoprită de nimic, ca un ţipăt strident de victorie. Parcă ar vrea să spună că însăşi reclama e un hatîr, amintind doar puterea nemărginită a capitalului. Ea se înfiltrează indiscret, siluieşte fără permisiune pe cei pe care nu-i poate interesa, vorbeşte tare ca o poruncă de stăpîn. E ca un om care ar striga într-un sanatoriu sau într-un concert, fără politeţe, fără menajamente.

Urmează apoi elementul de pungăşie, de exagerare ori de minciună, necesar în concurenţa diferitelor firme între ele. Mijloc în special necinstit al regimului *laissez-faire, laissez-passer.*

Secretul psihologic al operaţiei constă desigur în izbirea bruscă a atenţiei. Indiferenţii, distraţii, preocupaţii de altceva nu pot scăpa. Pe un zid sau într-o jumătate de pagină de ziar de pildă e scris cu litere mari: „MOARTE" şi apoi alături, în continuare cu litere mici, „acelora care nu vor consuma ţigaretele Camel". Dar reclama nu e numai o puternică zguduire a atenţiei. Ea înseamnă şi o popularizare a „eroilor" regimului la putere. Cocktailurile au nume de şefi de pronunciamente: Mendoza, Fernandez, Orosco; parfumurile poartă în Antile şi în America Latină numele nevestelor lor: Valentina, Carmencita, Beatrice. Ţigările de foi arată pe cutie o fotografie violent colorată, a unui tiran de o clipă, de obicei călare şi cu o sabie ameninţătoare la brîu. Poporul, fumînd ori bînd, e silit să se gîndească la marile personalităţi care i-au adus o nouă fericire.

★

Articolul 24 al Codului Civil cuban garantează străinilor drepturi egale în ce priveşte libertatea, proprietatea şi protecţia intereselor. Despre sinceritatea aces-

tor prescripţii trebuie întrebaţi noii sosiţi ai imigraţiei pînă îşi capătă drepturile de cetăţenie, adică după cinci ani de convieţuire „loială". Dar la aceasta trebuie să adăugăm pe acei cetăţeni, care, în fapt, rămîn totuşi „străini" toată viaţa lor, adică negrii şi indienii.

Nevasta ambasadorului Cubei în Statele Unite îmi spunea într-o zi, cu o delicioasă candoare, că negrii în Cuba sînt rasişti, deoarece numai ei vorbesc de persecuţie rasială întreţinînd mereu actualitatea acestei idei. Ca şi cum dacă n-ar vorbi, situaţia s-ar schimba ca prin minune! E cazul de a cita zicala noastră despre hoţul de păgubaş. Sînt, desigur, o serie de „străini" care nu sînt numai apăraţi de lege, dar chiar favorizaţi de autorităţi contra indigenilor. În primul rînd, bineînţeles, cetăţenii din S.U.A. scutiţi de paşaport şi de declaraţie la poliţie, care bat cu pumnul în masă autorităţilor cubane, crezuţi pe cuvînt în justiţie, pe o simplă afirmare, adică ceea ce se cheamă un *afidavit*. Dacă afirmarea e dovedită falsă, cel care o formulează se face vinovat de sperjur. Numai că între timp cetăţeanul american dispare fără adresă. Vin apoi cavalerii de industrie din toată lumea, care poposesc aici cu un capital de afaceri oarecare, intră apoi într-o serie de traficuri ilegale, dar care au grijă să corupă copios autorităţile. Aceştia sînt aşteptaţi, bine primiţi, au intrări libere în orice birou, tutuiesc funcţionarii şi sfidează victimele indigene.

Oraşul Havana s-a dezvoltat mai întîi în jurul şi în apropierea portului. Acolo se găsesc monumentele istorice cele mai importante, grupate în jurul lui Plaza de Armas. Acolo, în partea de apus a pieţei,

s-a ridicat în 1574 o biserică, care a luat locul alteia mai vechi distrusă. În 1777 locaşul de cult s-a mutat într-o altă biserică şi vechea structură a capelei s-a utilizat pentru o clădire care a reunit în ea palatul guvernatorului spaniol, camerele consiliului şi o închisoare. Guvernatorul nu-şi tulbura digestia cu gemetele victimelor din pivniţele de sub apartamentele sale. Din contră, din exces de vigilenţă, prefera să-i aibă mai aproape de el spre a fi mai bine supravegheaţi şi, cum era vorba adesea de duşmani personali, să se bucure sadic de suferinţele lor. Doar Fernante, regele Neapolului ţinea într-o vitrină de sticlă, printre bibelouri scumpe, în camera sa de culcare, inima celui mai înverşunat duşman al său. După guvernatorul general spaniol a venit după 1898 în aceeaşi clădire administraţia Statelor Unite, care, mai sensibilă decît conducătorii iberici, a desfiinţat închisoarea. Astăzi, palatul serveşte de City Hall, adică de primărie. Sălile de recepţie sînt bogat decorate cu fresce pictate de artişti spanioli, reprezentînd generali şi prezidenţi care s-au răsculat contra dominaţiei spaniole. Evident, nu se găseşte nici unul din cei care au protestat contra exploatării coloniale americane. Uşile şi ferestrele sînt din lemn rar de mahon, zidurile din stuc şi piatră, lucrate cu o deosebită măiestrie. În cealaltă parte a pieţei se găseşte iarăşi — abundenţa acestor localuri e în adevăr grăitoare în Cuba pentru trecutul de libertate al poporului — o închisoare: fortăreaţa La Fuerza. E cea mai veche clădire a Havanei şi a întregului Extrem-Occident, după cum ni se spune, ceea ce dovedeşte că prima grijă a colonizatorilor a fost claustrarea indigenilor neconformişti. Citadela a rezistat eroic atacurilor piratului francez Jacques de Sorres în 1555. În 1558, coroana

spaniolă a comandat un nou fort ca să întărească pe cele vechi. Acum, fortăreaţa a fost restaurată şi serveşte de bibliotecă centrală, unde cititorii au pe lîngă cărţi şi amintiri istorice care trebuie să le excite imaginaţia.

Un alt edificiu impunător e tot o fortăreaţă, punct de apărare şi... evident, iarăşi fostă închisoare, Castillo del Morro. Ea e aşezată pe un promontoriu (*morro* înseamnă loc înalt) dominînd măreţ şi pictural portul şi intrarea în Havana. De-a lungul veacurilor, cetatea a servit ca avertisment celor care soseau, ca să ştie de la început despre ce era vorba în Cuba. Aşa cum e acum, Morro Castle o întăritură ridicată deasupra mării pînă la şaptezeci-optzeci de metri. Interiorul e un labirint de culoare şi celule. Din turnul său, vederea e măreaţă, dominînd oraşul, colinele înconjurătoare şi întinderile nesfîrşite ale golfului Mexic, de unde se poate observa pînă la zeci de kilometri mişcarea navilor.

Se poate face o strînsă apropiere între concepţia de viaţă şi felul fumatului. Există un fumat trist şi necăjit ca o desperare mută, ca o vană consolare. Ţigări ieftine şi sărace, fumate fără ţigaretă, cu degete îngălbenite de nicotină. E fumatul derivativ, calmant al oamenilor sărmani, tovarăşi de griji, făcut să alunge imaginea scîncetului copiilor înfometaţi de acasă, sau monotonia tîmpită a unei munci fără bucurie. Există apoi fumatul nervos ca un tic neconţinut al intelectualilor care au stabilit nedespărţite asociaţii între fumat şi munca cu capul. Există fumatul cochet şi provocator al femeilor frivole. Şi mai ştiu eu cîte. Cel mai important export de tutun al lumii îl

oferă Cuba. Aici toată lumea, firește, fumează. Fabricile de țigări de foi abundă la tot pasul. Firme celebre: „Partagas", „Corona-Corona", „Henry Clay", „Romeo și Julieta"", „Upmann" etc. se întrec în perfecționarea produselor. Țigările de foi de Havana sînt cele mai scumpe și depășesc în calitate tutunul „olandez" din Indonezia sau cel din Brazilia. Cum țigările de foi sînt o instituție națională și o stare de moravuri, fumatul lor trebuie să prezinte un anumit stil social, o diferențiere evidentă de clasă. În adevăr, de îndată ce zărești un domn gras, îmbrăcat în costum strigător cu stofă desenată în mari carouri, ținînd blazat în colțul gurii o imensă țigară de foi, care poate ajunge la treizeci de centimetri, zvîrlind fumul neglijent ori arogant, poți fi sigur de identitatea personajului: e un stăpîn din acei care hotărăsc cursul bursei, cantitatea producției sau numărul șomerilor. Fumatul devine astfel o insignă insolentă a puterii. Înainte de a se recomanda, omul știe că intimidează sau sperie, că provoacă complexe de inferioritate care, în tratativele comerciale au rostul și utilitatea lor.

Agricultura insulei produce zahăr, cafea, rom și tutun. Din patru produse, trei sînt stupefiante. La acestea se mai adaugă și altele: cola și coca. Toxicele excitante sau calmante joacă un rol important aici, ca de altfel la toate popoarele cu regimuri aspre de clasă. Asiaticii de altădată utilizau hașișul și opiul. Europenii, ca și țările Americii Latine în genere, alcoolul. Aici oamenii pe lîngă tutun mestecă foi de cola sau de coca, care după cum se știe, întrețin o continuă euforie. Hitleriștii în timpul războiului prescriau soldaților lor virtutea dinamică a pervitinei.

Clasele dominante lasă libere maselor aceste intoxicații care întrețin paradise artificiale de un moment. Practica lor sporește temporar randamentul muncii iar pe de altă parte contribuie la abrutizarea conștiinței, la întunecarea spiritului de rebeliune.

*

In lumea iberică domină încă moravuri feudale cu întrecerile la lupte crîncene, sporturile cu ciocnire violentă, cu succes final prin răpunerea fizică mortală a concurentului. Luptele de tauri n-au putut fi interzise nicăieri. Circurile romane cu luptele între om și fiară continuă. Dar chiar acolo unde astfel de exhibiții nu pot avea loc, ciocniri mai inofensive sînt mereu prezente. Un public numeros, de oameni în toată firea, asistă aici la luptele de cocoși. Aceste biete păsări, mulțumite cu rodomontadele lor domestice, sînt excitate pînă la paroxism, după ce sînt îmbătate cu rom și puse să se sfîșie între ele. Alte jocuri de adresă și violență adună un public veșnic curios și lacom de senzații tari. Cubanii sînt foarte mîndri de jocul lor național *Jai-Alai*. După cum în Turcia e aproape necuviincios să nu fi asistat la oroarea care se cheamă „dervișii urlători", după cum la Sevilla ori Granada nu poți pleca decît rușinat dacă n-ai asistat la o luptă de tauri, aici *Jai-Alai* e obligator pentru turist. Altfel portarul hotelului, cunoștințele printre băștinași, bărbierul care te rade ori chelnerul care te servește, te-ar trata cu un zîmbet disprețuitor ori compătimitor, dacă i-ai mărturisi că n-ai asistat măcar o singură dată la jocul menționat. E adevărat că *Jai-Alai* nu e un sport absurd și brutal și că presupune și anumită virtuozitate. E o variantă a vechiului joc basc și francez cunoscut sub numele de *jeu de*

paume în Franța, de *pallone* în Italia, de *fives* în Anglia, de *pelota* în Spania. El constă în a prinde o minge zvîrlită cu putere ori cu abilitate într-un zid și de a o zvîrli din nou în același perete. Jocul constă într-o teribilă viteză și se joacă într-o mulțime de clădiri speciale care se numesc *frontones*. Un public, în special de rentieri, trece dintr-un local în altul în fiecare zi.

Astă-seară am fost invitați la „Country Club". Aici se adună lumea „șic" a orașului și a provinciei, corpul diplomatic, musafirii americani de vază. Ni se dă însă a înțelege, pentru ca situația să fie clară de la început, că titlul de diplomat constituie un *passe-partout*, indiferent de țara pe care o reprezinți. Locul e de o rară frumusețe: un palat cu terase înflorite, înconjurat de un parc tropical în orgie de vegetație, garnisit cu toate florile și esențele ca o grădină botanică. Sala de mîncare strălucește de argintării, flori și cristaluri. Oamenii care iau parte parcă ar constitui tacit o înțelegere de complicitate, de solidaritate de interese. În linii foarte generale, deosebim două tipuri fizice: tipul slab, uscat, degenerat ușor sau mai grav, cu un fel de eleganță exterioară în costum și alură, ceea ce în lumea „bună" se numește în limba franceză: *race*, sau cînd descompunerea fizică e mai avansată: *fin de race*. Acești oameni sînt în genere spanioli sau englezi. Ei vor să reprezinte tradiția, noblețea de sînge albastru, vechimea de clasă sau de familie. La ei totul e măsurat și preocuparea de a face impresie e vizibilă. Trăiesc pe o serie de cancane, de prejudecăți de clasă (toți se trag cel puțin din Columb, dacă nu din Cortez sau Pizarre) sînt plini de ceremonial, de maniere distante și închise. Preocupa-

rea lor principală e de a sublinia înalta lor bunăvoință, după grade și ierarhie socială. Unora le acordă un simplu surîs din cap fără să le întindă mîna, altora le întinde mîna întreagă fără surîs, cu trei degete, cu două degete, după gradul de importanță a convorbitorului, în fine — maximum de grație — altora li se oferă și surîs și mîna întinsă. Aceștia, cred ei, sînt făcuți fericiți pe cel puțin o zi întreagă datorită acestei mărinimoase atenții. De la celelalte mese mai puțin distinse, femei frumoase ori numai elegante pîndesc cu ochi aprigi aceste distribuții de favoruri protocolare și dacă originea lor e numai aceea a unui recent îmbogățit, privirea lor exprimă dorință și gelozie. Tot acest deșert manej anacronic e de un comic irezistibil. Poate distra pe un turist o seară întreagă.

O a doua categorie e compusă din oameni grași, chei, îmbrăcați în costume stridente, care debutează în sală joviali, zgomotoși, fără nici o timiditate. Își susțin grandomania nu pe criterii de vechime rasială, ci pe avere. Vor să disprețuiască pe cei dintîi printr-o expresivitate exuberantă și vulgară, ca oameni care știu că mofturile aristocratice sînt de cumpărat ori de vîndut cu o anumită sumă. Femeile lor sînt pline de bijuterii, de blănuri și nu beau la masă decît șampanie. Chelnerii, ca să le facă plăcere, deschid sticle cu pocnituri de arme de foc, ceea ce face ca prima categorie, mult mai sobră în consumații, să strîmbe din nas sau să zîmbească indulgent. Se înfruntă astfel, în fiecare seară, în duel mut, două momente istorico-sociale, trecutul și prezentul. Dar bucuria și a unora și a altora conține neagra presimțire a unei a treia dimensiuni în timp : viitorul.

„Insula pinilor" se găsește la vreo șaizeci de mile de coasta Cubei. E o grădină tropicală de o exuberanță vegetală, rară chiar în aceste ținuturi. Numele său vechi era „Camaraco", dar mai pe urmă, sub influența religioasă, a fost rebotezată „Evanghelistul". Legenda spune că aici își îngropau pirații comorile lor, după prădarea corăbiilor. Aici își situează Robert Louis Stevenson, faimosul său roman *Insula comorilor*. Așa cum e acum, insula e un adevărat paradis: munți de marmuri policrome, vegetație luxuriantă în care mii de păsări cîntă toată ziua și toată noaptea, papagali de culori tari, flori superbe răspîndite în orgii de risipă, cerul de un azur neprihănit. Contagiunea mediului e irezistibilă în euforia pe care o transmite celor mai uscate sau mai împietrite firi. O broșură de propagandă turistică exclamă înduioșător: „Cum pot fi comparate comorile infinite ale naturii cu bietele comori legendare îngropate aici de pirați?" Ceea ce nu împiedică pe turiștii grași și ignari veniți de pe Broadway să nu fie atenți o clipă la minunile locului și să întrebe de o sută de ori, obsedanți și pisălogi, pe bietul cicerone care-i conduce, dacă crede că mai sînt comori în insulă și unde crede că ar fi îngropate. Stafiile piraților voinici, romantici, aprigi în aventură și dragoste, umplu insula cu duhul lor. Ceea ce risipește visul acestor zile și nopți de vară eternă e un izvor radioactiv de ape minerale, în jurul căruia mișună arătări infirme, care se tîrăsc în cîrje. Datorită acestor ape, se zice că nu s-a văzut niciodată un caz de cancer în insulă.

Santiago de Cuba e cel de al doilea oraș important al insulei și așezat în partea ei de sud. Și aici tronează citadele îngîmfate care apărau privilegii: Cas-

tillo del Morro, la Socopa Baleria de la Estrelle. La începutul secolului al XVIII, douăzeci şi cinci de mii de emigranţi francezi au poposit mai întîi aici. O bună parte din ei au plecat mai departe şi au colonizat Louisiana pe continent, fundînd New-Orléans. Dar o parte au rămas pe loc, lăsînd oraşului o anumită atmosferă, un stil francez de viaţă. Aici s-a născut cunoscutul poet de sonete parnasian, José Maria Heredia. Cortez, înainte de cucerirea Mexicului, a trăit cîtăva vreme aici. Tot aici a fost scufundată faimoasa flotă spaniolă în timpul războiului hispano-american şi tot aici a fost semnată pacea care a trecut Cuba, cu toată pretinsa ei independenţă, în stăpînirea efectivă a Statelor Unite. Oraşul e construit pe coline, adesea abrupte, încît străzile devin cîteodată inaccesibile pentru vehicule. Trepte de scări au fost tăiate pentru ascensiunea pietonilor. În acest oraş s-a îmbogăţit şi a domnit cunoscutul Emilio Baccardi, Regele romului, „băutură aurie ca razele soarelui şi subtilă ca ritmul unui dans nativ cuban", spune o poetică reclamă. Apucat de remuşcări — totdeauna după moarte, ca toţi marii speculanţi — Baccardi a fundat o mare bibliotecă, un muzeu şi o serie de spitale. Oraşul aminteşte prin stilul caselor cu ceardacuri de fier acoperite de glicine, de Vieux Carré din New-Orléans. Ca şi acolo, cînd cade brusc noaptea tropicală, aştepţi concerte de chitară, serenade cîntate de amorezaţi sub balcoane în care se strecoară fete diafane şi intimidate.

Astă-seară părăsim Cuba pentru a ne întoarce în S.U.A. Pe puntea vaporului, privind cum vaporul părăseşte pămîntul miraculos al insulei, îndreptîndu-se

către largul golfului Mexic, îmi trec ca un caleidoscop înaintea ochilor peisajele încîntătoare ale acestui paradisiac colț de lume. Munți de roci straniu colorate în zeci de nuanțe, rîuri albastre prăvălite în torente tumultoase, vulcani amenințători în negură, apoi mare nesfîrșită de azur, lumină cînd orbitoare, cînd tamizată, colorînd voluptuos o vegetație în exuberanță nebună, citadele și castele fermecate de piatră cenușie îmbrățișate de liane agățătoare, sub care persistă patina timpului, toate formînd halucinant, un miraj de atracție irezistibilă. Cîte valuri și valuri de omenire frămîntată s-au revărsat aici în decursul veacurilor, ca să istovească un vis de fericire care-i chinuia și-i chema aici ca o obsesie. În aceste locuri menite pentru voluptate și calm, s-a ciocnit și sfărîmat sub pumnal și otravă, sub teribile boli și neîndurate chinuri, în violuri și asasinate perfide, atîta omenire. Nicăieri poate, istoria n-a fost mai crudă și mai aprigă. Aici am înțeles, pentru experiența mea umană, mai bine ca oriunde, într-un tablou sinoptic și semnificativ, legea și esența colonialismului. Oriunde a fost un colț mai înzestrat pe lume pe care l-au descoperit visătorii, clasele puternice s-au năpustit asupra lui și l-au stors pînă la ultima picătură, neîmblînzite nici de surîsul naturii, nici de curățenia populației, nici de răcnetul de agonie al victimelor. În zilele capitalismului, ipocrizia a devenit insinuantă, acordînd luxul aparent al șoselelor asfaltate și al hotelurilor somptuoase, al constituțiilor false, libertăților iluzorii numai pentru membrii aceleiași clase, acordînd toate aceste minciuni cu realitatea unei plebe care geme strivită sub călcîi, culegînd firimituri de la un banchet copios, de la care doar indigestia stăpînilor mai salva cîteva lături pentru cîini și oameni.

Aici însă domnește fără nici o îndulcire contrastul cel mai violent între zdrențe și mătase, între coliba sordidă și palatul de basme. Lumile stau față în față: unii înspăimîntați de coșmarul viitorului cu mîinile încleștate pe comorile adunate, alții gemînd de indignare și suferință și clădind ascuns în suflete mînia nestăvilită de răzbunare. Se trăiește aici preludiul care vestește marile furtuni, răgazul liniștit care precede încăierări finale. Lupta e pregătită și atacul va porni sigur în zori de zi.

Vaporul taie calm și sigur ape liniștite, tulburîndu-le în valuri de spumă. Un lanț de insule ca un pod întretăiat de brațe largi de apă, Kay-West, arată urmele unui pămînt prăbușit, care altădată, în viața geologică, apărea ca o prelungire a uscatului, neîntreruptă, între Florida și Cuba. Oamenii pe vapor se întorc din vacanțele lor, absorbiți de grijile reîntoarcerii la muncă și frămîntare. Fiecare își deapănă preocupările personale, ca și cum viața lor ar fi eternă, printre atîtea prăbușiri ale istoriei și geologiei. El nu cugetă că legea inexorabilă a dialecticii firii a cufundat în neant, aici sub ochii lor, pămînturi, imperii, ambiții și veleități.

Pentru noi însă acest rezumat de istorie și geologie, unde se prepară și azi, latent și inevitabil, o nouă fază de viață, rămîne o lecție adîncă de politică. Spasmul colonial se concentrează și se precizează în ultima sa zvîcnire. Pentru cine știe să înțeleagă, Antilele devin un cîmp experimental pentru o repetiție generală.

CALIFORNIA

Intr-o zi limpede de iunie, sub o boltă de cristal azuriu, am plecat spre Occidentul îndepărtat. Călătorul cu dare de mînă de azi, care are la dispoziție un tren confortabil, nu cunoaște decît din literatură drumul anevoios al caravanelor de emigranți mucenici, care, acum un veac, au pătruns peste Munții Stîncoși și deșerturile Arizonei înspre „Far-West".

Acum, așezat la fereastra unui „Pullmann", turistul privește un peisaj monoton de păduri mediocre, de coline turtite, repetat aidoma în aceleași imagini zile de-a rîndul.

Așezările omenești sînt rare: ferme izolate la zeci de kilometri una de alta. Casele sînt neglijate, fără grădini, fără flori, fără cochetăria vilelor europene, în care gospodina casei se muncește să amestece agreabilul cu utilul, după sfatul dintr-un vechi adagiu. Fuziunea omului cu pămîntul nu s-a putut face în America din lipsa de tradiție și istorie a unor locuri în care n-au locuit bunicii și strămoșii. Dar mai ales preocuparea pur capitalistă a exploatării a inter-

zis orice sentimentalism rustic. Aici, fermierul locuieşte la oraş, cultivă lanurile cu maşini, cu zileri negri aduşi de cine ştie unde. El vine o dată sau de două ori pe săptămînă, controlează posibilităţile stricte de randament şi se întoarce acasă, la oraş, unde-l aşteaptă cinematograful, bursa şi, duminica, stadionul de sport. Fiindcă viaţa lui e în altă parte, el nu cunoaşte bucurii şi speranţe legate de un loc. Amintirile copilăriei şi ale vieţii de familie lipsesc. Nimeni nu se gîndeşte să-şi înfrumuseţeze o casă care-l găzduieşte doar din cînd în cînd, ca pe un comis-voiajor într-un hotel în care îşi va petrece o noapte.

Peisajul agricol nu e punctat nici măcar de icoana duioasă a cirezilor de vite care însufleţesc un peisaj. Pustietate de lanuri fără vieţuitoare şi fără oameni. Singurul caracter uman al acestor întinderi fără sfîrşit e din cînd în cînd un coş de fabrică. Şi apoi iarăşi deşert fecundat de sămînţă, pentru o producţie anonimă, în care omul e un intermediar indirect şi invizibil. Clima continentală dogoreşte vara şi îngheaţă viaţa iarna. Dacă mergi cu automobilul şi nu cu trenul, tăcerea de mormînt, stepa fără sfîrşit, nu e întreruptă de glas voios de ciocîrlie ori de ţîrîit de greiere. Pasărea n-are ce mînca, fiindcă insecta a fost, ca şi musca, răpusă de un toxic. Numai zgomotul ritmic al motorului umple văzduhul cu aceeaşi cadenţă adormitoare. Din cînd în cînd, la marginea şoselei perfect asfaltată, un han curat, elegant, în care se serveşte pe mii şi mii de kilometri o formă identică a porţiei de îngheţată ori a paharului de coca-kola. Fata care te serveşte, îmbrăcată în aceeaşi uniformă, cu acelaşi surîs standard, cu aceeaşi graţie stereotipă, nu poate fi alta decît aceea care te-a servit şi cu două mii de kilometri mai înainte, pe malurile Atlanticu-

lui. Asemănarea halucinantă îţi face oarecum frică: îţi vine să crezi că aceste fiinţe umane au fost fabricate în serie pentru o anumită trebuinţă şi dacă pe una o cheamă Francis şi pe alta Wilhelmina, totul e o simplă iluzie, persoana fiind una singură, cu darul vrăjitoresc al ubicuităţii.

Cînd coşurile de fabrici se întețesc şi atmosfera pluteşte într-un abur negru de cărbune, cînd gările sînt aglomerate de sute de vagoane de marfă, drumul către Pacific întîlneşte primul popas: Chicago.

Chicago

E un oraş întins cît un judeţ, cu o populaţie extrem de deasă. Înainte de a ajunge la gara centrală, trenul parcurge, timp de aproape o oră, suburbanele înecate în fum şi într-un jeg păstos şi negru. Elevatoare, fabrici, linii de cale ferată suprapuse pe poduri, pe diferenţe de niveluri, mormane uriaşe de gunoaie şi de deşeuri azvîrlite, movile înalte de cocs, nesfîrşite bazine de petrol. După ce intri în oraşul propriu-zis, infernul furnicarului de oameni şi fierărie nu se schimbă. Pe ici şi colo, cîte o veleitate de grădină, visată într-o primăvară, pătată apoi de ulei şi cărbune, înăbuşită de fum în cursul verii. Oamenii umblă iute, agitat, ca să nu piardă o clipă; ţipă ca să fie auziţi de alţii în acest haos de zgomote, de mirosuri grele, de tonuri cenuşii. Centrul se vesteşte doar prin prezenţa zgîrie-norilor cu treizeci-patruzeci de etaje îngrămădite, răsturnate unele peste altele ca de ravagiile cosmice ale vreunei zeităţi furibunde, supărată pe om şi pe îndrăzneala lui.

Urcați într-un taximetru, sîntem conduși iarăși printre elevatoare și poduri zvîrlite peste canaluri cu apă neagră și unsuroasă. După o jumătate de oră se deschide un bulevard mare, arătos, pe malul lacului Michigan. Aici se găsesc hotelurile de lux, magazinele somptuoase, muzeele și restaurantele.

Hotelul la care tragem e un caravan-serai cu patruzeci de etaje, imens și impersonal, neprietenos și lipsit de orice intimitate. Camerele sînt luxoase dar nu prea curate, înzestrate cu toate subtilitățile tehnicii americane: aparat de ascuțit briciul, aparat de făcut spumă, foarfeci pentru manicure, trei feluri de dușuri etc. În fiecare măsuță de noapte, la locul în care în Europa se găsește un anumit recipient, aici apare un exemplar de biblie, din care poți citi seara înainte de a adormi, cîteva precepte calmante. Pe pereți, cîteodată, psalmi ori citate din evanghelie, conțin consilii de sobrietate, smerenie și pietate. Acest lucru apare necesar probabil într-un oraș ca Chicago, unde în fiecare zi se comit zeci de asasinate. Culoarele sînt pustii. În S.U.A. serviciul se face numai o dată pe zi, la o anumită oră. Dacă te scoli după, camera se face tocmai a doua zi. Nenumăratele sonerii nu servesc la nimic, deoarece dacă suni, nu vine nimeni niciodată. Imaginea — și aici — a travaliului mecanic care trebuie să se facă singur, fără mînă de lucru. Dacă te îmbolnăvești și ceri ceva, nu poți căpăta nici un ajutor. Astfel camera pare un compartiment mecanic în care contribuția omului e suprimată. În zadar aștepți să vezi o urmă de prezență omenească, ceva uitat, o greșeală comisă, o scăpare din vedere dar mai ales acea „bună dimineața" întovărășită de un surîs binevoitor, cu care te întîmpină femeia de serviciu ori chelnerul în hotelurile europene. Omul în-

deplineşte un ritual de maşină timp de un sfert de oră pe zi şi pe urmă se evaporează discret, probabil ca să nu piardă cîteva momente în conversaţie cu pasagerii. Dacă ai greşit etajul sau numărul camerei, nu găseşti pe nimeni ca să-ţi dea o indicaţie. In schimb, în holurile imense de la parter, mişună o aglomeraţie enormă de oameni. Aici găseşti tot ce-ţi trebuie, ca într-un mic oraş: librării, dentist, doctor, farmacie, magazine de confecţiuni, baruri şi, bineînţeles, mai multe săli de restaurant cu diferite tarife şi calităţi.

In afara marelui bulevard de pe malurile lacului Michigan, oraşul e sumbru şi misterios. In străzi întunecoase, între depozite şi magazine prăfuite, se furişează baruri suspecte, unde figuri interlope de felul celor descrise în romanele poliţiste privesc provocator clienţii care intră. Aici a fost patria aleasă a *bootlegger*-ilor pe timpul prohibiţiei alcoolului. Acest regim coborîse practica beţiei la niveluri subterane, clandestine, vecine cu crima, raptul şi şantajul. Gangsteri faimoşi, italieni sau germani, aici îşi aveau cartierul general. A trebuit intervenţia lui Roosevelt ca să aducă alcoolul la o suprafaţă legală, spre a stîrpi asociaţiile de bandiţi. Dar fărădelegile au obiective variate. Comerţul clandestin cu băutura nu era singura ocupaţie a bandelor. Mai rămîneau *Kidnapping*-ul (furturile de copii) şi şantajul, devenit aproape o instituţie naţională. Oricine avea în trecutul său un păcat, o slăbiciune, a lui sau a familiei sale, putea primi o scrisoare prin care i se făcea cunoscut că discreţia relativă la un fapt oarecare din trecut costă o anumită sumă.

Gazetari serioşi mi-au afirmat că în acest oraş există o societate pe acţiuni, cu o firmă şi cu un fals scop comercial, scop aparent, sub care reala activitate constă în suprimarea contra bani a unor anumite persoane. Un concurent într-o afacere bănoasă, un rival în dragoste, pot dispărea într-o bună dimineaţă dacă se plăteşte suma cuvenită. A doua zi cadavrul persoanei în chestie e găsit plutind pe lacul Michigan sau zvîrlit într-un canal. Mi s-a mai afirmat că astfel de societăţi dau dividende acţionarilor şi că în consiliul de administraţie figurează şi congresmeni (deputaţi) ba chiar şi membri ai poliţiei.

Duminică, ora zece dimineaţa. Vizită la muzeul de arte de pe bulevardul lacului. Clădire somptuoasă, cu săli largi, minunat luminate. Arta muzeologică a expunerii e excelentă în institutele de pictură din S.U.A. Tablourile sînt expuse în cele mai favorabile condiţii de lumină, grupate rar, neîngrămădite, cu mult spaţiu şi perspectivă împrejur. Americanii au dobîndit tîrziu gustul pentru colecţionare, după ce existau Luvrul, Prado, Ufizzi şi Pitti, National Gallery şi muzeele din Viena. Totuşi, dispunînd de sume imense, ei au reuşit să adune o serie de tablouri interesante din arta mai veche şi piese cu totul remarcabile din plastica contemporană. O serie de artişti ca Manet, Monticelli, Modigliani, Picasso au cele mai multe şi adesea din cele mai bune pînze ale lor în muzeele americane. Expunerea artei mai vechi este aci mult mai aproape de evocarea vieţii trecute, decît în muzeele europene. Pictura, arta mobilierului, faianţele, statuile, nu sînt expuse separat, după genuri. Produsele de artă din evul mediu, de pildă, sînt reunite într-o ca-

meră, reprezentînd o sufragerie ori un salon întocmit așa cum erau ele într-o casă din acea epocă, după uzul obișnuit al vieții omului de atunci. O sală de mîncare are atîrnate faianțele timpului. Mobila e aranjată ca pentru a primi mosafiri, cu vase de cositor ori de aramă, cu masa pusă plină de argintării și cristaluri, cu naturi moarte pe pereți. La Chicago, Filadelfia ori Boston au fost cumpărate, transportate și expuse, biserici gotice întregi. Admirăm aceste capodopere cu entuziasmul necesar. Dar fiindcă e duminică, direcția muzeului s-a gîndit să mai facă o plăcere vizitatorilor. În sala cea mare de la parter, s-a instalat o fanfară care suflă cu toată violența alămurilor, uvertura din *Cavaleria rusticană* sau un vals de Strauss. Și aceasta, timp de ore întregi. Nimănui nu-i trece prin cap că contemplația artistică presupune reculegere și tăcere.

Acest procedeu de trivializare a nivelului superior de artă se găsește și în compoziția programelor de concerte simfonice. O lipsă totală de gust în ierarhizarea valorilor artistice face ca, într-un concert de filarmonică, o cîntăreață amatoare, să cînte bună-oară după *Siegfried Idyll* sau *Parsifal,* o arie din *Traviata* sau chiar o canțonă italiană.

Trenul care merge spre California se cheamă cu un nume spaniol : El Capitan. E un tren de lux pentru fericiții acestui pămînt, un tren de milionari. E prevăzut cu tot ce trebuie unui om deprins cu viața confortabilă : vagoane speciale de jucat bridge, vagoane de lectură, dușuri și băi, infirmerie și doctor atașat la tren. Călătorii sînt taciturni și aroganți, deprinși cu porunca și reprimanda. Trenul

parcurge mai întîi nesfîrşitele şesuri din Middle-West, pe o parte şi alta a rîului Mississippi. Cît poţi vedea cu ochiul, se întind lanuri de grîu şi de porumb. Apoi, vegetaţia devine din ce în ce mai debilă, mai rară, mai ofilită. În fine ajungem într-o regiune plată, care însă urcă încet. E apropierea Munţilor Stîncoşi. Stîncile şi vîrfurile pietroase lipsesc aproape cu totul. Urcăm pe un platou fără înălţimi şi fără depresiuni. La un moment dat, trenul atinge o altitudine de peste două mii cinci sute de metri. Peisajul însă are înfăţişarea de stepă a Bărăganului nostru. Privirea se pierde în infinituri de orizont. Nici un obstacol n-o opreşte. Se avîntă liberă şi nesfîrşită. În regiunea aceasta, înălţimea nu cunoaşte urcuşuri bruşte.

Pe acolo au trecut acum un secol, caravanele mizere şi desperate ale emigranţilor în căutarea aurului Californiei şi Alaskăi. Oamenii porneau în căruţe cu coviltir, cu copii, cu boarfe şi bagaje, cu merinde. Mergeau în cuptorul de iulie ziua întreagă, şi noaptea poposeau la un foc de vreascuri, unde trebuiau să îngrijească bolnavii, bătrînii şi copiii. În crucea nopţii, triburile indiene se furişau după jnepeni şi deschideau pe neaşteptate focul ucigător. Cînd lupta înceta în zorii zilei, se numărau şi se îngropau morţii, fiinţe scumpe, care trebuiau părăsite în pămîntul pustiului. Şi caravana pornea mai departe în scîncetul copiilor bolnavi, al femeilor istovite şi al cîinilor flămînzi. Ajunşi aproape de malurile oceanului, noii veniţi găseau pămînturile ocupate. Stăpînitorii aprigi îi alungau de pretutindeni sau îi angajau cu salarii de mizerie într-o nouă robie. Tragedia aceasta fără nume a durat decenii întregi. La cohortele triste ale emigranţilor, se adău-

gau cîteodată și țărani expropriați cu forța din gospodăriile lor pentru săparea unei mine de petrol sau instalarea unei uzine. Li se făgăduiau pămînturi grase și fertile ca să colonizeze Occidentul îndepărtat. Ajunși acolo, nu găseau nimic decît o birocrație aspră ori cel mult indiferență, așa cum a fost evocată într-un zguduitor roman, *Fructele mîniei* de scriitorul californian Steinbeck. Clima dulce a Californiei n-avea destule virtuți ca să înblînzească sufletul acestor desperați, pentru care moartea era o izbăvire. Cîți turiști joviali și fericiți, alintați de briza oceanului Pacific, furați de bucuria de a trăi, își mai închipuiesc azi durerile mute care i-au precedat pe acest pămînt, unde înflorește portocalul și mîngîie duios soarele de aprilie?

Convorbire interesantă în tren, cu un celebru medic, profesor la o universitate californiană. El îmi descrie moravurile medicale din S.U.A., organizate după norma capitalistă. În foarte multe locuri, medicii, dentiștii, laboratoarele de analize și farmaciștii au încheiat un cartel. Bolnavul se prezintă la un doctor. Înainte chiar de a-l examina, acesta îi explică noua descoperire a științei medicale: cele mai multe boli sînt pare-se provocate de o proastă dantură. Nu se poate pune nici un diagnostic pînă cînd nu se pronunță cutare dentist (asociat cu el). Atunci omul se prezintă la dentist care, totdeauna, îi va găsi o serie de defecte ale gurii. După ce el este îngrijit o săptămînă și plătește cincizeci de dolari, se întoarce la medic. De data aceasta i se spune că acum urmează analizele la cutare laborator (tot asociat). Pentru alți cincizeci de dolari,

cetățeanul capătă o puzderie de analize cu sau fără raport cu boala de care suferă. Se reîntoarce la doctorul curant, care acum îi pune un diagnostic, de asemenea gras plătit, și-i prescrie mai multe rețete cu cel puțin zece medicamente, toate invenții „arhirecente", ultimul cuvînt al științei. I se recomandă cel mai corect farmacist (evident, tot asociat). Bolnavul își procură medicamentele. Dacă acestea i-au făcut bine, el dorește să le repete la farmacistul în chestie, lucru rar, fiindcă de obicei acesta reține la el ordonanța. Dacă totuși bolnavul insistă să-și procure leacurile, farmacistul îi spune că numai medicul poate ști dacă repetarea e indicată. Trebuie deci să meargă din nou la el. Ajuns la acesta, i se spune că între timp s-a putut ivi un nou defect stomatologic și atunci reîncepe turul: dentist, analize, farmacist. Și așa mai departe.

Gran Canion

Cei vechi credeau că există șapte minuni pe lume. Dacă ar fi văzut Gran Canion, desigur că ar fi admis și pe a opta. E greu de închipuit o asemenea potrivire de împrejurări geologice, capabilă să dea naștere la un astfel de miracol al naturii. Închipuiți-vă niște chei săpate într-un platou de piatră la o adîncime de două mii de metri, cu o lărgime de un kilometru pînă la doi, pe o întindere de circa două sute cincizeci de kilometri. În fund, curge fluviul Colorado. De proporțiile Dunării el pare totuși, văzut de sus, un rîușor îngust cît o panglică. Acesta e faptul brut și extrem de simplificat, la proporții geometrice. Impresia care ți-o produce însă e plină de rezonanțe, de infinite com-

binații picturale, de asociații mitice, de grandoare, de spaimă și de un sentiment straniu de mirare, de măreție strivitoare și de groază.

Platoul în care mii de milenii natura la săpat apelor un drum nestăvilit e un pustiu dezolat la o altitudine de două mii și ceva de metri. De jur împrejur, doar arbuștii cu frunza rară, jnepeni și cactuși. Intindere fără nici un obstacol pînă departe, cît poate vedea ochiul în linia zărilor. Nici așezare omenească, nici urmă de cultură. Tăcere adîncă de astru mort, încremenit în veșnicia spațiilor siderale, viziune astronomică întrezărită parcă de poveștile astrale care încîntau copilăria noastră—ale lui Jules Verne. In adevăr, prima impresie e aceea de ceva cu totul străin planetei noaste, de imagine lunară, cu fantasmagorii cosmografice halucinante, coșmar de somnambul. Inainte de a te apropia de hieratica prăpastie, tăcerea vrăjită îngăduie să-ți auzi pașii și să te sperii de zgomotul lor. Cînd ai văzut năprasnicul abis, îți apare a doua icoană : de mitologie și de basm. Incepi să întrezărești ca în copilărie figuri de zîne, de balauri, adăpostite în castelele și fortărețele de piatră din malurile adîncimilor. Țărmurile defileului sînt dantelate în uriașe amfiteatre de piatră cioplită, în peșteri, în ziduri parcă fermecate, în temple pentru zei uriași.

După ce străfundurile ancestrale au fost potolite, urmează impresia artistică a unui spectacol simfonic de mii de forme și culori. Prăpastia săpată la mii de metri taie sute de straturi geologice, de roci variate în toate culorile curcubeului. După cum se mișcă soarele din răsărit pînă în amurg, țesuturile telurice de materii diferite capătă mereu alte culori. Unele apar în roz delicat, altele în albastru puternic, altele în verde de tonul vegetației de primăvară ; în fine între

ele se strecoară fîşii de violet ca în apusuri de soare pe întinderi marine. Peste cîteva minute, caleidoscopul culorilor s-a schimbat. Refracţia luminii în structura pietrei s-a mutat, şi un alt tablou, cu alte efecte picturale, se formează. Aceeaşi atracţie hipnotică, asemenea aceleia a valurilor mării, dar cu mult mai variată şi mai intensă, te menţine ore întregi nemişcat. Contemplarea unei atare splendori ar trebui să lase călătorului integritatea impresiilor sale, fără nici o pată de preocupare meschină, fără calcul socotit în avantaje utilitare. Dar acest lucru nu e, după cît se pare, posibil în S.U.A. Punctul cel mai grandios al locului e comercializat de hoteluri, agenţii de spectacole triviale în care nu lipsesc nici producţiile de dans folcloric ale unor bieţi indieni tuberculoşi, împodobiţi absurd şi ridicol cu pene în evantai pe cap, siliţi să ţipe nişte melopei care vor să fie sălbatice, dar care şi-au pierdut orice urmă de spontaneitate şi pe care bieţii actori le execută ca o corvadă penibilă de care sînt sătui pînă la exasperare. Populaţia de aici a fost de mult decimată de furia colonialistă. S-au păstrat doar cîteva exemplare debile, roase de mizerie fiziologică, de boli misterioase, ca să menţină o ambianţă, un cadru adecvat comerţului turistic. În pauze, dansatorii vînd nişte obiecte de aramă, desigur fabricate la Detroit sau New-York, drept opere de artă populară făcute de mîna meşteşugarilor indieni. Călătorul pleacă deprimat, chemat prea repede din visul său la o realitate trivială.

Numele Arizona vine de la *Arizonac* care în dialectul indian papago înseamnă „ţara rîurilor mici“, denumire improprie, deoarece regiunea e aproape stearpă, avînd doar un singur fluviu mai important care

o udă, şi acela situat pe frontiera de vest: Colorado... Primăvara, deşertul se colorează de tufe pline de flori: yuca, mesquite, palo verde şi cactuşi care se împodobesc cu flori mari roşii şi cu frunze foarte dulci de forma unui ananas spinos. Printre aceste boschete înflorite mişună şerpi şi „şopîrle cu coarne" de culoarea smaraldului. Populaţia e de aceeaşi origine ca aceea a Mexicului, sub influenţa căruia provincia a trăit cîteva secole. Cam a zecea parte din cei cinci sute mii de locuitori ai provinciei sînt indieni din triburile navajos, hopi şi hualpa. Ei ocupau altădată, în majoritate absolută, ţara şi se ocupau cu creşterea unor enorme cirezi de vite. Instruiţi şi încurajaţi de puterea de stat americană, imigranţii şi aventurierii de pe coasta Atlanticului s-au năpustit asupra acestor pămînturi sub care zac mine imense de plumb, zinc, aramă şi argint. Indienii au încercat să se apere, dar vorba lui La Fontaine: „aceşti oameni sînt foarte răi: dacă-i ataci, ei se apără". Masacre în masă au urmărit exterminarea lor totală. Un secol de lupte inegale, în care unii luptau cu arme moderne, iar băştinaşii cu arcul şi săgeata, a adus reducerea aproape completă a mîndrelor triburi, stăpîne altădată pe acele locuri. Reduşi la mizerie, la foamete şi somaj, intoxicaţi cu alcool şi sifilis, pe care colonizatorii li-l dădeau ca un mesaj al civilizaţiei europene, cantonaţi în rezerve anume fixate ca în ghetouri, indienii, cîţi mai rămăseseră, deprinşi cu viaţa liberă şi aerată a platoului, au început, ca păsările codrului închise în colivie, să degenereze sub povara unor boli misterioase şi a unei triste abrutizări. Cîţiva dintre ei s-au „adaptat" şi au devenit doctori, ingineri sau agenţi electorali pentru voturile indiene în slujba unuia sau

altuia din cele două partide de guvernămînt. În schimb, noii veniți și-au mărit turmele acoperind imașurile; apoi, au început să le vîndă înspre răsărit, iar de cînd industria frigoriferă a făcut posibilă carnea congelată, au devenit, din cow-boy romantici, pozitivi milionari. Ei joacă și azi poker pe sume uriașe în *cantines* și *saloon*-urile regiunii; poartă cizme cu toc înalt și pinteni de argint și-s înarmați cu revolvere, în preajma unor fete frumoase și venale care acordă grațiile lor cîștigătorilor. Degenerați și pipernicițí, vechii autohtoni indieni fac slujbă de chelneri și privesc vindicativ, melancolic ori absent, desfrîul noilor stăpîni. Din vechea civilizație aztecă au mai rămas ruinele castelului lui Montezuma și Casa Grande, resturi uitate de arhitectonică Pueblos. Cînd pierderile la joc erau masive, foștii cow-boy se despăgubeau pînă acum cincizeci de ani prădînd diligențele sau caravanele. Justiția și poliția de stat erau neputincioase. Singurii justițiari respectați erau acei din secta *Vijilantes,* curajoși și duri, care suprimau repede, fără judecată, pe acela care asasina laș pe la spate ori pe acela care trișase prea grosolan la jocul de cărți. Etica prin aceste părți de țară consta în respectul pentru gentilomia locală a celui ce suprima curajos, pe față, un ticălos înarmat. La Tombestone, și azi, alături de aporturile „civilizației", a automobilelor de lux, a barurilor pline de oglinzi și a „institutelor de frumusețe", se găsește un cimitir faimos, „Boothill Cemetery", unde inscripțiile pe crucile de lemn deasupra mormintelor conțin epitafe de tipul acestuia: „A tratat pe Bill Smith (un fioros bandit) de mincinos", „a atacat cu curaj pe Abraham Samuel care era înarmat" etc.

iulie 1948

Prin geamurile trenului pătrunde o dimineață radioasă și blîndă. Gările, acoperite de agățătoare meridionale, sînt umbrite de palmieri. Trecem în viteză peste văi așezate perpendicular pe direcția apus, plantate cu nesfîrșite păduri de portocali și lămîi. Pe coaste, mai sus, abundă vița de vie. Oamenii, sculați de dimineață, privesc o clipă, fără multă mirare, trenul care fuge și pe urmă se întind leneși și voluptuos. Plutește în aer o moleșeală dulce, o mîngîiere catifelată de răcoare călduță. Lumina e ca un balsam, ca o dezmierdare. Oamenii sînt deschiși, veseli, expresivi. E aceeași atmosferă plină de bucuria de a trăi ca și în Italia, în sudul Franței sau în Andaluzia, ceva mai comercial : camioanele încarcă febril fructe și legume pentru coasta rece și bogată a Atlanticului, vagoanele se umplu cu mărfuri și pachete ; și ceva mai industrial: din cînd în cînd apar sonde de petrol și coșuri de fabrici.

Americanii nu pot lăsa un peisaj, un ținut, să rămînă stăpînit exclusiv de farmecul și grația sa naturală. In cel mai bun caz se amestecă utilul cu agreabilul, dacă nu se înăbușă total acesta din urmă sub exigențele rentabilității. Americanii nu uită o clipă că scopul suprem al vieții e de a cîștiga bani. Orice năzuință umană, de la artă la dragoste, de la sport la muzică, orice finalitate e simplificată la un singur punct de vedere : acela al profitului. Nu e considerată în sine, în legea ei proprie, ci în posibilitățile sale de producție. O femeie frumoasă, un gest curajos, o statuie reușită, o invenție științifică, nu-s aproape niciodată analizate în specificul lor particular, în frumusețea ori ingeniozitatea lor, ci în posibilități de profit

ori pierdere. Așezat în vagonul restaurant la o masă cu cîțiva americani, îmi permit să apreciez frumusețea peisajului, culorile, dulceața lui. Mi se răspunde invariabil: da, terenul e extrem de productiv: rentabilitatea capitalului poate merge pînă la zece la sută. Un vecin de la o altă masă, ca să invedereze și mai clar indiferența sa pentru contemplarea estetică a locurilor, îmi oferă să-mi vîndă o duzină de stilouri, cu cinci la sută mai ieftin decît în magazinele din New-York ori Chicago.

Los Angeles e unul din cele mai urîte orașe din America și probabil din lume. Nu se poate distinge în așezarea lui o linie istorică de devenire. Orașul e nou. La 1850 nu avea decît trei mii de locuitori. Azi are două milioane și e al patrulea din S.U.A. Dezvoltarea lui nu s-a făcut treptat, sub imperiul a diferite cerințe: militare, artistice, politice. Un singur țel a dominat apariția și creșterea lui: cîștigul exploatărilor, mai întîi de aur, apoi de petrol. Lipsit de curbă istorică în viața sa trecută, Los Angeles nu cunoaște nici o regulă de urbanistică și edilitate. Clădirile au apărut fără preocupare de aliniere. Aici, un bloc modern de douăzeci de etaje, alături, o maghernița veche, dărăpănată, cu un singur etaj, în care s-a instalat un depozit de mărfuri ori un atelier de reparații. Străzile sînt murdare, pline de hîrtii, de băltoace de petrol, de resturi de alimente azvîrlite de undeva. O forfoteală comercială mai isterică decît oriunde. Oamenii, înnebuniți de gustul cîștigului, aleargă, vînd, cumpără, mijlocesc, anunțînd la telefoanele veșnic ocupate cîștig ori ruină, mereu preocupați, mereu grăbiți.

În anumite mahalale, orașul însă e locuit, în vile mai retrase, de pensionari și de rentieri re-

trași din afaceri. Cartiere liniștite ca în orașele de provincie din Europa, în care oamenii se mișcă molcom, parcă ireal, pe un plan de vis. Dar această parte a orașului e izolată și aproape inexistentă ca importanță.

Astfel, Los Angeles e un amestec de viață: viață intensă, rafinată și provincialism stătut, rutinier. Prosperitatea afacerilor, de la comerțul cu fructe și conserve (cel mai important din Los Angeles) și pînă la petrolul recent forat, a împins aglomerația urbană la o expansiune uriașă, patru sute cincizeci de mile pătrate, a doua din S.U.A. Acum mai în urmă, s-a adăugat și industria turistică. Vecinătatea studiourilor din Hollywood, vecinătatea plajelor calde de la Santa Monica ori Santa Barbara atrag în fiecare an sute de mii de vizitatori. Centrul e plin de restaurante de noapte cu prețuri fabuloase, unde parvenitul din Middle-East și romantica lui fată pot vedea pentru cincizeci de dolari, dansînd în cursul nopții pe Charles Boyer, pe „sublimul lungan“ Garry Cooper, pe „bestialul“ Clark Gable, pe enigmatica Greta Garbo ori pe lasciva Marlène Dietrich. Los Angeles și cartierul său Hollywood au căpătat, de cînd filmul american cu crime și desfrîu sexual a devenit formula de fericire supremă visată de orice m-me Bovary, o aureolă de paradis modern. La Ferté sous Jouarre sau la Eisenach, mii de fete oftează nostalgic către acest punct al lumii, unde înfloresc „vampele“ și primii-amorezi într-o viață de lux și feerie. Din toate colțurile lumii capitaliste, fete și băieți tineri trimit acestui oraș de legendă, încărcat cu toate reveriile lor, sufluri pline de admirație și concupiscență ano-

nimă. Cei care reuşesc să vină pînă aici se întorc desigur acasă cu visurile sfărîmate.

Magazine de lux cu vitrine orbitoare, hoteluri fastuoase, şiruri nesfîrşite de automobile, standuri uriaşe pentru luat gustări, femei care vor să pară originale mergînd ziua în amiază mare în pijama, cu un imens ţigaret în gură, toate acestea dau cartierului Hollywood un caracter specific american. Către ora dejunului, „staruri"-le se adună la un mic restaurant la modă, unde lumea aşteaptă în picioare ore întregi ca să găsească un loc şi pe care-l exploatează un aventurier din Brooklyn, pe nume Mike Romanoff, pretins văr al ultimului ţar. Înăuntru, de la masă la masă, actorii care se cunosc se apostrofează amical ori trivial, femeile pozează grav ori exuberant, sub privirile unei clientele de negustori plictisiţi, pe care obezele lor matroane, în vecinătatea vîrstei critice, aiurite de admiraţia acestei lumi de siniştri cabotini, i-au tîrît pînă aici, făcîndu-i să piardă între timp cine ştie ce afacere fructuoasă.

Un celebru studio, R.C.A., ne invită să vizităm atelierele şi scenele de filmare. Un cîmp de cîteva zeci de hectare cuprinde pavilioane cu mobile: saloane, sufragerii, biblioteci din toate timpurile şi stilurile. Alte încăperi conţin tot ce trebuie pentru regizoratul filmului: aparate de imitat ploaia şi vîntul, munţi în miniatură care pot fi măriţi pînă la iluzia naturalului, străzi de oraşe care, sub efectul unor legi optice, capătă fizionomia străzilor obişnuite, aparate care măresc, micşorează, reduc ori sporesc vitezele etc., etc. Asistăm la cîteva scene ale unui film senzaţional: un hoţ pătrunde într-un

tren şi asasinează un milionar. Scena e repetată de douăzeci de ori, fie că milionarul a strănutat cînd nu trebuia, fie că hoţul nu l-a gîtuit cu destul temperament, fie că soţia n-a ţipat destul de expresiv. În majoritatea standurilor e linişte şi nu se lucrează nimic. Printre pavilioane, în curţile imense, cresc bălării şi ierburi necălcate de picior omenesc. Activitatea generală e extrem de redusă. Sîntem invitaţi la dejun la cantina studioului. Directorul, un italian extrem de gras, gîfîie cînd vorbeşte. Ne explică criza în care se zbate industria cinematografică americană. După un deosebit avînt între anii 1930—1940, producţia a intrat într-un profund marasm. Mai întîi războiul. Apoi criza de subiecte şi de scenarii. La Hollywood sînt cîteva zeci de mari societăţi de industrie cinematografică. Ele au sporit enorm producţia şi au epuizat toate romanele detective aflate în colecţii populare pe piaţă. La fel cu romanele istorice şi cu cele senzuale de adulter, incest şi toxicomanie. Dar publicul a început să se sature de aceste teme convenţionale, repetate, standardizate. Ar trebui ceva nou : o altă imaginaţie, o altă sensibilitate. Dar acestea au început să devină rare ; numeroşi buni scriitori de scenarii, regizori şi mari actori ca Charlie Chaplin, Catherine Hepburn etc., au fost concediaţi sau boicotaţi pentru convingerile ori simpatiile lor democratice. De îndată ce un element de valoare e bănuit de păreri de stînga, F.B.I. (Siguranţa americană) se amestecă şi cere îndepărtarea lui. N-au rămas decît mediocrităţile oficiale, protejate de vreun bancher cu participaţie financiară grasă la vreuna din societăţi. De altfel, adeseori proprietarii studiourilor sînt comercianţi îmbogăţiţi sau societăţi de petrol, bumbac

etc., care n-au în comun cu arta cinematografului decît dorința de a cîștiga parale. Firme celebre sînt bunăoară filialele lui Rockfeller ori Ford. Magnații își impun rude netalentate sau femei întreținute pentru rolurile principale. Evident că în asemenea condiții arta cinematografică stagnează. Concurența franceză, engleză sau italiană ar distruge pur și simplu industria de filme americane dacă n-ar fi condițiile draconice impuse de tratatele de comerț și care limitează producția acelor țări. De pildă, împrumutul acordat Franței în 1947 o obligă a reprezenta 75 la sută filme americane și abia 25 la sută filme franceze. Actorii celebri se expatriază și se angajează în alte țări din cauza persecuțiilor politice.

Ultimul film a lui Charlie Chaplin, *Monsieur Verdoux,* a trebuit să fie realizat cu banii personali ai marelui actor, într-un mic studio. Mi-aduc aminte că la una din sălile din New-York unde m-am dus să văd filmul, indivizi fioroși, cu bastoane de cauciuc, aparținînd Ku-Klux-Klanului, se postaseră la intrarea principală și alungau brutal publicul care voia să intre în sală, sub privirile indiferente sau aprobative ale poliției. A trebuit să arăt cartea de diplomat ca să pot intra. Sala era, firește, goală.

Directorul italian cu care am stat de vorbă despre toate acestea era deprimat și pesimist în ce privește viitorul acestei arte în America. El adaugă că dacă lucrurile nu se schimbă, va pleca și el în Italia să-și încerce priceperea și norocul acolo.

La extremitatea vestică a orașului, pînă la țărmul oceanului Pacific, se întinde suburbia luxoasă a locuințelor particulare aparținînd artiștilor și regizo-

rilor celebri. Beverly Hills cuprinde păduri tropicale şi parcuri artificiale, aşezate pe văi şi dulci coline, pline de flori tropicale rare. Aici, în această vilă stil Tudor, stă Greta Garbo, dincoace, în această ultramodernă construcţie de sticlă se odihneşte Mary Pickford. În această imitaţie de castel feudal îşi are reşedinţa familia Fairbanks. Şi aşa mai departe, pe kilometri întregi. Proprietarii acestor încîntătoare proprietăţi, unii îmbogăţiţi suficient ca să nu mai joace, sînt absenţi. Ei călătoresc în Europa şi vin rar, o lună, două pe an, în acest rai pămîntesc. Ceea ce nu împiedică pe turiştii naivi din Nebraska sau Yowa să piardă ore întregi în stradă, pîndind printre grilajele de fier ori punînd repetate şi plictisitoare întrebări personalului, asupra obiceiurilor, felului de viaţă al celebrilor actori. Personalul de serviciu din aceste vile îşi face un frumos venit din relatarea, fireşte fantastică şi mincinoasă, a biografiei intime a „starurilor". Cetăţeanul din Oklahoma pleacă mulţumit că în schimbul a doi dolari a aflat o serie de detalii scabroase despre cutare celebritate, pe care, întors acasă, va putea-o servi, iniţiat şi competent, membrilor clubului său.

În mijlocul acestor aşezări, viaţa se concentrează în jurul unui superb hotel, instalat într-un parc întins cît o moşie. Camerele nu fac parte dintr-un bloc cu multe etaje ca în hotelurile obişnuite, ci sînt împrăştiate în mici pavilioane ascunse în boschete de yuca sau de tufe de bambu. Izvoare răcoroase murmură printre poteci şi bungalow-uri în mici cascade. Sătuii acestui pămînt roditor îşi tîrîie existenţa între ora prînzului şi a cinei în anoste partide de golf,

cheltuind într-o zi bugetul unei familii de muncitori negri pe o lună.

Acasă, în uzină, o cerere de cîțiva cenți pe zi e refuzată sub amenințarea bastoanelor de cauciuc ale poliției.

Dar principiile sînt principii, și etica acestor îmbuibați în interviuri și declarații publice predică altora abstinența și sobrietatea.

Coasta oceanului Pacific, ternă și lutoasă... Puține stînci, puțină faleză ridicată. Plajele se succed, pustii, fără vizitatori. Apa oceanului la coasta Californiei e de un albastru murdar, stins, fără efervescența luminoasă a mării Mediterane ori Caraibe. Orășelele sînt spaniole ca înfățișare arhitectonică, ca moravuri și chiar ca limbă. Pînă tîrziu către sfîrșitul secolului trecut, iankeii erau aici în număr mic. Dominau mexicanii și familiile primilor ocupanți spanioli atrași de fascinația aurului. Portocala și derivatele ei au adus un prim lot de oameni de afaceri. În 1891, s-a descoperit în curtea de intrare a unei case particulare petrol. În scurt timp, semnalul a fost dat și astăzi, o bună parte a provinciei e acoperită de păduri de sonde. Locuitorii spanioli bătrîni vorbesc de această descoperire în ograda unui modest gospodar, ca de un blestem. Viața lor liniștită și patriarhală a fost invadată de oameni de afaceri, de gangsteri și de curtezanele lor.

Orășele potolite de pe coastă, cum e San Diego sau Santa Barbara, au devenit centre luxoase de turism. Vechea liniște a ținutului nu s-a păstrat decît în interior, unde domină netulburat deșertul. O parte a acestuia e cuprinsă de „Valea morții“, lu-

gubră întindere, fără vegetaţie şi fără turme, unde acum o sută de ani au pierit cu miile, de sete ori insolaţie, căutătorii de aur. Numai un original îmbogăţit, pe nume Scotty, azvîrlind o sfidare naturii, şi-a construit în inima pustiului un fel de castel fermecat. Se zice că el cunoaşte încă secretul unor comori de aur ascunse, din care se alimentează din cînd în cînd. El păstrează costumul şi alura de vechi prospector: pălărie mare de cow-boy, cizme înalte şi pantaloni de călăreţ. Ca o umbră romantică a trecutului, el provoacă lumea capitalistă a afacerilor cu o îndărătnică insistenţă.

De la Los Angeles la San Francisco circulă un tren luxos, „Lumina zilei", făcut numai din sticlă. Poţi privi şi pe dreapta, şi pe stînga, şi în sus, cerul. Dar mai există un drum care se tîrăşte molatic pe malul oceanului sau urcă arogant pe înălţimile muntoase înşirate de-a lungul apei. E vechiul drum al spaniolilor mexicani, care au parcurs litoralele de la San Diego la San Francisco acum patru sute de ani, în numele regelui Spaniei. Drumul se chema atunci pompos „Camino real". Acum „Drumul regelui" se numeşte prozaic şi simplu, în termeni de Baedecker, „Şoseaua numărul 101". E drumul primilor colonizatori, apoi al banditilor jefuitori plecaţi din sud, în fine al căutătorilor de aur. Acum îl parcurge superb morga „Cadillac"-urilor de lux şi-l parcurg nevoiaş mici caravane de zileri sezonieri care se îmbarcă pînă la refuz, cu toată familia, cu copii şi boarfe, în vechi maşini prăpădite, în căutare de lucru, de la o vie la un cîmp cu tomate şi de la o plantaţie de portocali la o sondă de petrol. Drumul acesta spre nord a fost stropit

cu multe lacrimi. El ducea către zăcămintele de aur. Acum o sută de ani, năvala către văile de la Sacramento a fost neînchipuită. Oraşe întregi, cu tot ce trebuia unei omeniri pătimaşe, cu biserică şi cîrciumă, cu şcoală şi spital, răsăreau într-o săptămînă şi apoi erau părăsite iute cînd rîurile îşi istoveau grăunţele galbene. Era pe vremea nuvelelor sentimentale şi umane ale lui Bret-Harte şi a glumelor amare ale lui Mark Twain. După o isterie de cîteva decenii, puhoiul s-a oprit ca să facă loc fîntînilor de petrol, cu aşezări mai lungi, de altă natură, sau a grădinilor de portocali, muncite cu mulţimi necăjite de şomeri, sub conducerea unor vechili cu harapnice generoase, adunînd acţiuni şi bani pentru ei şi pentru stăpînii lor din Chicago sau New-York. Au venit pe urmă casele de sănătate şi turiştii neurastenici ca să-şi potolească nervii sau anghinele pectorale provocate de emoţiile jocului la bursă. Briza mării, azurul cerului şi soarele blînd au adăpostit cu inegală ospitalitate pe călugării franciscani, pe conchistadorii lacomi de aur, gloata amărîtă a celor fără de lucru alături de regii bursei. In cimitirele semănate de-a lungul drumurilor, moartea a respectat regimul de clasă. Ei dorm cum au trăit, în sectoare diferite: aici monumente de marmură care în scurte epitafe vor să mintă posterităţii asupra misiunii pe pămînt a defunctului, dincolo sărmane cruci de lemn, sau morminte fără cruce, mute în anonimatul lor.

Santa Barbara, un orăşel de provincie lipit de ţărmul oceanului, e primul popas pentru turist. După cît se cunoaşte, Don Juan Rodriguez Cabrillo

e primul alb care a pătruns aici acum patru sute de ani. Oasele sale se odihnesc uitate în insula San Miguel, în canalul Santa Barbara. De la mijlocul secolului al XVIII-lea o așezare de albi s-a înfiripat aici. Climatul, în California unde totul — afară de viața oamenilor — pare dulce, e desfătător. Munții, în șiraguri strînse, apără de vînturile de nord. Coasta e presărată de insule care opresc curentele mai aspre stîrnite dinspre largul Pacificului. Iarna plouă cîteodată. Dar în restul timpului soarele luminează cu blîndețe și voluptate. Păsările mai guralive ca pretutindeni cîntă fără încetare tot anul în imense masive de flori. Locul a fost acaparat întîi de preoți și călugări franciscani veniți din California spaniolă și a devenit o capitală eclesiastică în dependență de Monterey. O candelă care s-a aprins în 1786, ne spune povestea, arde și azi. Cutremurele repetate au năruit clădirile, care s-au refăcut, cu îndărătnicie, repede la loc. Din cînd în cînd, cînd prosperitatea creștea, pirații coborau și prădau zile întregi. Mai veneau și hoardele de indieni din împrejurimi. Misiunea călugărească Santa Barbara s-a menținut chiar după ce în 1824 a fost secularizată. Pe la mijlocul veacului trecut, americanii au cucerit orașul și de atunci dominația spaniolă s-a sfîrșit. Numele străzilor și a parcurilor păstrează însă patria, menține pitorescul local, urme de altădată. O grădină poartă numele lui Cabrillo, primul european care a vizitat regiunea. Strada Janonali amintește de șeful unui trib indian care a trăit aici înaintea invaziei albe. Figueras e numele unui guvernator spaniol. Nu-s uitați nici bandiți ca Valerio care a îngrozit locul.

Santa Barbara e plină de flori. Trandafirul înflorește abundent la Crăciun, bulgării imaculați de zăpadă ai crizantemelor se răsfață în largi masive toată iarna, orhideele scumpe pentru care se plătește cîțiva dolari firul la New-York, aici trec neobservate. Măzărichea, cameliile și wistaria, de toate culorile, umplu cu parfumul lor ca un balsam aerul proaspăt. Printre cîmpurile de flori răsar pete negre de chiparoși sau eucaliptuși de Australia. In acest rai pămîntesc se îmbulzesc vilele de odihnă, bisericile și hotelurile pentru îmbuibații pămîntului, cînd vreun crah de afaceri sau vreo criză de adulter a nevestelor lor le tulbură plăcerea, netulburată altfel, de a trăi. Dar nicăieri, în nici o suburbie măcar a orașului, nu se poate vedea un loc de odihnă sau de însănătoșire pentru oamenii muncii. Aceștia zac în spitale sordide, cînd sînt primiți și acolo, pitulate în mahalale înnegrite de fumul marilor orașe. Nu numai pîinea, dar și sănătatea sînt repartizate inexorabil de legea de fier a raportului de forță al claselor.

Ca să-și distreze clientela turistică care plătește gras, Santa Barbara întreține sărbători și ceremonii spectaculare. In august se organizează în fiecare an al comemorării „zile spaniole". Atunci străzile se umplu de procesiuni și costume colorate, de jocuri și petreceri. Dansurile și balurile, cursele de cai și luptele de cocoși, umplu cu rumoare de carnaval castilian drumurile, piețele și răspîntiile. Domnește o frenezie latină pe care flegmaticii anglo-

saxoni vin din toate colţurile ca s-o privească. În ghiduri se scrie că în acest sabat grijile şi nevoile se uită şi că toată lumea petrece. Doar foamea, ea nu se poate uita şi nici gîndul că tot acest bîlci nu hrăneşte pe nimeni, atunci cînd omul se întoarce acasă seara şi se aşază la o masă goală. Cei necăjiţi, atunci îşi deapănă mut — şi încă deocamdată resemnat — pornirea cînd privesc atîta cheltuială care lor nu le îmbunătăţeşte soarta cu nimic.

Oraşul e dominat arhitectonic de zidurile grămădite în jurul reşedinţei eclesiastice a misiunii Santa Barbara. Pereţii au o grosime de trei metri. Clopotele au fost aduse din Spania şi toate materialele scumpe ale Mexicului şi Californiei au fost grămădite aici. Mormintele împodobite ale episcopilor şi guvernatorilor, care au schingiuit aici cîteva secole, sînt prezentate turiştilor în toată gloria lor postumă. Călugării franciscani se agită peste tot, creează acea atmosferă spaniolă de monahi şi militari care sfidează vremea cu vanitatea lor somptuoasă şi inutilă. Chateaubriand scrie în *Memoriile* sale că orice clasă are trei faze: aceea a utilităţii, aceea a privilegiilor şi aceea a vanităţii. Clerul spaniol de aici a trecut de mult de epoca utilităţii — dacă a avut-o vreodată — a trecut şi de aceea a privilegiilor, cucerite de businessmen-ii americani. Le-a rămas ceva din faza vanităţii, dar şi aceea la un nivel pur formal. Negustorilor americani le place a tolera, pe ici pe colo, şi pentru interese pur teatrale, aceste spectacole de aroganţă trecută.

★

Prima vedere a oraşului San Francisco e surprinzătoare. După înşiruirea de la răsărit la apus şi de la nord la sud a oraşelor standard, parcă fabricate toate într-o noapte de aceeaşi maşină, se descoperă deodată un oraş care nu seamănă cu nici un altul. San Francisco — aceasta îi e principala caracteristică — e un oraş original într-o ţară standardizată. Cînd priveşti de pe una din colinele pe care e clădit oraşul, priveliştea e în adevăr feerică. Oraşul pare la început a semăna cu Neapoli, dar mai pe urmă se observă şi caracterul său particular pe care l-aş rezuma în formula: farmecul podurilor. În adevăr, construcţiile se întind pe malurile dantelate şi capricioase ale unui golf sinuos. Aşezările omeneşti obişnuite caută locuri netede pe care se dezvoltă. Aici deosebirea de înălţime şi vale a fost indiferentă. În mijloc oceanul pătrunde cu ape albastre, cînd gîtuit, cînd lărgit printre lanţuri de munţi. Casele se înfundă în depresiuni şi apoi se caţără îndrăzneţe pînă în vîrful colinelor. Patru-cinci ondulaţii se alternează ritmic, încolăcite în jurul apei. Diferenţele de nivel sînt aşa de accentuate încît privind din capul de sus al unei străzi în scări, pietonul nu îndrăzneşte să coboare fără baston. Ca de pe o culme de munte. Tramvaiele urcă pe şine cu dinţi, adevărate ascensoare. Contemplînd de sus această succesiune de vîrfuri şi prăpăstii populate cu clădiri, vederea e concentrată totuşi asupra golfului din mijloc peste care sînt construite, de la un mal la altul, două poduri uriaşe, din care unul se întinde pe o lungime de zece kilometri. Ele se impun aşa de insistent vederii, încît formează centrul

de gravitate al tabloului şi grupează ca un nucleu în jurul lor tot restul oraşului.

Cînd cobori înăuntru găseşti o cu totul altă atmosferă decît în celelalte aglomeraţii urbane americane. Lipsesc aproape cu desăvîrşire zgîrie-norii. Distrus aproape în întregime de cutremurul din 1906, oraşul s-a reclădit în case de stil 1900, nu prea înalte, astfel ca un eventual cutremur să producă mai puţine dezastre. Furnicarul străzii e tot aşa de agitat ca în alte părţi: el e încă mai pitoresc, fiindcă oraşul nu are stampila anglo-saxonă, ci pe cea cosmopolită şi latină. Unele cartiere sînt, ca într-un ghetou, populate aproape numai cu spanioli, sau numai cu italieni, sau numai cu mexicani, sau exclusiv cu chinezi. Fiecare mahala întreţine o viaţă specifică, cu magazine, mărfuri, moravuri şi costume proprii originii locuitorilor. Ici o pagodă, dincolo un *palazzo* veneţian sau florentin, alături o biserică împodobită în stil rococo *curiguresc* spaniol. Dar sub toate aceste aspecte exotice se simte, dură, îndărătnică, voinţa imperialistă americană. Li s-au lăsat popoarelor locuitoare tradiţii de viaţă naţională formală, obiceiuri inofensive de folclor, tabieturi autohtone, ca să se consoleze cu atît, luîndu-li-se în schimbul acestor daruri ieftine, pîinea şi existenţa. Căci toate aceste cartiere „naţionale" sînt populate cu oameni săraci care îşi cîştigă din greu viaţa. Jos, aproape de apă, clădiri severe şi tăcute anunţă locuinţele stăpînilor şi ocupaţia lor: contuarele de comerţ şi băncile. Dacă New-Yorkul e centrul de exploatare al Europei, cu tarife vamale ruinătoare, cu împrumuturi costisitoare, cu importuri ieftine şi exporturi scumpe în ţările Occidentului, în schimb San Francisco e poarta de expansiune a imperia-

lismului colonialist către zona Pacificului şi a Extremului-Orient. De aici pornesc, la preţuri de monopol, către arhipelagul Pacificului, către Australia, India şi pînă acum cîţiva ani spre China şi India, vapoarele cu petrol, cu cărbune, cu grîu, şi tot pe aici intră mătasea, orezul, cauciucul asiatic, toate pe preţuri de camătă. Intreaga viaţă economică şi politică a Orientului asiatic, cu nesfîrşitele lui companii de navigaţie, linii aeriene, centrale de telegraf şi radiodifuziune, bănci şi societăţi de „export-import", se concentrează aici. Oamenii, cînd cîştigă parale multe, vor să şi petreacă. Astfel oraşul e plin de cluburi, tripouri, taverne de fumat opium, case de întîlnire, varieteuri şi teatre, într-un cuvînt, toate sursele, triviale sau perverse, ale viciului, excitat de cîştiguri enorme şi uşoare.

Nimic nu oferă mai concret înţelegerea acestei situaţii ca portul. Sute de vase încarcă şi descarcă, zi şi noapte, mirodeniile, cauciucurile brute; toate produsele coloniale se adună în movile uriaşe spre a fi trimise către interior. Transporturile dinspre coasta Atlanticului, trecînd prin canalul de Panama se sfîrşesc aici. Pacheboturi de mare lux îşi încarcă directorii porniţi în inspecţie, să-şi controleze fiefurile din Extremul-Orient. Deasupra se ridică o colină, mai înaltă ca toate, Nob-Hill, unde palatele de marmură ale îmbogăţiţilor parcă supraveghează mersul aventurilor imperialiste. Lumea din vale numeşte pe aceşti magnaţi de pe Nob-Hill, *nabobs,* de unde cuvîntul nababi.

Cartierul chinezesc, China-Town, e cea mai mare aşezare urbană din lume, de chinezi, dinafara Asiei. Ea cuprinde trei străzi paralele şi altele mai mici perpendiculare pe ele. Casele au acoperişuri de pagodă

şi sînt garnisite cu sculpturi în piatră reprezentînd capete de dragoni, şi cu lungi balcoane de fier lucrat. Oamenii poartă pe lîngă haine europeneşti, halate, papuci şi cozi după vechea tradiţie chineză. Majoritatea sînt mici negustori cu comerţ de băcănie unde se vînd mezeluri importate, ceai, peşti stranii, uscaţi ori afumaţi, şi o serie de zaharicale complicate şi aromate, alţii vînd mătăsărie, obiecte de artă în fildeş, jad, broderii, şaluri, acuarele etc. Unele din aceste obiecte sînt vechi şi foarte scumpe, altele, imitînd pe cît se poate autenticitatea arhaică, sînt de fabricaţie recentă japoneză ori americană. Negustorii se muncesc să le prezinte drept antichităţi. Din loc în loc localuri de consum şi baruri de noapte, luminate în clarobscur, mobilate cu lungi divanuri orientale, oferă fete cu graţii minuscule şi gentile, şi băuturi ameţitoare. O muzică discretă, în care domină chitara şi banjoul, cîntă undeva invizibilă, în culise. Aşezaţi aici, mulţi din ei de un secol, aceşti chinezi americani, cu toată aptitudinea lor de expatriere, păstrează un intens simţ naţional şi o resemnată nostalgie. Cînd am vizitat oraşul, Cian Kai-şi şi mercenarii lui continuau încă lupta. Am încercat să deschid discuţii politice cu micii negustori din China-Town. Unii m-au privit bănuitor, căutînd să vadă ce intenţii am şi de unde vin. Cînd le-am spus că sînt reprezentantul democraţiei populare romîneşti, o imperceptibilă mişcare a muşchilor feţei le-a marcat, timp de o frîntură de secundă, o surpriză binevoitoare. Au păstrat însă rezerva şi muţenia. Dar după felul cum ne-au petrecut pînă la uşă, cum ne-au împachetat într-un surplus de hîrtie desenată lucrurile şi după salamalecurile lor suplimentare, am înţeles că nu le fusesem antipatici.

★

Mai mult decît celelalte orașe de trafic comercial, licit sau ilicit (căci în America aceasta e același lucru, totul fiind o chestiune de nivel al bacșișului — cu excepția poate a Chicagoului), San Francisco are o viață interioară de aventurieri, escroci și gangsteri. Spaniolii au fundat orașul Jerba-Bueno în golful San Francisco în 1776. În 1846 marinarii americani au cucerit portul în numele Statelor Unite. A urmat apoi exodul frenetic, fără sfîrșit, al căutătorilor de aur, ocnași, căpitani de industrie, visători și rebeli din toate țările pămîntului. Atracția aurului era așa de fascinantă încît marinarii își părăseau vasele, funcționarii din interior își lăsau slujbele, ca să caute prețiosul metal. „Coasta Barbarei", înlocuită azi cu „Pacific-Street", forma un fel de cartier general al tuturor aventurierilor. Acolo s-a constituit centrul tripourilor, al barurilor și al caselor de prostituție. De atunci Frisco, numele familiar al orașului, vorbește cu oarecare vanitate de viața neregulată a unor faimoși bandiți adăpostiți acolo. În mijlocul apelor golfului, o insulă stîncoasă adăpostește un penitenciar. Nu fără mîndrie ți se spune că acolo a fost închis cîtăva vreme faimosul Al. Capone care a onorat orașul cu o ședere temporară. Naivitatea multor americani, respectuoși în fața oricărei notorietăți, fie ea a unui star de cinema, a unui politician, sportiv ori bandit. Nu trebuie uitat că un grup destul de numeros de cetățeni au voit să propună candidatura lui Al. Capone la președinția republicii.

Dincolo de golf, peste podul de zece kilometri care-l traversează, se întinde oraşul anexă Oakland. Aici intrăm iarăşi în atmosfera tipic americană. Fabrici se înşiră una după alta. Cerem să vizităm o fabrică de automobile. Un inginer e delegat să ne explice diferitele mecanisme ale producţiei. Operaţiile parţiale sînt descompuse la rîndul lor în zeci de mişcări stereotipe, aşa încît toată contribuţia muncitorului e doar o singură mişcare automată, ca o gimnastică mereu repetată a braţului, a piciorului. El nu cunoaşte nici raportul la ansamblu al contribuţiei sale, nici totalul mersului fabricaţiei. Toată viziunea sa se întinde pe un fragment minuscul al operaţiei totale. Charlie Chaplin a arătat într-un film celebru acest mecanism de îndobitocire a muncitorului care se cheamă în termeni ştiinţifici taylorism şi care e unul din gravele flageluri ale producţiei de masă americane. In Uniunea Sovietelor muncitorul este schimbat trecînd prin mai multe faze ale întregului procedeu. Apoi cursuri teoretice, filme ori demonstraţii experimentale îi arată tot cursul fabricaţiei, pentru ca automatismul limitat al unui singur moment mereu repetat să nu-l abrutizeze. Deosebirea provine din aceea că în Uniunea Sovietică totul e făcut pentru ridicarea intelectuală şi materială a lucrătorului, în timp ce în Statele Unite nu importă decît profitul patronului.

Pentru ca să dovedească esenţa democratică a bogătaşilor ori a oamenilor politici care conduc America, ţi se spune mereu acelaşi şablon: majoritatea

acestor fruntaşi au plecat de jos, de la cea mai modestă condiţie materială: hamali în port, vînzători de ziare sau lustruitori de ghete. Ei au ajuns în capul piramidei prin muncă şi ingeniozitate. E adevărat, numai că totul e o chestiune de metodă. Important e nu de a promova ascensiunea accidentală a cîte unui individ — pentru unul care reuşeşte, o mie sînt striviţi — ci de a ameliora condiţiile generale de ridicare a masei. De altfel cei care au reuşit să ajungă s-au ridicat prin procedeuri de speculaţie care au ruinat pe atîţia alţii. Pe Nob-Hill, colina nababilor din San Francisco, pe lîngă impunătoare palace-hoteluri, s-au adunat şi palate particulare de milionari. Această colină e arătată ca un exemplu edificator al faptului că originea modestă a cuiva nu e o piedică în urcuşul la cele mai înaintate trepte. Mark Hopkins şi tovarăşul său au clădit — aşa cum altădată regii şi voievozii înălţau biserici după victoriile lor, doar că acum cu mai mult simţ al profitului — un hotel cu treizeci de etaje. In California-Street, bancherul James D. Fair a ridicat Fairmont Hotel. James Flood, fost chelner ori patron de cîrciumă, a lăsat o altă clădire impozantă. Toţi aceştia au pornit de jos. Nu ni se spune însă cîte familii distruse, cîte existenţe sfărîmate au zdrobit în calea lor spre îmbogăţire aceşti feroci căpitani de industrie.

Golden Gate Park e o grădină dotată cu un înalt accent de parvenitism. Naturii i s-a interzis orice iniţiativă. Nici o spontaneitate n-a fost tolerată. S-a creat un parc cu scopul precis de a se arăta de ce e capabilă bogăţia americană. S-a grămădit aici tot

ce se poate închipui ca obiecte, flori, animale rare şi scumpe; aglomerate fără logică şi fără gust, numai „ca să fie de toate". Plante şi arbori din toate părţile lumii, lacuri de felurite forme, muzee, păsări și pești ecuatoriali, mori de vînt olandeze, cascade alpine, rododendroni din Himalaia, cişmele turceşti ori arabe și o grădină de ceai japoneză, cu poduri în spinare de măgar, din lemnuri rare, cu liane întinse pe ape leneşe. In fine, un muzeu de istorie naturală, cu toate speţele de animale ale pămîntului. Fireşte, o asemenea îngrămădire poate avea pentru coloanele de şcolari care vizitează muzeul duminica utilitatea ei. Pentru omul plictisit ori obosit care caută un colţ de linişte şi verdeaţă, totul aci e enervant, cam aşa cum sînt mobilele ori bijuteriile unui nou îmbogăţit.

Parcul Josemite, la cîteva ore cu maşina de San Francisco, e o rezervaţie de sute de hectare, unde sălbăticia grandioasă a naturii a fost respectată, doar uşor corectată ori adăugită. Acolo se găsesc superbe cascade, lacuri albastre ori de un sumbru cenușiu între munţi acoperiţi de gheţari, animale autentice rătăcesc printre arbori seculari. In altă parte, la Sequoia se găsesc cei mai bătrîni pomi din cîţi cunoaşte planeta noastră. După aprecierile botaniştilor, unii din ei trec de milenii. Americanii, fără viaţă istorică, îi îngrijesc ca pe nişte moaşte sfinte.

La frontiera Californiei dinspre Nevada se găseşte un orăşel straniu, dar foarte american ca semnificaţie: *Reno*. E o localitate care prosperează datorită unui trafic original. Este oraşul divorţurilor.

Neavînd venituri suficiente pentru o prosperitate reală, primăria a inventat facilitatea în acordarea divorţurilor. Dacă în alt stat o procedură greoaie sau obişnuitele şantaje ale unuia din soţi întîrzie verdictul final, Oficiul de stare civilă al oraşului Reno acordă sentinţa imediat, contra unei taxe apreciabile, şi în cîteva zile, ba chiar, dacă e nevoie şi se acoperă o sumă mai importantă, chiar în cîteva ceasuri. După cum se vede divorţul devine şi el o problemă de clasă. Pentru cine poate plăti mult, divorţul devine un fleac. Numai oamenilor săraci le este rezervată despărţirea plină de greutăţi.

Acest trafic a atras în oraş o numeroasă clientelă flotantă. S-au clădit hoteluri şi restaurante luxoase pentru ca clienţii să aibă unde locui confortabil. În cele cîteva zile cît durează formalităţile, candidaţii, fireşte, se plictisesc. Le trebuiesc atunci distracţii. În consecinţă s-au creat imediat numeroase cluburi şi tripouri unde ei pot, la sume mari, practica diverse jocuri de noroc. E un alt mod de a extorca banii ahtiaţilor, dornici de a desface o căsătorie. Cum la baza acestor divorţuri stau anumite îndrăgostiri exaltate, oamenii sînt nerăbdători şi gata de orice sacrificiu bănesc. Nu mai vorbim de faptul că o puzderie de avocaţi, intermediari, notari, au afluat spre acest loc de repede îmbogăţire. Încheierea unei căsătorii în regim burghez e adesea o combinaţie comercială între părinţi : mărirea prin dotă a unei firme, a unei moşii etc. Dar şi desfacerea ei devine astfel un subiect comercial din care se pot cîştiga bani.

Caracterul cosmopolit al oraşului se vede din specializarea culinară a restaurantelor. Există birturi chinezeşti unde se servesc toate felurile obişnuite la chinezi. Francezii, italienii, spaniolii, nemţii au fiecare restaurantele lor. Unul din cele mai cunoscute e un birt armenesc, purtînd numele unui poet: Omar Khaiam. Instalat într-un local luxos, dar mic, clienţii trebuie să aştepte, făcînd lungi cozi, într-un bar alăturat. Mîncarea, pretins specifică, e scumpă şi rea. Pilaful şi halvaua costă cît icrele negre la noi. Dar americanii curioşi şi bogaţi ar sta ore întregi aşteptîndu-şi rîndul, ca să guste deliciul bucatelor orientale, şi aceasta numai pentru a putea spune că cunosc şi acest detaliu. Ei nu rezistă mirajului notorietăţii, reclamei, modei, fiind supuşi pînă la sclavie la ceea ce e nou, la ceea ce e actual şi despre care vecinul său vorbeşte. De la un capăt la altul al planetei, oriunde se găseşte o curiozitate despre care se face zgomot, sînt prezenţi, plătind bucuroşi ca să nu le scape nevăzut ceva, din care nu înţeleg mare lucru, dar despre care poate spune că are cunoştinţă. Dacă o modă s-a lansat, americanul nu mai poate rezista. De la escroci şi şarlatani mistici, impostori care înfloresc din abundenţă pe solul american — pînă la minunile naturii din Hawai ori Bengal; de la producţiile aberante ale expoziţiilor expresioniste ori futuriste la cabinetele psihanalitice, cetăţeanul american trebuie să ajungă printre primii la faţa locului, dacă despre aceste fenomene „se vorbeşte". De unde şi rolul imens al reclamei, devenită aici o adevărată ştiinţă şi ingenioasă artă. Sentiment gregar, faţă de care rezistenţa şi critica personală sînt foarte anemice.

Astă-seară ne găsim într-un restaurant mexican la modă, cu numele de „Sinalca“. Fiind unul din punctele de senzaţie ale oraşului, locurile se ocupă prin asalt. Sala e mică, decorată în chip amuzant cu mobile mexicane. Se serveşte o mîncare extrem de pipărată care cere multă băutură. La mese, lume elegantă, deşi localul se menţine intenţionat la un nivel popular. Pe ici pe colo se presară şi cîte un bărbat sau femeie în pitoreşti costume mexicane, pe care desigur direcţia restaurantului îi plăteşte anume pentru figuraţie. Intre feluri apar „numere“ de dans şi cîntec, executate de artişti aduşi din Acapulco sau Vera Cruz. Femeile grase, brune, mustăcioase sînt de-a dreptul urîte. Ele se muncesc însă să arate un temperament drăcesc, care reuşeşte să fie expresiv, chiar dacă se simte în el ceva factice, aranjat rece şi artificial. Bărbaţii au înfăţişare de cow-boy, plesnesc dintr-un bici sau mimează gesturi de azvîrlitori de *lasso*. Totul într-un zgomot infernal ; toată lumea ţipă, aprobă ori şuieră, dezlănţuind împotriva bietului cîntăreţ care n-a plăcut, un bombardament susţinut de coji de portocale, de banane ori bucăţi masive de pîine. La unii plata se soldează cu echivalentul unui costum de haine ori al unei săptămîni de alimentaţie pentru o familie săracă.

Turistul care părăseşte California păstrează un sentiment general foarte precis. Acum o sută de ani a început aici, în aceste locuri minunat înzestrate de natură, o teribilă aventură. In căutare de aur, petrol sau fructe, cu infinite sacrificii, omul a reuşit să-şi subjuge natura. Peisajul, duşmănos şi rebel la început, a sfîrşit prin a deveni docil. E

desigur o victorie umană asupra naturii. Dar, ca scop moral şi ştiinţific, această cucerire s-a făcut aici mai anarhic, mai haotic, mai absurd decît oriunde. A fost o victorie de pur stil capitalist, dezlănţuită în energia sa individualistă, promovînd triumful persoanei, fără scrupul, fără finalitate etică şi cu o rară sălbăticie în dorinţa de a se îmbogăţi. A fost ceva din gestul unui director de menajerie, care ar deschide fiarelor uşile unui abator, lăsînd haitele lacome să sfîşie grămezile de carne. A fost izbînda unui moment de feroce individualism. Nici un gînd nobil sau umanitar, nici o perspectivă morală în năpustirea individului aprig şi ahtiat din perioada „Raubkapitalism-ului" asupra unui colţ de lume, unde populaţia dezarmată a indienilor n-a putut opune nici o rezistenţă, dar unde sfîşierea s-a produs mai ales între chiar elementele haitei. A fost o ciocnire de junglă, unde cei puternici au triumfat. Nicăieri, experienţa unui sinistru egoism, fără lege, fără ruşine, fără milă ori remuşcare n-a fost mai elocventă pentru anarhia şi lăcomia caracteristice primelor începuturi de capitalism. Cînd porţile s-au deschis asupra acestui *El Dorado,* guvernanţii au recomandat cuceritorilor: „Iată un nou pămînt, năpustiţi-vă asupra lui cum credeţi, cu ce mijloace puteţi, fără nici o restricţie. Comparaţia cu cealaltă cucerire, cu supunerea metodică a naturii, fără suferinţi, regulată şi logică, umană şi egală pentru toţi, aşa cum se îndeplineşte într-un regim socialist — această comparaţie se impune de la sine cui ştie a înţelege legile istoriei.

California, acum domesticită de puterea banului, pare istovită şi cuminţită. Organism care a obosit repede după o teribilă devastare. Această provincie,

în fond aşa de tînără, pare îmbătrînită înainte de vreme. Elanurile de tinereţe s-au epuizat în eforturi excesive. Apusurile de soare mi s-au părut în California sfîşietoare. O femeie tînără şi frumoasă care şi-a trăit prea repede viaţa. Un amurg prematur care acum răspîndeşte melancolie. Deja, ochii lacomi ai bancherilor privesc cu jind la alte colţuri proaspete ale planetei. In Wall-Street, California e considerată acum un loc liniştit de turism, puţin demodat, aşa cum e Coasta de Azur în Franţa. Ţărmurile unde altădată conchistadorii nesăţioşi manipulau crima sau sinuciderea, au ajuns un loc de repaos pentru pensionari. Bancherii visează alte continente, poate Africa. Dacă vor putea...

CANADA

Cînd treci granița Statelor Unite spre sud, decorul se schimbă brusc într-un scenariu spaniol: munți de granit goi și dezolați, căldură toridă, lipsă de apă, case cu *patio,* pălării mari sombrero etc. Cînd treci frontiera dinspre nord, în Canada, peisajul îmbracă deodată un aspect scandinav. Lumina scade pînă la o umbră de crepuscul, aerul e viu și răcoros, cîmpiile poartă un covor de iarbă grasă, de o verdeață crudă îmbibată cu apă. Pe lîngă natură, așezările omenești au și ele cu totul altă înfățișare. Nu mai e vorba de ferme comerciale, fără gospodărie personală a proprietarului, ci de conacuri îngrijite, cu tot ce trebuie, de la viță la floare și la arbori fructiferi. Acolo stă, iarnă și vară, o familie de agricultori legați de pămîntul pe care-l muncesc, pe care s-au născut și pe care, fără îndoială, vor muri. Vecină cu Statele Unite, Canada amintește totuși de Europa, de bătrîna Europă capitalistă, sclerozată a Occidentului. Dincolo de linia frontierei, zgomotul și agitația se potolesc. Începe o tihnă, un elan odihnitor și tăcut. Oamenii umblă mol-

com, gesturile sînt rare, firile introvertite, vorba domoală şi înceată. Dar nu numai omul, parcă şi natura e mai reculeasă, mai calmă, mai decentă. Păsările cîntă mai şoptit, vîntul suflă moale, vitele par gînditoare şi melancolice. E o atmosferă de sedentarism european. Nu e de mirare că atunci cînd americanii vor să se odihnească, pleacă în Canada. E singurul loc din continentul american, de la sudul Argentinei, de la Ţara de Foc — îngheţată — urcînd spre miazănoapte pînă la graniţa Canadei, unde omul nu e în febră, frămîntare şi gesticulaţie, unde nervii vibrează leneş şi aşezat. Nu fiindcă clima e răcoroasă sau imigraţia provenită din elemente nordice. Aici chiar şi emigrantul italian sau grec ia stilul locului, se concentrează şi se linişteşte. Telefoanele sînt mai rare, trenurile umblă mai încet. Aparatele de radio sînt mai puţin desfrînate în orgia lor sonoră. Oamenii nu ţipă şi nu se îmbrîncesc ca să nu întîrzie o clipă mai mult. Ei se mişcă ca în familie *au ralenti.* Timpul curge încet, domol şi, desigur, tic-tacul ceasornicului bate mai rar şi el. Concentrarea urbană de zgîrie-nori, importantă în anumite centre, nu dă totuşi caracteristica locului. Tipul omului nu e acela atît de des întîlnit al magnatului industrial occidental, arogant şi sigur de sine, ci al fermierului dur, îndărătnic şi timid.

În vagonul-restaurant chelnerii servesc fără grabă mîncări de altădată cu sosuri englezeşti sau franceze. E o atmosferă niţel arhaică, plină de datini şi tradiţii de *old good time,* de tabieturi şi moravuri care rezistă înnoirii vremii cu o vizibilă tenacitate. Alungat de peste tot de suflul progresist al proletariatului în ascensiune, spiritul conservator s-a refugiat aici. În gări, momentul plecării nu e febril aşteptat,

iar timpul de oprire e întrebuințat în taifasul între funcționarii trenului și ai gării. Graba halucinantă, specifică businessmenilor yankei nu se întîlnește aici; omul nu se zorește ca un obsedat către făgăduielile clipei următoare, ca să-și epuizeze iute viața și să se apropie vertiginos de moarte. In toate, el își ia răgaz. Răsuflarea lui nu e accelerată de acea nerăbdare chinuitoare care animă manechinele vii, lăsate în urmă, nu mai departe decît la cîteva zeci de kilometri, mai la sud, la vama de unde începe iadul american. Călătorul care a plecat ieri seară din Central Station și a venit într-un *sleeping* de treizeci de persoane, bărbați și femei, culcați pe paturi suprapuse, care nu dorm o clipă toată noaptea, intră deodată într-o liniște chinuitoare, parcă ar fi ajuns în alt continent.

Această bruscă schimbare e datorată unei cu totul alte spețe de așezare și ocupație omenească. Deși în ultimul timp industria canadiană s-a dezvoltat amețitor, țara a rămas totuși la un caracter agrar.

Desigur, în regiunea lacurilor, Canada a devenit în ultimul timp o țară puternic industrială. Acolo a pătruns într-o măsură apreciabilă caracterul american. Dar această insulă de uzine coexistă cu o structură țărănească de tradiție europeană; și în aceasta, Canada se deosebește de mentalitatea Statelor Unite. Acolo se spune cu un fel de mîndrie: „Noi nu mai avem țărani". In adevăr, munca agricolă se face de antreprenori de culturi, fără legături stabile cu pămîntul, locuind la oraș, exploatînd aspru muncitori sezonieri care cutreieră America după lucru.

Vechea datină europeană a omului legat de sol, păstrînd simțul naturii, închistat în datine vechi de secole, se menține în Canada. El e simbolul fixării

de pămînt cu toate prejudecățile, inconvenientele în raport cu lumea modernă, legate de acest fel de viață. Țăranul canadian, dur, zgîrcit, producînd larg pentru consumație și mai restrîns pentru piață, a rămas în urmă cu un secol. El lucrează terenul cu fiii, fetele și nurorile sale : defrișează noi ținuturi, tăind pădurile, fără să angajeze din avariție salariați. La dejun sau seara, familia se adună patriarhal în jurul mesei unde fumegă supa și prezidează, grav sau jovial, tatăl. Copiii sînt supuși și cuviincioși. Morala grupului se menține severă și absurdă în raport cu timpul. Într-un continent unde ferma se vinde, se cumpără, se schimbă de la un vînzător la altul, țăranul canadian are pentru glie atașamentul tenace al proprietarilor din tată în fiu. Americanul voiește să se îmbogățească repede, prin orice mijloc. El seamănă, culege și pleacă aiurea, agricultura fiind doar o speță de comerț. Țăranul canadian aliază nevoii de cîștig o serie de tradiții sentimentale. Aceasta împrumută situației lui sociale un caracter mai aprig. Chiaburul e un dușman tot așa de feroce al ordinii socialiste ca și marele capitalist. El e legat de pămînt prin tot felul de sentimente, un atașament aproape animal, în timp ce marele capitalist are o atitudine abstractă față de pachetul său de acțiuni, pe care le vinde sau le cumpără oricînd dintr-o bursă oarecare. În jurul familiei țărănești se concentrează medicul rural, învățătorul, dar mai ales preotul catolic, alcătuind un mediu bigot la fel cu acela din Franța ori din Țările Scandinave. Un geograf francez descrie astfel acest mediu : „În regiunea franceză din Saint-Laurent se ajunge la un tip curent de ferme de patruzeci de hectare, exploatate de țărani proprietari. Ele se întind în fîșii dreptunghiulare, perpendiculare pe șosea, în mar-

ginea căreia se găseşte casa. Producţia comportă o agricultură variată, cu cereale, vaci de lapte, poiată de găini, legume şi pomi fructiferi. E ceea ce nemţii numesc *Naturalwirtschaft*. Se trăieşte înăuntrul moşioarei care formează o unitate de resurse, consumînd o largă parte a produselor obţinute şi vînzînd restul la piaţa învecinată, care e adesea un mare oraş. Chiaburul lucrează ajutat şi de nevastă, de fii şi de fiice, fără maşinism excesiv, totdeauna în contact cu ceea ce se numeşte în Franţa retrogradă din unele provincii *ésprit de clocher*. Practic, dă rezultate satisfăcătoare : tehnica e inferioară aceleia din S.U.A., dar întreprinderea e agricultură, nu „industrie deghizată".

De aceea, peste tot pluteşte un caracter demodat, vechi, parcă împietrit, sfidînd vremurile şi goana lor. Totul s-a oprit la o formulă mediocră de bunăstare, ca în versurile poetului : *„Oh, temps, suspend ton vol"*. Lipseşte doar diligenţa. Preotul e stăpînul locului. El pătrunde adînc în viaţa familiară, prin femei, o conduce de fapt, o dirijează pe căile unui conservatorism gelos şi strict. Domneşte astfel o atmosferă retrogradă care aminteşte viaţa bucolică a unei Europe legendare din alte veacuri, susţinută de o populaţie de mici proprietari, aspră, îndărătnică, plină de duşmănie faţă de inovaţii, de o etică severă şi implacabilă. Spiritul de întreprindere în limitele acestui mod de a concepe viaţa e aprig. Ţăranii francezi fură în fiecare an pădurilor din nord cîte o porţiune defrişată. Ei se vor întinde pînă la hotarele tundrei.

In acelaşi timp, în regiunea Ontario sau Toronto, spiritul industrial a pătruns victorios. A construit numeroase uzine, oraşe tentaculare cu blocuri uriaşe, a întins mentalitatea americană, împingînd spre nord

idila țărănească. Coexistența acestor două lumi, sfidîndu-se una pe alta, constituie caracterul particular, atît de original al acestei țări.

La frontieră trenul se oprește și călătorii coboară în rînduri ordonate la inspecția vamală. Pașapoartele sînt minuțios examinate. Cînd ne vine rîndul, polițistul ne examinează din cap pînă în picioare, cu toată mefiența. A auzit că venim dintr-un ținut unde se plămădește o lume nouă. Apoi sîntem poftiți într-un birou special. Cu toate că avem pașapoarte diplomatice, sîntem supuși unui interogatoriu riguros. Sîntem întrebați dacă în țara noastră a fost introdus comunismul și dacă avem vreo misiune specială în Canada. La răspunsul nostru că facem o simplă excursie de plăcere, funcționarul zîmbește sceptic, avînd aerul să spună: „Asta s-o spui la alții". În fine, un altul ne găsește o lipsă: nu avem nu știu ce viză specială pentru țările din sud-estul Europei și nu putem intra în Canada. Abia după amenințările mele de a reclama cazul sindicatului diplomatic, de a cere reparații etc, după un lung telefon, probabil cu poliția din oraș, sîntem eliberați cu un fel de resemnare plină de regrete.

În vagonul-restaurant care ne duce la Quebec oamenii sînt tăcuți; din aceeași familie, stau unii în fața altora și nu-și adresează un singur cuvînt. Isteria americană a încetat. Oamenii citesc reculeși biblia ori cîte un vechi roman de Fielding ori de Dickens. Abia dacă ridică ochii să privească pe fereastră, posac și indiferent, peisajul. Sînt îmbrăcați cu stofe primitive și rustice, probabil țesute în casă. Altfel, deferenți și

serviabili, strict corecţi, fără nici o bună dispoziţie faţă de „veneticii“ care pot, să le aducă noi mesaje tulburătoare.

Căţărat pe o stîncă care se prăvăleşte abrupt pînă la apele fluviului Saint-Laurent, un vechi castel, transformat azi în hotel, „Chateau Frontenac“, adună la poalele sale, în străzi înguste şi întortocheate, oraşul Quebec, capitala spirituală a populaţiei franceze din Canada. Hotelul-castel şi-a păstrat porţi şi ziduri medievale. De pe terasele lui înalte privirea fuge departe peste coline, peste fluviul încolăcit ca un şarpe leneş, peste oraşul revărsat în vale. Aici e un punct istoric mai vechi. Din Mexic şi pînă aici, pe o lungime de trei mii de kilometri nu vom mai întîlni urme arhitectonice de viaţă trecută. Acest aspect de vechime se adaugă la caracterul european, neamerican, al ţinutului. Cuibul de piraţi a servit desigur altădată drept citadelă, loc de sprijin al cuceririlor spre vest şi de apărare a celor cîştigate pînă atunci. Astăzi, pe culoare cu ogive s-au instalat calorifere, în odăi cu nişe ascunse în pereţi s-au aşezat paturi confortabile cu telefoane la cap. Peste tot răsună strident şi nepotrivit, aparate de radio. In sala restaurantului cu bolţi vechi de capelă mişună femei somptuos îmbrăcate în rochii de seară şi cu şiraguri de giuvaere. La o masă alături, o tînără milionară cu păr spălăcit şi ochi bulbucaţi ar avea chef de stafii şi strigoi rătăcind pe coridoare pentru ca amintirile istorice să aibă un sens. In preţul ridicat pe care l-a plătit pentru cameră, ea ar dori şi astfel de senzaţii. Cînd i se spune că aşa ceva nu se poate, ea îşi apleacă capul ondulat pe umărul tatălui său, atotputernic bancher american, şi cu un glas răs-

fățat cere insistent să i se procure stafii. Bătrînul afacerist mormăie ceva neînțeles care seamănă cu refuz, apoi scoate din buzunar un stilou de aur și începe socoteli de afaceri cu vecinul său. Fata răsfățată privește pierdut, departe, ridică din umeri și se resemnează cu durere la o viață așa de aspră în care i se pot refuza astfel de mici capricii.

Orașul are străzi strîmte, cu case mici, cu magazine modeste. Clădirile importante, monumentale, pentru autoritățile de stat sînt rare. Totul are un caracter provincial. Alături de dezvoltarea vertiginoasă a centrelor urbane americane, chiar a celor canadiene ca Montréal sau Toronto, Quebec amintește de Orléans, de Troyes, sau de orice altă urbe de provincie din Franța. Pe străzi apar femei bătrîne, cu șaluri arhaice pe umeri, cu vechi bonete bretone pe cap, cu saboți în picioare. Bărbații poartă berete sau caschete de mult uitate în țara de baștină. Dughenele, ca în mici orășele, vînd de toate: șireturi de ghete, salam, funii, cuțite, stambă. Lipsește doar fitil de lampă cu gaz. Negustorii ambulanți își strigă și își laudă cu glas ascuțit marfa. Reclama e acustică ca în evul mediu, nu vizuală, fără vitrine și caractere luminoase, electrice ca în secolul nostru. Populația e 80 la sută franceză. Dacă te adresezi cuiva pe stradă, în englezește, ca să ceri o informație, ți se răspunde invariabil: *„Je suis canadien français, monsieur“*, ceea ce înseamnă că cetățeanul, deși știe limba engleză, nu vrea să răspundă decît în limba sa natală. E o lume franceză veche, rămasă intactă la ceea ce a fost în secolul al XVIII-lea, cînd a fost colonizată Canada. E o felie

de viață păstrată în felul conservelor de un reactiv chimic care o ferește de coruptia aerului. Cine vrea să înțeleagă retrospectiv istoria Franței, trebuie să vină aici. Va întîlni un colț de muzeu viu, ca un acvarium, în care o frîntură de viață rămasă la caracterul epocii iluminismului, s-a păstrat nealterată.

După cedarea Canadei către englezi în veacul al XVIII-lea, populația franceză s-a retras pe această parte a țării, s-a închis ermetic în ea însăși, cu îndărătnicie conservatoare în moravuri, cu preoții ei catolici, cu agricultura sa minuțioasă, cu ritualul sobru și ferecat al vieții de familie, cu limba sa ferită de orice evoluție.

Evident, viața e mai îndărătnică decît orice rezistență și în fiecare an vlăstare tinere franceze coboară către lacul Ontario și către Toronto, ca să lucreze în fabrici și să ducă o viață mai pasionantă și mai temerară. Cei care rămîn acasă, însă, păstrează neschimbate legile și moravurile vechi, cu toate influențele populațiilor înconjurătoare de alte neamuri. Față de englezii și americanii din jur, ei se mențin printr-o economie patriarhală, prin religie, limbă și moravuri tradiționale. Cel mult dacă gustul pentru agricultură le dă un impuls la pionieratul defrișării pădurilor dinspre nord, unde suprimă arbori superbi ca să semene în locul lor orz și secară.

Așa cum se conservă închiși, vorbind o franceză curată, ferită de imixtiuni impure, canadienii francezi au pierdut simțul solidarității cu patria mamă. Ei nu se simt legați de patrimoniul social și intelectual al Franței europene. Sentimentul național nu-i unește cu metropola. O nouă imigrație nu întreține raporturi vii cu patria de origină. De ase-

meni, străini față de anglo-saxoni, ei rămîn singuri într-o lume cu care nu se pot înțelege, dar cu care conlocuiesc într-un armistițiu civilizat. Sînt în Canada aproape trei milioane de francezi la o populație de zece milioane și jumătate. Canadienii britanici sînt cinci milioane patru sute de mii. Restul de două milioane sînt proveniți din diferite popoare europene ori asiatice. Astfel elementul francez reprezintă aproape o treime a populației. Ei provin din vreo șaizeci de mii de francezi pe care tratatul de la Paris în 1763 i-a cedat coroanei engleze. Franța i-a uitat cu totul, mai bine de un secol. Abia în 1855, fregata „La capricieuse" a făcut o vizită în fosta colonie și cu această ocazie, francezii au început a descoperi pe canadieni abia către sfîrșitul secolului trecut.

Ei au rămas masiv pe teritoriul pe care-l ocupau la sosirea lor în regiunea dintre Quebec și Montréal, emigrînd parțial și în alte cîteva provincii învecinate. In regiunea Ontario nu sînt decît trei sute de mii la o populație de trei milioane una sută de mii, ceea ce reprezintă abia 9 la sută, în schimb ei reprezintă două milioane două sute șaptezeci de mii la o populație totală de două milioane opt sute șaptezeci și patru de mii, adică 80 la sută în provincia Quebec. In alte părți, în Manitoba, Saskatchewan, Alberta etc, ei nu figurează decît cu un procent de 6 la sută. In țară, la nord de Montréal, concentrarea franceză e așa de puternică, încît reprezintă 95 la sută. Inspre vest, dincolo de regiunea lacurilor, populația engleză și originară din alte popoare e absolut masivă, elementul francez fiind aproape total absent.

La Montréal, caracterul francez e cu mult mai şters. Şi acolo se vorbeşte curent şi peste tot franceza. Dar se aude des şi limba engleză. Imitaţiile pariziene nu lipsesc: „cutii“ [1] cu chansonieri, localuri de noapte care se numesc „Quartier latin“, mîncare franceză în restaurante, cîteva sucursale ale caselor de mode din Paris, ba, cîteodată, pe străzi mai lăturalnice, cîte o birjă cu un cal, condusă de un vizitiu bătrîn cu favoriţi ori cioc şi care nu vrea să vorbească decît franţuzeşte. Incolo însă, oraşul are un caracter anglo-saxon, mai mult englez decît american. Clădiri uriaşe cu zeci de etaje, alături de locuri virane, pe care nu se construieşte nimic, deoarece terenul se arendează foarte scump, cu metrul pătrat, pentru staţiuni de automobile, dau impresia aceea caracteristică în S.U.A. de proiecte îndrăzneţe neisprăvite, oprite în realizarea lor. In cartierele mărginaşe, în suburbii, o populaţie mai puţin sordidă, mai puţin mizeră ca în oraşele din S.U.A. Femei curate, case cu flori, copii voinici şi coloraţi la faţă.

Convorbire interesantă cu un profesor universitar progresist. El îmi spune că ideea de pace e în Canada mult mai agreată, mai răspîndită ca în S.U.A. Intelectualii, muncitorii, ţăranii sînt pacifişti convinşi. Dependenţa economică de S.U.A. e hotărîtoare. Metropola engleză cumpără grîul şi făina canadiană în mare parte. Importul însă e făcut din mărfuri americane. Deşi dominion englez, Canada face un comerţ dublu cu Statele Unite faţă de acela pe care-l

[1] In franţuzeşte boîte — local, în genere de noapte.

face cu Anglia. Apoi, capitalul american participă la cele mai multe întreprinderi canadiene în proporții considerabile. Totuși, yankeii nu sînt prea iubiți. Caracterul social și economic al țării, cu toată evoluția rapidă către industrializare — în special extractivă — rămîne încă agrar. Mentalitatea — în rîndurile proprietarilor de pămînt — e aceea a unei democrații burghezo-conservatoare, mentalitate specifică chiaburilor rurali, bogați și egoiști ca orice chiaburi, negustorilor duri, lipsiți de orice fel de sentimentalitate. Un partid social-democrat de nuanță laburistă, lipsit de viziune revoluționară, face o politică oportunistă, fără principii, mulțumindu-se să apere de la zi la zi un minimum de drepturi destul de reduse, ferindu-se să supere cu atitudini prea radicale patronatul. Influența religiei e încă foarte puternică. În ultimii ani se observă în rîndurile proletariatului o conștiință de clasă care aduce multe tulburări conducerii birocratice a „bossii“-lor socialiști. Intelectualii sînt în mare parte progresiști și au început să militeze energic. De aceea sînt bănuiți, suspectați și neglijați în toate revendicările lor aci ca și în S.U.A. Nevoia de libertate și de pace e mai puternică însă ca la vecinii din sud, și glasul intelectualilor progresiști începe să fie ascultat.

Religia catolică în elementul francez e expresia acestei baze economice de mică producție de mărfuri pe de o parte, pe de alta a nevoii de conservare națională a unui grup minoritar într-un complex statal de populație majoritar engleză. Preotul catolic intervine în viața intim familială, dă sfaturi, intervine insistent și activ în perioadele electorale spre a de-

termina un vot în favoarea reacțiunii, preia sume importante pentru întreținerea bisericii. Cu alte cuvinte e amicul și susținătorul ipocrit al familiei. Politica religioasă catolică nu e reprezentată numai de un cler francez. Mulți dintre episcopi și arhiepiscopi sînt irlandezi, adică mai preocupați de puterea bisericii decît de conservarea naționalității franceze.

Limba acestei populații e o limbă franceză care se menține în familii și în relațiile economice și sociale. În birouri și în școli, însă, limba oficială e cea engleză și aceasta reprezintă un puternic element de deznaționalizare. Puritatea exprimăriii suferă și prin faptul că se adoptă adesea un argou mixt franco-englez, așa cum am constatat și la romînii din Detroit sau Cleveland. În domeniul sportului, cinematografului, utilajului tehnic, apare clar acest jargon amestecat.

Ca la toate popoarele tinere de pionieri, care au transformat un continent primitiv prin lupte grele și crude cu populațiile autohtone și forțele rebele ale unei naturi străine, unde elementul masculin trebuie fatal să facă față greutăților, femeile în Canada sînt inferioare ca număr bărbaților. Numărul relativ redus le aduce și o prețuire mai mare. În S.U.A. legislațiile sînt făcute ca să protejeze femeile (trebuie să înțelegem : femeile aparținînd claselor posedante) în toate domeniile. Statistica arată că în Statele Unite marele capital se găsește în proporție de 68 la sută în mîinile femeilor. Rezultatul e că acolo femeia — dar numai cea bogată și alintată, a rămas într-un stadiu medieval de parazitism, de lene și inutilitate socială. Le poți vedea la recepții sau preumblări,

împopoţonate, fără preocupări generale, dornice numai de petrecere, sport sau flirt.

În Canada, la 105 bărbaţi sînt doar 100 femei. Dar aici femeile nu s-au mulţumit să fie întreţinute din munca bărbatului, ci s-au înrolat activ nu numai ca gospodine harnice, colaboratoare egale în muncă cu bărbaţii la ţară, dar au pătruns şi în viaţa publică şi socială. Multe femei sînt avocate, inginere, medici. Există o puternică mişcare a femeilor pentru cîştigarea integrală a drepturilor politice şi sociale. Dincolo, element exclusiv de agrement pentru unii, ea aşteaptă să fie servită, întreţinută, adorată. Aci, robustă, energică şi conştientă, ea devine un factor social modern de îmbunătăţire a condiţiilor sociale pentru toţi. Aspectul ei exterior e niţel masculinizat, dar total deosebit de înfăţişarea de păpuşă imbecilă, încărcată cu bijuterii şi blănuri, de dincolo.

O radioasă zi cu soare de sfîrşit de iunie. Excursie în împrejurimile oraşului Quebec. Drumul curge curat şi drept printre grădini cu pomi în floare. E duminică şi oamenii au ieşit la soare ca insectele primăvara. În vremea cînd la noi se coc cireşele, aici au înflorit liliecii. Tufe uriaşe de violet închis se revarsă peste case şi grădini. În aer pluteşte mireasma amară şi suavă de floare. Fete grase, blonde, rumene la obraz, rîd cu poftă. Băieţii în haine negre, curate, le ţin isonul. E o atmosferă de sănătate şi de voie bună care umple văzduhul de voioşie şi tinereţe. Grupurile sînt aşezate de o parte şi de alta a şoselei ca la noi duminica la sate. Printre pîlcurile de tineret se strecoară o arătare în negru, un corb straniu pe un tablou de verdeaţă luminoasă, care spune

fiecăruia cu un zîmbet mieros, convențional și fățarnic, cîteva vorbe ademenitoare. E pastorul satului care reprezintă încă concepția de viață a altei generații, în fața căruia glasurile amuțesc respectuos și pălăriile băieților se ridică de pe capete, ca la un ordin militar brusc. Rămășiță sumbră, care îngheață rîsetele și amuțește viața ca o remușcare. După ce a trecut, ca ofițerul la regiment sau pedagogul la școală, hazul pornește parcă mai întețit, ca să compenseze intimidarea. Viața își reia impetuos drepturile.

Într-o grădină-restaurant unde prînzim, mesele sînt grupate pe familii, oamenii beau alcool tare, whisky canadian, dar decența oprește gesturile nepotrivite și înăbușă țipetele. Veselie nordică, potolită, reținută.

Cînd ne întoarcem spre oraș, către ora trei după amiază, umbrele crepusculului coboară încet peste oameni și locuri. Noaptea septentrională se vestește după această scurtă bucurie diurnă.

Un negustor canadian francez cu care stau mai mult de vorbă, mă întreabă, curios de a se documenta, dacă am fost vreodată în Franța. El n-a fost niciodată. Ca o rudă îndepărtată care vrea să afle vești de la o familie ingrată, îmi pune nenumărate întrebări. Laudele mele asupra strălucirii franceze îl lasă bănuitor. La urmă sfîrșește conversația cu aceste cuvinte: „O fi așa, dar oamenii de acolo au pierdut credința în dumnezeu. De aceea au mereu războaie și cer ajutorul nostru cu care obțin victoria fiindcă noi sîntem credincioși și dumnezeu ne ajută“.

Apoi, pentru toate aceste informații binevoitoare de la familie, și probabil fiindcă e credincios, îmi cere un preț mai ridicat decît cel anunțat în vitrină.

*

Preumblare cu automobilul în taiga de la nordul orașului Quebec. Pădurea de coniferi e sumbră și posomorîtă. Numai coaja albă, văruită, a mesteacănului așterne pete de lumină pe un fond clarobscur. Atmosferă grea, hieratică, de catedrală. Sub copaci, mușchi, ferigi și ciuperci întind un covor palid, limfatic. Din cînd în cînd, mașina surprinde fiare cu blană abundentă care se salvează în tainițele tufișurilor ori fug buimace sub copaci. Tăcere deplină, apăsătoare, ca de basm fermecat. Nu cîntă nici o pasăre, iar vîntul s-a oprit și el înmărmurit. Trecem din cînd în cînd peste rîuri reci și negre. La maluri plutesc și acum, uitate de vreme, frunze uscate din toamna trecută. Din stufărișuri și mlaștini, nici o vietate nu-și ia zborul. Totul e atît de încremenit, încît mișcărilee noastre și ale mașinii par insolite, stranii. Cînd automobilul se oprește și glasul nostru amuțește, tăcerea ajunge totală, abstractă. Totul lasă o impresie de irealitate, de existență factice, artificială ; lume adormită, încremenită de bagheta unui vrăjitor ca în poveștile copilăriei.

Întîlnim în fine o cabană, nu locuită de amorezați, fugiți de lume ca în cîntecul francez, ci de un voinic canadian francez, cu părul roș ca de gal, cu fața puternic colorată, cu pipa în gură și cu pușca pe spate. Ne poftește înăuntru, nu înțelegem pentru ce, fiindcă după ce ne oferă cafea tare, nu mai spune nici un cuvînt. Fața îi e brăzdată cu dungi adînci, săpată de vremuri și poate de zbucium. Aflăm atît,

că trăiește aici de doi ani din vînat și pescuit. Înțelegem că omul e mizantrop și că a fugit de lume. Veche concepție individualistă, antisocială, ca la francezii vechi, descrisă în bătrîne cronici și păstrată aici ca o experiență rară, nealterată de scurgerea vremurilor. Mod caracterologic francez de a reacționa la decepții și la înfrîngeri, neputință de a înțelege cauzele specifice ale unei soarte vitregi, un surîs blînd, rămășiță uitată de tinerețe și speranță, îi înflorește totuși o clipă în barba încărunțită. Apoi, revenit din această fugară slăbiciune, se încruntă din nou.

Aceeași rezervă se constată și în relațiile celor două popoare dominante: francezi și englezi. Ele coexistă fără să se amestece altfel decît într-o rece cordialitate. Raporturile, de o strictă și minimă politețe, se rezumă la nevoi reciproce pe care le reclamă diviziunea muncii. În același oraș, în același birou, în aceeași profesie, oamenii se salută glacial, dar n-au relații de prietenie sau de familie. E un *modus vivendi* respectuos unul față de altul, fără intimitate și nici afecțiune. Fiecare acceptă situația fără să o schimbe cu nimic. Colaborarea nu se înjghebă decît cînd e cerută oficial de lege sau de ordinea statală. Francezii sînt bănuitori fiindcă sînt în minoritate și le e frică de asimilare, de încălcarea drepturilor școlare consfințite în 1763 și 1774, prin garanții legale. Englezii se îndoiesc de loialismul francez. Nici față de patria de origine, canadienii francezi nu sînt mai generoși. Forma lor socială de viață e un provincialism regional în care nici originea națională, nici recunoașterea unei națiuni canadiene nu s-a format deplin. Închiși în bîrlogul și

biserica lor, în economia lor agrară, chiaburească, țăranii francezi amintesc de „Sacul cu cartofi“ al lui K. Marx. Adunați la un loc, ei nu se contopesc în ceva care să-i depășească, geloși de independența lor, meschină față de natura umană. Rar, cîte un lider politician federal vorbește în discursuri de „națiunea“ canadiană. În viața sa privată el se comportă însă regionalist ca orice francez din Quebec. Franța europeană nu le inspiră multă încredere. Cînd un student canadian care a învățat la Sorbona revine în țară, lumea îl suspectează și, multă vreme, el e supus unei observații a tuturor comportărilor lui, ca și cum — spune un scriitor francez — ar fi adus cu el o gravă boală contagioasă.

*

Dincolo de Montréal, înspre apus, înspre munții stîncoși, unde lacurile albastre și înălțimile albite de zăpadă aduc aminte de Elveția, se întinde masiv elementul englez, împestrițat doar ici și colo cu diferite popoare eterogene. Ottawa e un centru birocratic, artificial, pentru guvern, autorități, parlament și corp diplomatic. Un oraș-birou și un oraș-arhivă unde se rezolvă hîrtii. Viața se desfășoară în alte părți. De pildă la Toronto, mare centru comercial și industrial. Regiunea lacurilor dinspre nord e o prelungire a Americii dinspre sud. Acolo au năvălit din plin blocurile zgîrie-nori, miile de automobile, consumația de coca-cola, comis-voiajorii, băncile și bursele, pe scurt tot „modul de viață american“. În mod sincer și intim, nici englezii, nici francezii canadieni nu iubesc pe americani. Îi consideră lacomi și vulgari. Totuși, relațiile economice strînse, amestecul americanilor în băncile, comerțul și industria cana-

diană, exportul masiv către Statele Unite, exercită asupra Canadei o presiune specială. Se mai observă și o slabă solidaritate panamericană. „Complexul dolar“ leagă burghezia americană de cea canadiană prin solidaritatea speculației și a exploatării. Ca de cele mai multe ori în regimul capitalist, solidaritatea de clasă e mai puternică decît conservarea națională. Anglia și Franța oferă sentimentalism gratuit de nuanță culturală. America propune burgheziei canadiene afaceri și tantieme. Cu toate acestea se poate observa un surd sentiment de rezistență față de intențiile anexioniste, chiar nemărturisite, ale americanilor sau de amestecul în fapt al vecinilor de la sud în treburile lor interne. De aceea Canada își permite din cînd în cînd slabe veleități de independență la O.N.U., în chestiunea recunoașterii Chinei, în războiul din Indochina etc., ceea ce îi aduce aspre dojeni din partea stăpînului camuflat.

★

Legăturile economice cu Anglia sînt mai slabe. Metropola importă doar cea mai mare cantitate a grîului canadian. Totuși, spre deosebire de francezi, originarii din Marea Britanie păstrează cu patria mamă unele legături efective de religie, de cultură și de afaceri. Elementul britanic reprezintă în Canada 53 la sută, iar 11 la sută din aceștia sînt născuți în Anglia. Irlandezii, în număr de un milion și jumătate, umplu ambianța locului de vociferările lor stridente și de agitația lor frenetică.

★

Drumul șerpuiește acum printre uriașe lanuri de grîu. Către sfîrșit de iunie, valurile spicelor încărcate se păstrează încă verzi. Pe întinderi de zeci de

kilometri peisajul nostalgic, fără depresiuni, fără diferenţe de nivel, e acoperit de oceanul nesfîrşit al grîului. Oameni cu pălării largi pe cap, femei îmbrobodite trudesc din greu ca să smulgă roade pămîntului. Pentru ei munca lor nu se transformă, conform legii conservării energiei, în contribuţie fecundă la îmbunătăţirea soartei umane, ci în sordide şi lacome speculaţii de bursă pentru „preţul mondial al grîului" la tîrgurile din Toronto sau Montréal. Belşugul pămîntului şi cauza umană va forma mîine crahuri, falimente sau îmbogăţiri subite în speculaţii străine în jungla bursei ale unor oameni care n-au nimic comun cu chinurile sau cu nădejdile de pe ogoare.

Rătăcind ceasuri întregi printre aceste cîmpuri de belşug, ale nimănui fără să fie ale tuturor, fără să vrei gîndul zboară către aurora unor timpuri care se prevestesc şi comparaţia cu belşugul uman al colhozurilor se impune inevitabilă.

REÎNTOARCEREA

Aseară, la somptuosul hotel unde sîntem găzduiţi la San Francisco, am fost cuprins brusc de o anxietate nostalgică. Am cuprins cu mintea, în momente de groază, cele douăsprezece mii de kilometri care mă despart de patrie. M-am simţit rătăcit şi singur într-o lume care nu e a mea. Ca niciodată, m-au năpădit amintiri din copilărie de mult uitate, pe care nu le-am mai avut niciodată. E curios cum, sub climatul acesta străin, apar ca la bătrîni, cele mai vechi imagini, şterse sub stratul gros al trecerii timpului şi pe care, după cît îmi dau seama, nu le-am mai evocat niciodată. Ce mă leagă de acest ţinut, desigur interesant, cu veri şi ierni egale în temperatură, pe mine, originar dintr-o ţară unde anotimpurile sînt marcate de mari diferenţe, de contraste stimulente, unde îngheţul şi zăpada pregătesc euforia primăverii şi unde căldura toridă a verii cere, în tot organismul, răcoarea lui octombrie. Aici, în plină orgie capitalistă, mi-am adus aminte de zilele molcome din postul Paştelui ale copilăriei mele, de

figurile dragi ale părinților, prietenilor și profesorilor, trecuți de mult dincolo, în împărăția umbrelor, de lilieci înfloriți și de nopți grele și înstelate de vară, de mîncările, de oamenii și de peisajele noastre, rustice și patriarhale altădată, în care palpită acum o undă nouă de viață proaspătă. Am simțit, ca un om care vrea să iasă dintr-o boală, nevoia reîntoarcerii.

La întoarcere drumul nostru trece prin nordul Statelor Unite. După ținuturi aici înverzite și umede, aici uscate și pustii, trenul trece de-a lungul a zeci de kilometri pe un pod construit pe piloți. Ai impresia de a trece o mare pe șine de cale ferată. Lacul — Salt-lake — e înconjurat de o adevărată Sahară dezolată. Departe la orizont, se profilează șiruri de munți. Apele sînt dense, groase, încît cei care se scaldă sînt ținuți la suprafață, ca frunzele moarte, fără posibilitate de înec. Sînt saturate pînă la refuz de săruri. Pe întinderea lor nu zboară păsări și stufărișurile nu le înveselesc marginile. E o mare moartă, peste care planează doar cîteva păsări de apă. Regiunea dimprejur e locuită masiv de secta mormonilor. În orașul construit la o margine a lacului, Salt-lake City, locuitorii întrețin cultul mormon. În mijlocul orașului se ridică un monument impozant în cinstea unui pescăruș, pasăre care a scăpat populația în 1849, de o foamete. Un stol din aceste păsări venind dinspre lac, au distrus un nor de lăcuste care se abătuseră deasupra lanurilor. De atunci, în Utah, e o crimă să ataci sau să vînezi un pescăruș.

În mijlocul orașului se ridică „Tabernacului", templul oficial al credințelor mormone, unde pot intra

douăsprezece mii de persoane. Secta mormonă se sprijină pe o dogmă bizară în care intră multe obiceiuri comunitare. Izolarea grupurilor plecate spre apusul îndepărtat, în căutare de aur, i-a adunat, în suferințele lor, în comunități strînse, solidare, în care se păstrează pînă acum, cu toată rigoarea legilor, moravuri de promiscuitate sexuală. Împrejur bîntuie orgia capitalistă, dar această insulă umană își păstrează cu îndărătnicie credințe absurde, în alte părți de mult depășite.

Ziarele pe care le cumpărăm din gări solitare și pierdute în imensitatea pustiului, sînt pline de aventurile crude și sălbatice ale gangsterilor. Aceste societăți secrete ale crimei duc, pe lîngă o luptă acerbă cu autoritățile, un război privat, feroce, între ele. Într-un han, al cărui patron face parte dintr-o bandă și unde sînt adunați membrii ei, năpădește pe neașteptate, înarmată pînă în dinți cu mitraliere și granade, ca într-un război civil, banda rivală. Urmează o luptă după tactică și strategie militară, care se soldează în zorii zilei cu un bilanț de zeci de morți. Cadavrele umplu sala de mîncare sub sfărîmături de mobilă și veselă, curtea unde oamenii uciși se amestecă cu vitele împușcate, drumul și tufișurile înconjurătoare. Șefii sînt furați, duși în bîrlogurile învingătorilor și mutilați cu o cruzime fără seamăn. Stîrvurile zvîrlite pe drumuri nu mai au nasuri, mîini sau organe genitale. Au pe corpuri urme groaznice de arsuri cu fierul roșu, amputări fioroase, urme de torturi înspăimîntătoare. Gangsterul *racketeer* constituie o profesie curentă în S.U.A. Poliția, chiar cînd nu e complice, coruptă sau pur și

simplu membră într-una din bande, nu poate stîrpi acest flagel. Şefii de bandă sînt oameni lacomi, extrem de voinici, de o rară cruzime. Aderenţii lor nu-i cunosc şi lucrează cu porunci misterioase. E o lume de *condottiere,* adesea în serviciul cercurilor bancare. Anatole France scrie undeva despre Cezar Borgia, că a fost dat, ca lumea să cunoască de ce ferocitate e capabilă bestia umană, cînd e robustă şi vitală. Gangsterii americani, care mor tineri, întreţin această atmosferă de Renaştere italiană, la dispoziţia marilor magnaţi ai finanţei.

Racketeerul nu e singura profesie în solda marilor interese. Mai există o alta : aceea a spărgătorilor de greve. După cum există detectivi privaţi sau societăţi comerciale pentru organizarea filantropiei sau pentru reuşite în alegeri, se găsesc şi agenţii care au ca obiectiv spargerea grevelor. Putregaiul capitalist a găsit în această privinţă mijloace dezgustătoare. Liniştea exploatării se plăteşte cu bani. Iată ce relatează un reporter belgian, bine informat, în această privinţă : un patron se poate adresa cu toată confienţa comercială unei astfel de societăţi. Dacă cei două sau trei mii de muncitori ai unei fabrici ameninţă cu încetarea lucrului dacă nu li se acordă un dolar în plus pe zi, stăpînul fabricii angajează o societate, care la rîndul ei se leagă să împrăştie greva pentru o sumă mult mai mică decît aceea care ar trebui plătită muncitorilor. Şi, băgaţi seama, agenţia nu primeşte banii decît după ce mişcarea a fost înăbuşită. O astfel de societate e „Bergoff Service" din New-York sau „Pinkerton National" sau „R.H. et Y. Company". Şi nu e vorba de firme neserioase, ci de societăţi anonime cu reputaţie for-

mată. „Bergoff Service“ are ca reclamă acest delicios subtitlu „fundată în 1907“. Ea are la activul său, nu mai puţin de 172 de mari greve înăbuşite. Cele mai mari companii de navigaţie, de drum de fier, industrii de automobile ori chimice, reputate, se numără printre clienţii ei.

După ce odiosul tîrg a fost încheiat, societatea în chestie îşi începe activitatea. Ea are în serviciul ei un numeros personal de spioni, detectivi, tehnicieni. Toată operaţia constă în a zdrobi moralul muncitorilor, convingîndu-i că acţionează în dauna lor. Echipe de bărbaţi şi femei specializate într-un anumit talent de persuasiune, se răspîndesc printre muncitori în baruri, în cafenele, în cîrciumi şi se silesc să discrediteze pe conducători. Cîteodată şefii sindicatelor sînt atacaţi şi pălmuiţi în public ca să li se ruineze autoritatea sau, mai simplu, ca să fie trimişi în spital. Femeilor li se ţine un limbaj cam în felul acesta : „Da, ştiu bine că nu aveţi bani. Şi eu am fost ruinat de o grevă. Şefii sindicatelor au fost plătiţi în secret de concurenţi ai patronului şi noi, sărmani muncitori, am plătit oalele sparte. Fiţi fericite încă dacă lupte sîngeroase nu încep mîine şi dacă nu vă aduce acasă cadavrul soţului“. Cîteodată cîţiva „propagandişti“ de aceştia reuşesc să demoralizeze un cartier. Dacă astfel de discursuri nu ajung să convingă, se provoacă tulburări sîngeroase. În nouă conflicte conduse de „Bergoff Service“ pierderile s-au stabilit astfel : 17 muncitori omorîţi, 9 spărgători de grevă ucişi, 21 bărbaţi, femei şi copii striviţi de camioanele „spărgătorilor de grevă“, 7 trecători şi diverşi omorîţi din greşeală. Alte societăţi sînt mai puţin brutale. Ele utilizează o reţea imensă de spioni. „Noi trimitem reprezentanţii noştri în uzine

— se laudă cinic unele din ele — „Serviciul de prevenţiune al grevelor“ sau „Sherman Corporation“ — pentru ca să se explice dinainte muncitorilor ceea ce îi aşteaptă în caz cînd ascultă pe *meneuri,* scrie un prospect de reclamă al acestor agenţii. Directorul de la „Judicial Service“ scrie : „Noi trimitem în ateliere agenţi deghizaţi în muncitori. În aparenţă ei par muncitori ca oricare alţii, dar situaţia lor le permite de a raporta în mod eficace, fiindcă salariaţii îi tratează în camarazi (Adrien de Mennüs : *Amusante Amérique).* Iată raiul modului de viaţă american, cu toate rafinăriile lui de escrocherie şi trădare.

În tren, majoritatea americanilor nu citesc decît reviste ilustrate. Un text discursiv li se pare lung şi obositor. Preferă o fotografie urmată de o scurtă legendă. Efortul intelectual devine minim. La un grad mai înalt de complexitate intelectuală se trece de la ilustraţie la un scurt rezumat. Se găsesc astfel peste tot, caieţele scurte — tipul lor curent e reprezentat de faimosul *Readers Digest* unde, pe o pagină şi jumătate se rezumează — popular şi adesea trivial, cele mai dificile probleme pe înţelesul tuturor : relativitatea lui Einstein, psihanaliza lui Freud, marxismul, darwinismul, energia atomică etc. Se înţelege cît de bine pot fi informaţi cititorii nepregătiţi, cu asemenea rezumate. Revistele cuprinzătoare de cultură generală, bine redactate, sînt extrem de rare. Efortul intelectual al comis-voiajorului, al jucătorului de bursă sau al sportivului nu se poate încorda pînă la un asemenea nivel. De aici profunziumea uriaşă de magazine ilustrate, accesibile prin simpla vedere, unui public lipsit de exerciţii cerebrale abstracte.

Ca în toate țările de capitalism înaintat, mizeria și luxul conviețuiesc simultan, nesupărate de nimeni. Risipa, într-o privință, e enormă. Americanul acordă cu rară galantonie bacșișuri de tot felul. Dacă cumperi un biftec, el e ales dintr-un kilogram de carne, care apoi e azvîrlită la cîini. Paul Claudel scrie: „Cu ceea ce se aruncă la gunoaie în America, s-ar putea hrăni cîteva țări din Asia". Legea capitalismului cere risipă, ca să previe crizele de supraproducție. Dar această dărnicie a bogaților care nimicește avuțiile, consideră un grav păcat să o acorde șomerilor flămînzi. Dacă s-ar proceda astfel, s-ar călca un grav principiu social, de care depinde prosperitatea Americii.

Fiecare stat, din cele vreo patruzeci și opt, are altă legislație în ce privește consumația alcoolului. Cînd pleci din New-York spre Washington, în statul New-Jersey, băutura alcoolică e permisă duminica. Călătorul din vagonul-restaurant cere astfel o sticlă cu bere. Dar după o jumătate de oră trenul ajunge în Pennsilvania. Acolo alcoolul e prohibit în zi de sărbătoare. Dacă nu ți-ai băut sticla, ea trebuie vărsată sau predată chelnerului. Peste o altă jumătate de oră chelnerul anunță că trenul a intrat în Delaware, unde se poate consuma băutură alcoolică. Ea trebuie băută repede, căci în curînd veți intra în Maryland, unde regimul e iarăși prohibiționist. Și așa mai departe...

Ipocrizia, virtute supremă, învățată de la englezi, nu pune nici o unitate logică intre gîndire și faptă. Intr-o țară făcută parcă anume ca să reprezinte lupta

acerbă pentru existență, unde cei tari suprimă fără scrupul și milă pe cei slabi (slab e considerat cu dispreț săracul, care dacă n-a făcut avere pînă la patruzeci de ani, e apreciat ca un ticălos), unde raportul de forță joacă bestial ca într-o junglă, darwinismul e o doctrină interzisă în învățămîntul multor universități, e condamnat ca dușmanul numărul 1 al bibliei, denunțat ca criminal în gazete și în predicile pastorilor. Povestea procesului de la Dayton, aceea a unui biolog din Tennessee dat în judecată fiindcă profesa darwinismul contra bibliei, a pasionat pe vremuri toată opinia publică din S.U.A. Duelul oratoric între avocatul „Ligii americane a libertăților civile", Darrow, și susținătorul bigot al bibliei, Bryan, cel mai important șef politic din Tennessee și fost ministru, e fără precedent în istoria ultimilor o sută de ani în orice țară din Europa. Dialogul a urmat cam așa :

Darrow : Domnule Bryan, cînd biblia susține că balena l-a înghițit pe Ionas, interpretați *ad litteram* această afirmație ?

Bryan : Cînd citesc biblia, cred tot ce scrie în ea.

Darrow : Dacă biblia ar afirma că din contra, Ionas a înghițit balena, ați crede ?

Bryan : Aș crede dacă biblia ar scri-o.

Darrow : Domnule Bryan, biblia susține că orice ființă vie, care n-a fost pusă în arca lui Noe, s-a înecat în timpul potopului. O credeți ?

Bryan : Desigur.

Darrow : Chiar și peștii ?

Bryan : Biblia scrie : orice ființă vie, deci și peștii.

Aici urmează o rumoare în public : e greu de crezut că peștii pot muri înecați.

Şi restul procesului urmează la fel. E greu de ştiut ce trebuie admirat mai mult într-o astfel de dezbatere: ipocrizia, naivitatea sau stupiditatea.

După ce treci de Chicago înspre răsărit, ţinuturile uscate, aride, se răresc. Încep colinele pline de păduri şi văile acoperite de iarbă grasă. Se simte briza Atlanticului. Ne apropiem de provinciile Connecticut, Rhodeisland, Massachusetts etc, care formează toate împreună ceea ce se numeşte „Anglia nouă". Pe la mijlocul secolului al XVII-lea, o corabie plină de pastori puritani, care nu puteau suferi viaţa din Anglia, cu numele de „Mayflower" (Floare de mai) a acostat pe acest ţărm. Oamenii au fost harnici şi austeri. În trei secole ei au ridicat regiunea la un nivel mai înalt decît toate celelalte din S.U.A. „Noua Anglie" e mîndria şi oarecum simbolul esenţei americane. Oamenii sînt severi (cu morala sexuală mai ales), aprigi în afaceri, deşi mereu cu fraternitatea creştină pe buze, industria şi agricultura prosperă. Aici s-a dezvoltat spiritul anglo-saxon în literatură. Longfellow, Emerson, William James, Channing şi mulţi alţi scriitori sînt din această provincie. Limba engleză vorbită la Boston, centrul urban cel mai important al regiunii, e cea mai pură, cum e franceza la Tours sau italiana la Florenţa. Mentalitatea conservatoare, reacţionară, e severă şi se manifestă cu aroganţă şi exclusivitate. Familiile sînt închise şi exclusive. Noii veniţi, imigranţi proaspeţi, care nu au cel puţin un secol în S.U.A., nu sînt primiţi în casele vechilor autohtoni. De aici îşi trage un mare coeficient electoral partidul republican, mai reacţionar încă decît reacţionarul partid democrat. Locui-

torii din Massachusetts, statul cel mai important din „Noua Anglie“, dispreţuiesc amestecul impur de rase şi popoare din vest şi consideră Chicago şi Los Angeles ca simbolul sfîrşitului lumii. Acoperind vicii şi o teribilă lăcomie de bani, aceşti chiaburi bigoţi şi rutinari se acopăr în orice ocazie cu puritanismul religios formal. Aici e locul tradiţional unde, la începutul secolului al XVII-lea a avut loc celebrul proces al vrăjitoarelor care călăreau pe mături şi în care au fost executate prin groaznice torturi, cincizeci şi două de persoane. Încă acum cîteva decenii se incendiau casele acelora care aveau o femeie de moravuri uşoare (de pildă care surîdea politicos bărbaţilor) sau care se îmbătau în zi de duminică sau chiar dacă făceau o plimbare prin pădure într-o zi aşa de sfîntă. O bună parte din intoleranţa şi agresivitatea americană e nutrită cu idei din această regiune. Mîndria ţinutului se sprijină în primul rînd pe Universitatea Harward din Boston, colonie universitară copiată după viaţa colegiilor din Oxford şi Cambridge. Viaţa studenţilor, aleşi mai ales după criterii de familie şi avere, se desfăşoară în comun, în colegii. Facultăţile sînt înzestrate cu mari averi din donaţii particulare. Un fost elev de la Harward va păstra această vanitate toată viaţa şi va zvîrli asupra universului întreg şi a semenilor săi un dispreţ distant, îmblînzit doar faţă de instituţiile similare de la Oxford. Bineînţeles, toată această fanfaronadă, adesea comică, e bazată şi susţinută pe o avere considerabilă, strînsă de strămoşi cu dumnezeu pe buze şi cu biciul în mîini. Boston e un centru de insuportabil snobism. Pentru cine face parte dintr-o veche familie de negustori sau de piraţi, frecventează o anumită biserică, a învăţat la Harward, egalitatea naturală a oa-

menilor apare ca o absurditate periculoasă. Bineînţeles, evreii, francezii democraţi, noii imigranţi, ca să nu mai vorbim de negri, sînt consideraţi inferiori animalelor — de altfel mai bine tratate aici ca oamenii. Emerson, care a fost totuşi un democrat şi un pacifist, a spus că destinul Bostonului e de a conduce America. Ceilalţi americani s-au lăsat convinşi de această butadă. Dacă spui că eşti din Boston unui cetăţean care ocupă un loc în tren, acesta umilit şi onorat se scoală şi-ţi cedează locul. Contactul cu vechea Europă, în special cu Anglia, e mai ferm pe această coastă a Atlanticului ca oriunde în S.U.A. Bostonienii, cînd îi lasă afacerile, călătoresc mult, din curiozitate şi grandomanie.

Convorbire în tren cu un cetăţean din Boston asupra perspectivei de socializare a lumii. Individul, după cum spune, e un fel de comis-voiajor la o fabrică de textile, prost plătit şi fără avere. Dar, lucrul nu trebuie uitat, e din... Boston. Aceasta îi conferă, ca şi hidalgilor spanioli, un titlu aprioric de nobleţe, care-i permite să privească transformarea lumii după învăţătura marxistă, ca un trist păcat, de felul ereziilor religioase, pe care biserica le-a mai cunoscut şi le-a extirpat repede prin autodafeuri şi Inchiziţie. Toate acestea nu-l împiedică de a vorbi cu jind şi curiozitate plină de interes despre posibilităţile schimburilor comerciale cu lumea din răsăritul Europei.

Boston se făleşte de a fi un oraş plin de monumente istorice. Ceea ce se arată călătorului în această privinţă sînt cîteva case de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, un hambar cu cereale, o bisericuţă modestă şi un fel de teatru, Fanej Hall, fostă sală de întruniri contra exploatării engleze.

Astfel de „monumente“ mai vechi cu cîteva sute de ani și, desigur, de o altă importanță arhitectonică și istorică se găsesc în cîteva mii de orășele din Europa. Goana după ceea ce e „vechi“ e o obsesie la bostonieni, ca la orice parvenit recent. Mi-aduc aminte de un grup de turiști care întrebau pe ceceronele italian la biserica San Marco din Florența dacă edificiul e vechi. La care ghidul italian, cu un surîs superior a răspuns: „Cu trei sute de ani înainte de descoperirea Americii“.

Newport e un mic orășel așezat într-o insulă stîncoasă din statul Rhodeisland, în mijlocul golfului Narranganset care se înfige adînc în coasta abruptă. Așezare de pensionari militari, de elevi ai unei școli de marină, cîteva asociații de pescari. Altădată acest mic port militar, înaintea războiului pentru Independență, era considerat cu mult superior New-Yorkului ca centru social și administrativ. Năvile plecau de aici spre Africa. Încărcau de acolo robi negri, îi vindeau în Antile în schimbul unei încărcături de zahăr și rom pe care o desfăceau la preț mare pe coasta apuseană a Americii, pînă în Florida. Acum, în marginea orașului a apărut o bogată plajă, plină de palatele și vilele marilor familii de bancheri din New-York. Pe un țărm accidentat, printre stînci sălbatice, parcurile și palatele se țin lanț. Mai înainte cu cîteva decenii, la începutul secolului nostru, toate aceste somptuoase locuințe se umpleau de lachei, de musafiri și de echipaje. Nopțile răsunau de larma petrecerilor înecate în muzică și șampanie, care se revărsa în valuri prin toate boschetele. Era sabatul orgiac al milionarilor din New-York. Snobii alergau

din toate părţile Americii, iar corpul diplomatic venea şi el să petreacă zilele calde de vară aici. Acum parcurile sînt pline de bălării, storurile ferestrelor sînt coborîte. O linişte de moarte pluteşte peste vechea plajă mondenă. Snobii, care afluau altădată, s-au mutat în altă parte. Bogătaşii care veneau aici în perioada izolaţionismului, năvălesc acum în zilele imperialismului în Europa, unde sub pretextul odihnei, tratează afaceri şi cumpără întreprinderile franceze, germane şi italiene.

În iunie, pe străzile pustii, între grădini luxuriante, cîntă acum privighetorile şi cucul. O linişte de moarte prezidează această cotitură a istoriei. Morga trecută e întreţinută de bătrîni generali la pensie, care continuă să sfideze universul, comic, inutil şi fără ecou.

Regăsesc Washingtonul liniştit, placid şi umed. Această capitală e un mare oraş de provincie. Vara, cînd pleacă în concediu diplomaţii şi guvernul, cînd Parlamentul se închide, oraşul fermentează înăbuşit, în căldură şi plictiseală. Cancelariile sînt goale şi funcţionarii, dezbrăcaţi în cămăşi, cască şi beau coca-cola îngheţată aşteptînd ora închiderii. Două luni de armistiţiu, în care imaginaţiile lacome din Wall-Street pregătesc noi proiecte de cuceriri, de afaceri, de provocări.

La un debarcader din New-York aşteaptă transatlanticul care mă va transporta către Răsărit, unde se aprind rînd pe rînd, făcliile unei noi lumini.

Responsabil de carte: C. Popescu
Tehnoredactor: A. Crişan
Corector: B. Cioculescu

Dat la cules 14.06.955. Bun de tipar 31.08.955. Tiraj 10.100 ex. Hîrtie semi velină ed. mată de 65 gr. m.p. Ft. 840×1080/32. Coli ed. 6,10. Coli de tipar 4,75. Ediţia I. Comanda 1614. A. nr. 02147. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 R—92.

Tiparul executat sub com. nr. 1818 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN". Bucureşti R.P.R.

